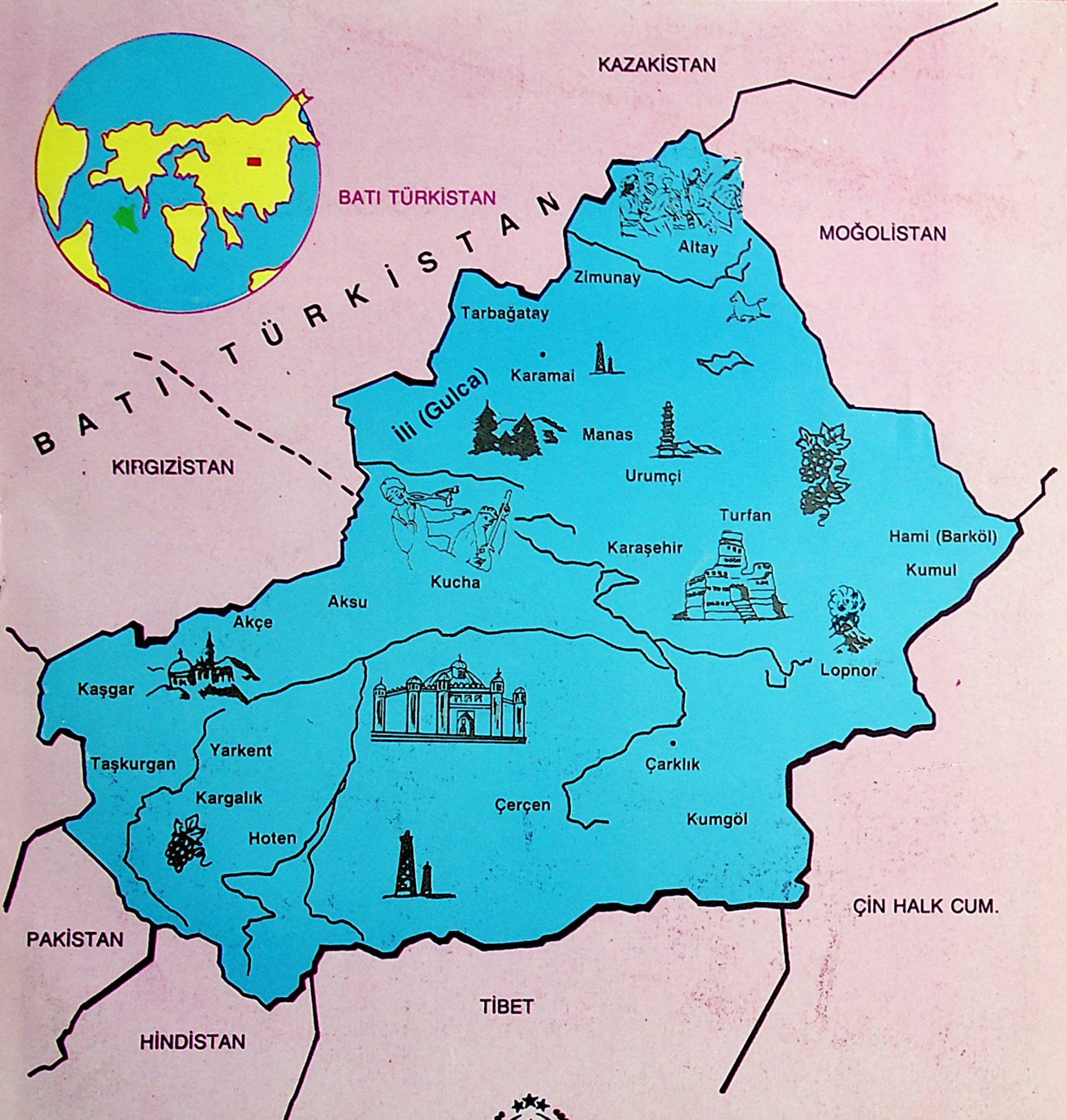


# D O Ğ U

## 3 AYLIK İLİM VE KÜLTÜR DERGİSİ

# TÜRKİSTAN'IN SESİ

ŞARKİ TÜRKİSTAN AVAZI شه رقی تورکستان آوازی



D. TÜRKİSTAN ARASTIRMA MERKEZİ YAYINI



No: 3 (31) Yıl: 8 Cilt: 4 Fiyat: 6.000 TL







3 Aylık İlim ve kültür dergisi  
Doğu Türkistan Araştırma Merkezi

Sayı: 3 (31) Yıl: 8 Cilt: 4

KURUCUSU/ KURGUÇISI  
İSA YUSUF ALPTEKİN

\*\*\*

SAHİBİ / İGİSİ  
MEHMET RIZA BEKİN  
Doğu Türkistan Vakfı Bşk.

\*\*\*

GENEL YAYIN MÜDÜRÜ  
UMUMİ NEŞRİYAT MÜDÜRİ  
İSMAİL CENGİZ

\*\*\*

YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ  
MESUL TEHRİR MÜDÜRİ  
Kadir AHAN

\*\*\*

HALKLA İLİŞKİLER  
Zeynep ENGİN  
DİZGİ / TÜZGÜÇİ  
OBA AJANS OBA  
ABONE / MÜŞTERİ  
Mehmet KAŞGARLI

\*\*\*

OFSET HAZIRLIK  
NEŞİR KILGUÇI  
HASRET AJANS  
CİLT-BASKI / BASKUÇI  
KUŞAK OFSET  
Tel: 527 43 01  
ABONE ŞARTLARI  
MÜŞTERİ BOLUŞ ŞARTI  
Yurt içi: 24.000 TL.  
Yurt dışı : 20 Dolar  
Fiatı / Bahası: 6.000 TL.

\*\*\*

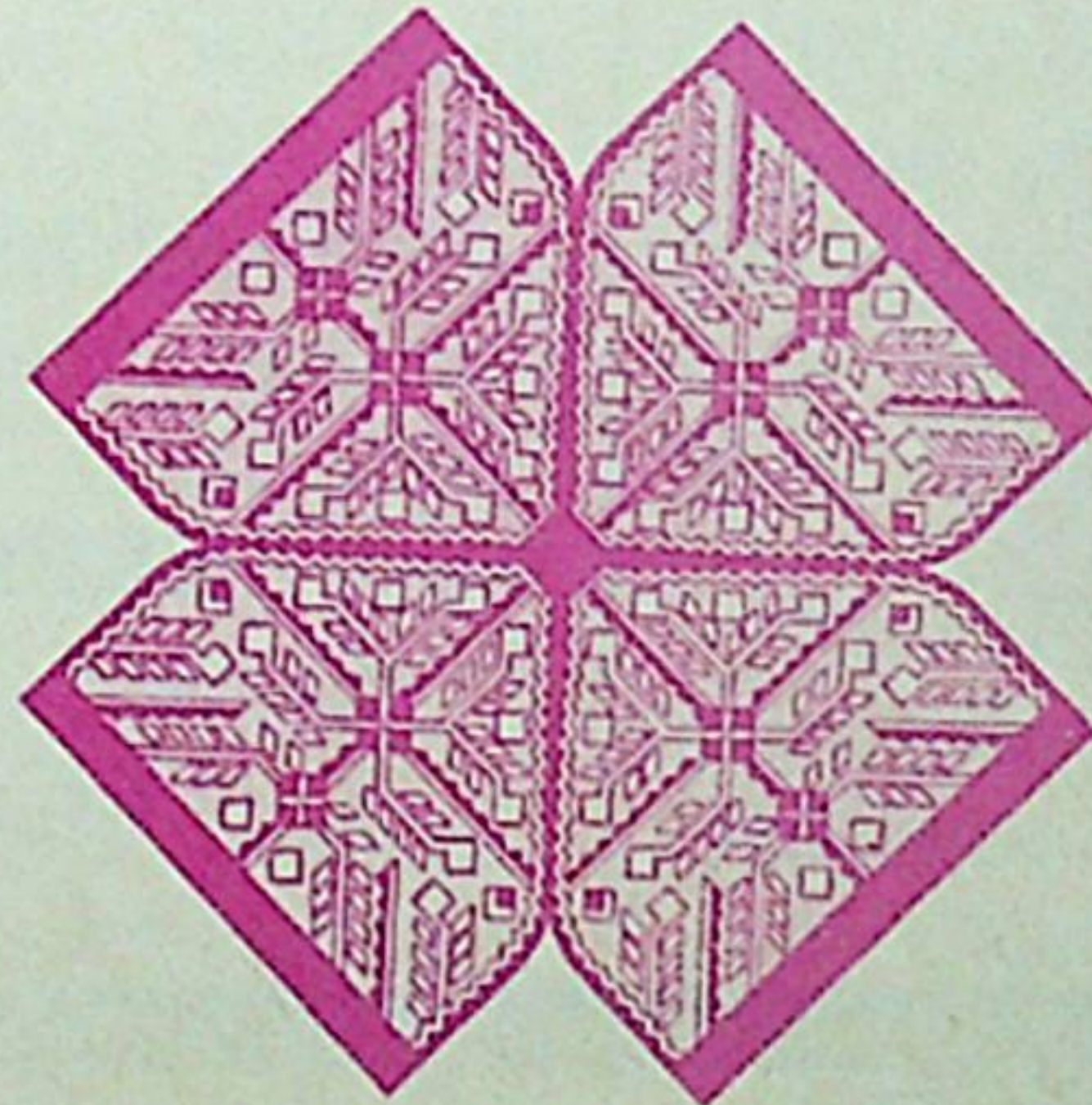
İDARE YERİ  
Millet Cad. Küçüksaray Ap.  
26/3 Aksaray-İSTANBUL  
Tel : 524 41 21  
Fax : 524 41 21

Bu dergiye katkıda bulunan yazar-  
ların görüşleri Doğu Türkistan  
Vakfı'nı ve Doğu Türkistan Araş-  
tırma Merkezi'ni ilzam etmez.  
Yazılar kaynak belirtilerek  
kullanılabilir.

Eylül 1991



إِنَّ أَكْبَرُ سَائِرِ الْأُمَّمِ الْغَدْرُ وَالْإِخْتِنَانُ وَرَأْسُ ذِي الْقُرُونِ الْبَيْتُ  
يُؤْتِي الْأُمَّمَ وَالْمَسْرُورَ وَالْبَيْتُ يُؤْتِي الْأُمَّمَ وَالْمَسْرُورَ



BU SAYIDA  
BU SANDA

BASYAZI

İftira ve Hakaretlere Karşı  
Hakikat ve Gerçekler 3

AYIN KONUSU

Muzaffer Özdağ  
Türkiye'nin Asya Sıyaseti 5

TURK DUNYASI

Abdulhamit Avşar  
Nüfus Meselesi ve  
Doğu Türkistan 8

AYIN YAZISI

Ismail Cengiz  
Doğu Türkistan'ın 949-984 ara-  
sındaki Nüfus Değişimi 9

FOLKLOR

Baran Dural  
Doğu Türkistan Millî  
Başlıkları 15

EDEBİYAT

Nuraniye Hidayet  
Ali Şir Neval'nin Meşhur Desta-  
nı : Ferhat ile Şirin 20

DIŞ POLİTİKA

Kaşgarlı Cengiz  
Sovyetler Birliği'ndeki Son Ge-  
lişmeler ve Türk  
Cumhuriyetleri'nin Durumu  
'Bodrum Toplantısı'  
Sonuçları 23

HIKAYE - KOÇAK

Mesut Sabri Baykuzu  
Niyaz Kız 27

HABERLER

Nazarbay'ın Ziyareti 29  
Alman TV.de Türkistan 30  
İşgalin 42. Yıldönümü 31

UYGURCA MAKALELER

"Şarki Türkistan Tarihige  
Reddiye" Hakkında 36  
Mehmet Emin Buğra  
Şarki Türkistan Tarihi 42



# TARANCILAR DERİ SANAYİ VE TİC. A.Ş.

Dursun Tarancı ve Kardeşleri

TÜRKİYE'DE...

DOĞU TÜRKİSTAN'DA...

VE YAKINDA...

KAZAKİSTAN'DA...

DERİ SANAYİNDE ÖNCÜ KURULUŞ

**TARANCILAR LEATHER WEAR COMPANY**



**ADDRESS :**

Fab.: Güderici Sok. No: 46  
Kazlıçeşme - İstanbul / TÜRKİYE

**TEL :**  
582 52 76 - 582 96 41 - 582 71 17

**TELEX :**

30591 Duta tr.

**REPRESENTATIONS :**

Çin Halk Cumhuriyeti /Doğu Türkistan  
S.S.C.B. Moskova /Kazakistan



# İFTİRA VE HAKARETLERE KARŞI HAKİKAT VE GERÇEKLER ÇİN'DE "ŞARKİ TÜRKİSTAN TARİHİNE REDDİYE" BAŞLIKLİ MAKALE YAYINLANDI.

## Yazı Kurulu

Urümçi'de Çince yayınlanmakta olan, Hükümetin resmi yayın organlarından "Hakikati Amelde Aramak" Dergisi'nin 19.8.1991 tarihli nüshası ile 23 ve 24 Ağustos tarihlerinde "Şincang Ri Baw" Gazetesinin Uygurca nüshasında "Şarki Türkistan Tarihi'ni Red" başlıklı bir makale büyük başlıklarla iki gün arka arkaya yayınlanmıştır.

Büyük Türkistan Alimi ve Devlet Yöneticisi, Mücahit Mehmet Emin Buğra'nın kaleme aldığı "Şarki Türkistan Tarihi" adlı kitabında yazmış olduğu gerçeklere bir cevap niteliği taşıyan Çin-

li yazarın kaleme aldığı adı geçen makaleden dergimizin bu sayısında özet olarak bahsedeceğiz. Önümüzdeki sayımızda ise bu makalenin tamamı ile birlikte makaleye cevabımızı yayınlayacağız.

Konuya girmeden önce makalenin yayınlanmasına sebep olan Doğu Türkistan'daki son durum hakkında kısa bir bilgi vermek istiyoruz:

Doğu Türkistan'da gündün güne çoğalan Çin nüfusuna son yıllarda Çin'de vukua gelen felaketlerden kaçan yüzbinlercesinin katılması, Türkistan halkının tepkisini daha da arttırdı. Bunun üzerine Doğu Türkistan'a yakın komşu ve kardeş ülkelerde esen özgürlük ve bağımsızlık hareketlerinin esintileri Doğu Türkistan'da bir milli dalgalanmaya sebep olur mu?... endişesi Çin Devlet Başkan Yardımcısı Vang Cin ve Vang in Mav'ların uykusunu kaçırdı.

Çin Devlet Başkanı Yardımcısı Vang Cin 18.8.1991 günü Ürümçi'ye gelerek kuklaları ile yaptıkları toplantıda halktan ne olursa olsun Komünist Partisi'ne sadık kalmaları istendi. Daha sonra Doğu Türkistan'a çok sayıda asker intikal ettirerek önemli yerleri askeri bölge ilan etti.

Böyle bir komplo karşısında uyanmakta olan Türkistan halkını tehdit etmek için merhum Mehmet Emin Buğra'nın şahsiyetine hakaret sözcükleri kullanarak onun paha biçilmez tarihi eserindeki gerçekleri bütün güçleri ile yalanlamak için uğraşlar vererek adı geçen gerçek dışı bilgilerle dolu makaleyi yayınlamaları ile bütün Doğu Türkistan halkı M.Emin Buğra'nın "Şarki Türkistan Tarihi" adlı eserini aradan 50 sene geçmesine rağmen bir kez daha tanıma fırsatını buldukları gibi, işgalcilerin yalan ve iftiralarına karşı kendilerinin şanlı tarihi hakkında azda olsa bilgi sahibi oldular. Ayrıca Çin halkının da Doğu Türkistan'ın Tarihi hakkında bilgi sahibi olmaları sağlandı.

"Şarki Türkistan Tarihine Reddiye" adlı makale Komünist Partisi'ne bağlı Merkez Parti Okulu'nun Marksizm-Leninizm Felsefe öğretmeni "Çien bu Çeng" imzası ile yayınlandı.

İlme, fenne, tarihe daha doğrusu dünyaya dar



bir çerçeveden bakan Çien bu Çeng, "kuyudaki bir kurbağanın, gökyüzünü kuyunun ağzı kadar sanmasına" benzer bir bakış açısıyla olaylara ve insanlara değer veren bir adam. Zaten bu makaleyi okuyan her insan bu gerçeği kolayca görebilir.

Makale 8 bölümden oluşuyor. I. bölümde "M. Emin Buğra'nın tercüme hali"ne yer verilmiş. Burada asırlardır milli özgürlükleri için çırpınan halkına önderlik yapan Emin Buğra'nın şahsiyetine yönelik düşmanlık ve kin kokan iftiralarla dolu hareketimiz sözler sarfedilmiştir.

"M.Emin Buğra'nın Doğu Türkistan Tarihini Yazmaktaki Amacı" başlıklı İkinci bölümde ise özetle şunlar söylenmiş:

"-M.Emin Buğra bu kitabı yazarak belki meşhur olmayı (düşünmemiştir ama) siyasi bir amaç gütmüştür. "Doğu Türkistan" eskiden beri özgür bir devlettir" diyerek yalan söylemiştir. Kısaca Mehmet Emin eskiden eline silah alıp savaşa katılarak Doğu Türkistan İslam Cumhuriyeti'ni kurup milletler ittifakına zarar vermek ve vatanın birliğini parçalamak (milli özgürlük savaşlarımızı kastediyor) için çalışmış olsa da silahu bıraktıktan sonra da eline kalem alarak Doğu Türkistan Tarihini yazmıştır..."

"Özgürlük Propagandası Yapmıştır" denilen diğer bölümde ise "-Kitaba bakacak olursak fırsat buldukca Doğu Türkistan'da kurulan küçük-büyük tüm Devletler bağımsızdı diye her yerde özgürlük bağımsızlık propagandası yapmıştır." suçlamalarda bulunulmuştur.

Doğu Türkistan'ın kurtuluş ve milli bağımsızlık hareketlerini kastettiği "İhtilale ve Bölücülüğe Çağrı Hitapnamesi" denilen bölümde ise şöyle diyor: "-Mehmet Emin (Buğra) burada Doğu Türkistan halkından milli düşüncesini, İslami inançlarını güçlendirmesini istemiştir. Buğra'nın bu sözlerinin beyin yıkama ve bölücülük yönünden çok güçlü olduğunu söyleyebiliriz. Siyasi bilgisi az, hayat tecrübesi olmayan azınlık gençleri bu sözlere çabuk kanabilir."

Makalenin son bölümünde ise: "-Doğu Türkistan Tarihi'nin yeniden yayınlanması, Do-

ğu Türkistan'da büyük etki yaratmıştır. Zehir, çok dağılmıştır. Ulu Çin Komünist Partisi'nin öncülüğünde milli kanunlar doğru uygulanarak bütün millet, beraberlik halinde ortak gelişme yoluna yürümüştür. Ama şu gerçeği görmemiz lazım ki memleketimiz içinde sınıfları yok etme mücadelesi daha bitmedi. Dar-yerli milliyetçi aydınlar ile az sayıdaki kişilerin düşüncelerinde derin izleri sönmemiştir. Azınlık milliyetçilerinin morali biraz yükselmiştir. .. Ayrılcı milli bölücüler (Doğu Türkistan'da günden güne gelişen milli bağımsızlık hareketini kastediyor) de hareketlendi. Doğu Türkistan Tarihinin derin etkileri yeniden ortaya çıkmaya başladı" diye feryat ediliyor.

Tüm bu söylenenlere bakılırsa Milliyetçi Çin ve Kızıl Çin idarecilerinin yarım asırdır Mehmet Emin Buğra'nın "Doğu Türkistan Tarihi" adlı eserinden son derece rahatsız oldukları ve bu kitabın Doğu Türkistan halkına ulaşmasını engelleme gayreti içerisinde oldukları anlaşılmıştır. İkinci ortaya çıkan bir gerçek ise ; Kitabın bulundurulması, okunması, dağıtılması, kopya çekilerek çoğaltılması kesinlikle yasak olmasına rağmen Doğu Türkistan halkının yarım asırdır belki üç-dört nüshası olan bu kitabı canları pahasına sakladıkları, daktilo ile sayfalarının Çince ve Uygurcaya tercüme edilerek gizli şekilde dağıtımının yapıldığı anlaşılmıştır. Nitekim bu kitabı sakladığı tesbit edilen ve yapılan aramada evlerinde kopyalarını bulunduran soydaşlarımız en ağır cezaya çarptırılmış ancak bu dehşetli eziyetlere rağmen Doğu Türkistan milliyetçileri boyun eğmemiş, sanırım üç veya dört nüsha bulunan bu kitabın elden ele dolaştırılmasına, kopyalarının dağıtılmasına engel olunamamıştır.

Elli seneden bu yana Doğu Türkistan halkını tek bir milli düşünce kaynağı ve yol başcısı "bağımsızlık kaynağı" olan merhum Mehmet Emin Buğra ve onun ölmez eseri "Doğu Türkistan Tarihi"; işgalci Çinliler'in tüm zekalarını kullanarak sarfettikleri hakaret dolu inkarlarına rağmen bir hakikat göstericisi olarak halkımızın kalbinde yer alacaktır. Çünkü güneşi elle kapatmak mümkün değildir...

NOT : Geniş açıklama gelecek sayıda verilecektir.



## TÜRKİYE'NİN

## ASYA

## SİYASETİ

## II. BÖLÜM

Muzaffer ÖZDAĞ

**Açıklama :** Kıymetli yazarımız yazısının I. bölümünde a) Türkiye'nin küre üzerindeki mevkiine, b) Genel olarak önemi artan Asya kıtasına değinmiştir.

## Asya Kıtasında

## Türk Varlığı

Asya Türk hayat ve kültür varlığının, Türk tarihinin büyük ve asli mekanıdır. Türklüğe, Türk tarihine ve kültürüne mensup kavimler Avrupa ve Afrika kıtaları üzerinde çağları dolduran emeklerle kurdukları yurtları, hakimiyet alanlarını, büyük nüfus varlığı ile birlikte büyük ölçüde kaybetmişlerdir.

Varlığı ve bağımsızlığı böyle bir yıkıntıdan korunan, kurtarılan Türkiye'nin Doğu Trakya dışında kalan % 97'lik bölümü ve Türkiye nüfusunun % 85'i Küçük Asya adını da taşıyan Anadolu Asya kıtası üzerinde bulunduğu gibi dünya Türklüğünün % 90'ı aşan çoğunluğu Asya'da yaşamakta, buldukları coğrafyanın Türk yurdu olma özelliğini yoğun nüfusları ve millî kültür varlıklarıyla korumaktadırlar. Türkiye Türklüğü dünya Türk nüfusunun yaklaşık 1/3 üdür. Sovyetler Birliğinde yaşayan Türk İslam toplumlarının nüfus toplamının Türkiye nüfusundan fazla olduğu ve yüksek artış temposu ile birlik bünyesinde önem ve ağırlıklarının büyümekte olduğu anlaşılmaktadır.

Komşumuz İran İslam devleti, tarihinin son dokuz yüzyılının büyük bölümünde bir Türk devleti niteliği taşımış ve ülkenin yerlisi, aslî unsurlarından biri haline gelen Türk toplumlarının çıkardığı hanedanlarca yönetilmiştir. Halen de Türkler bu ülkede genel nüfusun % 40'ını oluşturmaktadırlar. İktidarı kaybedişlerinin akabinde ağır baskıya tabi tutulan dil ve kültürleri millî kimlikleri silinmek istenen Türkler manen ve madden ağır kayıplara uğramış olmakla beraber yeni bir uyanış devresine girmişlerdir.

Afganistanı uzun süre yöneten Türkler bu ülkenin kuzeyinde yoğunluk ve çoğunluğu temsil etmektedirler. Afganistan nüfusunun % 20'sini Türkler oluşturmaktadır. İktidarı kaybettikten sonra Batılı sömürgeci güçlerin de desteği ile baskı altına alınan millî kimlikleri silinmek istenen Afganistan Türkleri millet olarak yaşama güç ve iradelerini Afgan iç harbi esnasında cesaret, fedakarlık ve teşkilatçılıklarıyla ortaya koymuşlardır.

Türklüğün Hint altkıtasındaki fetihlerinin sekizyüz yıla yaklaşan hakimiyet devresinde gösterdiği büyük gayretlerin ürünü bu kıtayı süsleyen, zenginleştiren sanat ve medeniyet anıtları ve iki büyük İslam devletine (Pakistan, Bengaldeş) vücut veren Hindistan İslam Camiası olmuştur. Bu devletlerin nüfusları ile Hindistan B.D. terkindeki büyük İslamî azınlık, dünya İslam nüfusunun 1/3'üne yaklaşmaktadır.

Ancak Hint altkıtasında devlet kuran, hükümet eden Türk toplumları Türklük için kalıcı bir yurt zemini bırakmaksızın yarattıkları Hint İslam Camiası içinde erimişlerdir.

Türklük için yaşanan günde yegane teselli Hint altkıtası müslümanlarının Türklüğe karşı sevgi, saygı ve vefa duygusu ile dolu olmalarıdır.

Ortadoğu, Arap ülkelerinin halklarını Endülü's'ün akıbetinden korumak, onarmak, beslemek için verilen bin yıllık çaba Türklüğün bu ülkelerde eriyip kaybolması yanında böyle bir vefa ve şükran duygusu ve dayanışma hissi de yaratmıştır.



## Sovyetler Birliği

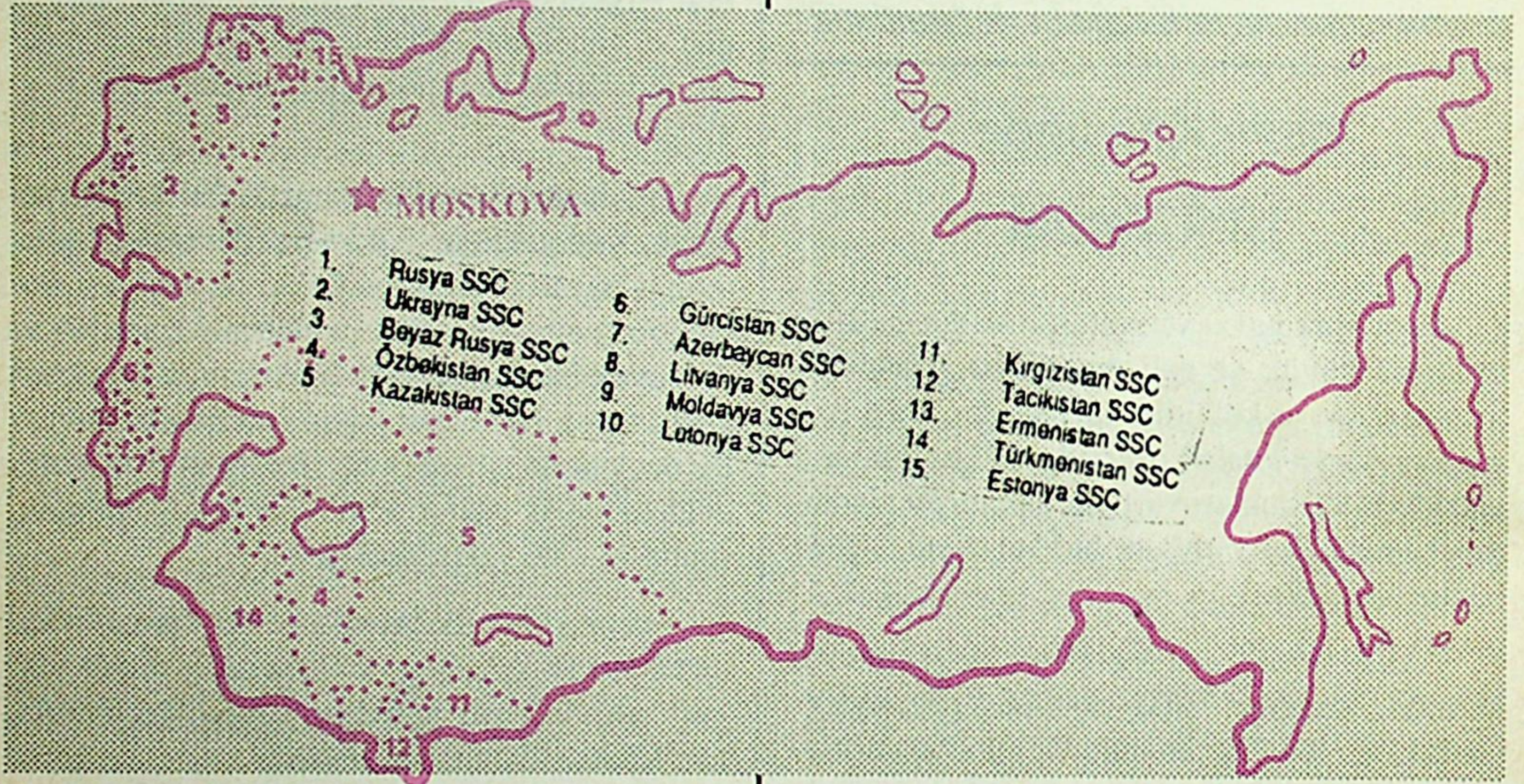
ve

## Türk Alemleri

Sovyetler Birliği Avrupalı bir gücün bölümü Asya kıtasına taşmış son sömürge imparatorluğudur.

Rusya çarlığının 1917 Ekim Komünist Devrimi ile yıkılışı fiiliyatta Rus imparatorluğunun tasfiyesi sonucunu vermedi. O Devlet iktidarının Romanof hanedanı ve Rus aristokrat sınıfından alınarak milletlerarası proleteriyayı temsil iddiası taşıyan hakim ekseriyetini Rus kökenlilerin teşkil ettiği Rus Komünist partisine devri, resmî idcolojinin parlak vaadlerine ve aksi yöndeki yoğun ısrarlı propagandasına rağmen fiiliyatta Rus olmayan halklar, milletler üzerindeki baskı ve

kezi yönetimine hakim Rus Komünist Partisi de kağıt üzerinde eşit hukuk tanıdığı, birliğin ortağ kurucusu gösterdiği Rus olmayan milletlerin servetlerine, ürünlerine, emeklerine acımasızca keyfî biçim ve nisbetlerle el koyarak- tüm birliğin ortak yararları için değil- özellikle Rus halkının merkezî hükümetin, Komünist Partisinin zulmü ve despotizmine karşı çıkmasını önlemek, zımnî tasvibini sağlamak amacıyla kullanmıştır. Rus Sovyet rejimi bununla da yetinmeyip ortak dili Rusça olan bir Sovyet insanı ve 'Sosyalist Sovyet Milleti' yaratma gibi kazip emel ve iddia ile Rus olmayan birlik bünyesindeki diğer milletlerin millî, tarihî kültürlerini, benliklerini sistemli şekilde tahribe çalışmış, bu uygulamaya direnen unsurları kanlı polis tatbikatları ve soykırımlarla yok etmeye yönelmiştir. Birlik bünyesinde Rus merkezli bir Slav dayanışması oluşturmaya



sömürüyü ağırlaştırmaktan, sömürü sınıfları Rus etnik temeline dayalı olarak genişletmekten başka sonuç vermedi.

Batılı kapitalist güçlerin kendi işçi sınıflarının kapitalist sömürüye olan itiraz ve muhalefetlerini sömürge ve az gelişmiş ülkeler talanından elde ettikleri servet ve kazançlardan, sömürüden pay vermek suretiyle tatmin ve teskin ederek uzlaşmaya, emperyalist politikalarını benimsemeye yönlendirdikleri gibi Sovyetler Birliği mer-

önem ve öncelik veren, Hristiyan inanç ve kültürüne mensup halkları da ayrıcalıklı tutan ve ittifa-kına alan Rus yöneticileri, hükümetleri birlik çatısı altındaki Türk, İslam toplumlarının birliğini, dayanışmasını bozmaya, dil ve kültür birliklerini kırmaya, zayıflatmaya, ekonomik yeterliklerini ve gelişmelerini önlemeye, anılan toplumları tarihleriyle, birbirleriyle ve Türkiye ile yabancılaştırmaya, bütün dünyadan tecrit etmeye özel bir çaba göstermiştir.

İbretle değerlendirilmesi gereken bir gerçek



de şudur ki, insanlık için kurtarıcı bir ideolojiyi ve sistemi temsil ettiklerini ve bu sistemi yani her türlü sömürü, zulüm ve baskıdan arı olarak insanların hak eşitliğine, karşılıklı sevgi ve saygı ve güven içinde işbirliğiyle çalıştıkları, yaşadıkları bir dünya cennetini Sovyetler Birliğinde kurduklarını ısrarla tekrarlamak cüretini gösteren Sovyet yöneticileri bu propagandalarına dünyanın her köşesinde kulak veren, safiyetle inanan veya inanmasa da yardımcı olmakta menfaat gören ortamlar, kişiler bulmakta zorluk çekmemişlerdir.

Ancak sistemini bütün dünyaya yaymak isteyen, tarihî gelişimi içinde çevresindeki bütün milletlerin hayat ve varlıkları, hürriyetleri, bağımsızlıkları için tehlike oluşturan Rusluğun, yeni model emperyalizmi kendisine karşı ittifak eden güçlerle çemberlenmiş ideolojik, etnik, ekonomik jeopolitik planda - askeri bir karşılaşma ile tashihi düşünülemez ölçüde- kesin bir yenilgi ve mahkumiyet durumuna düşerek daha ağır kayıp ve çöküntülerden korunmak için yeniden yapılanma, yeni politikalar üretme mecburiyeti duyduğu bir devreye girmiş bulunmaktadır.

Halen Avrupa ve Asya karaları üzerinde en büyük askeri gücü temsil eden S.S.C.B. idari taksimatı çerçevesinde 15 Birlik Cumhuriyeti, 20 Özerk Cumhuriyet, 8 Özerk Bölge, 10 Ulusal Mıntıka bulunmaktadır.

S.S.C.B.'nin en büyük birlik cumhuriyeti 17.075.000 km.kare genişliğe ve 142.1 milyon nüfusa sahip (RSFSR) **Rusya Federe Birlik Cumhuriyeti**'dir. Tüm Sovyet ülkesinin % 76'sını kapsayan bu Birlik Cumhuriyetinin nüfusunun % 80'i Rüstür. Bu Birlik Cumhuriyeti içinde ayrıca başka millî gruplara ait 16 özerk cumhuriyet, 5 özerk bölge, 10 ulusal mıntıka bulunmaktadır.

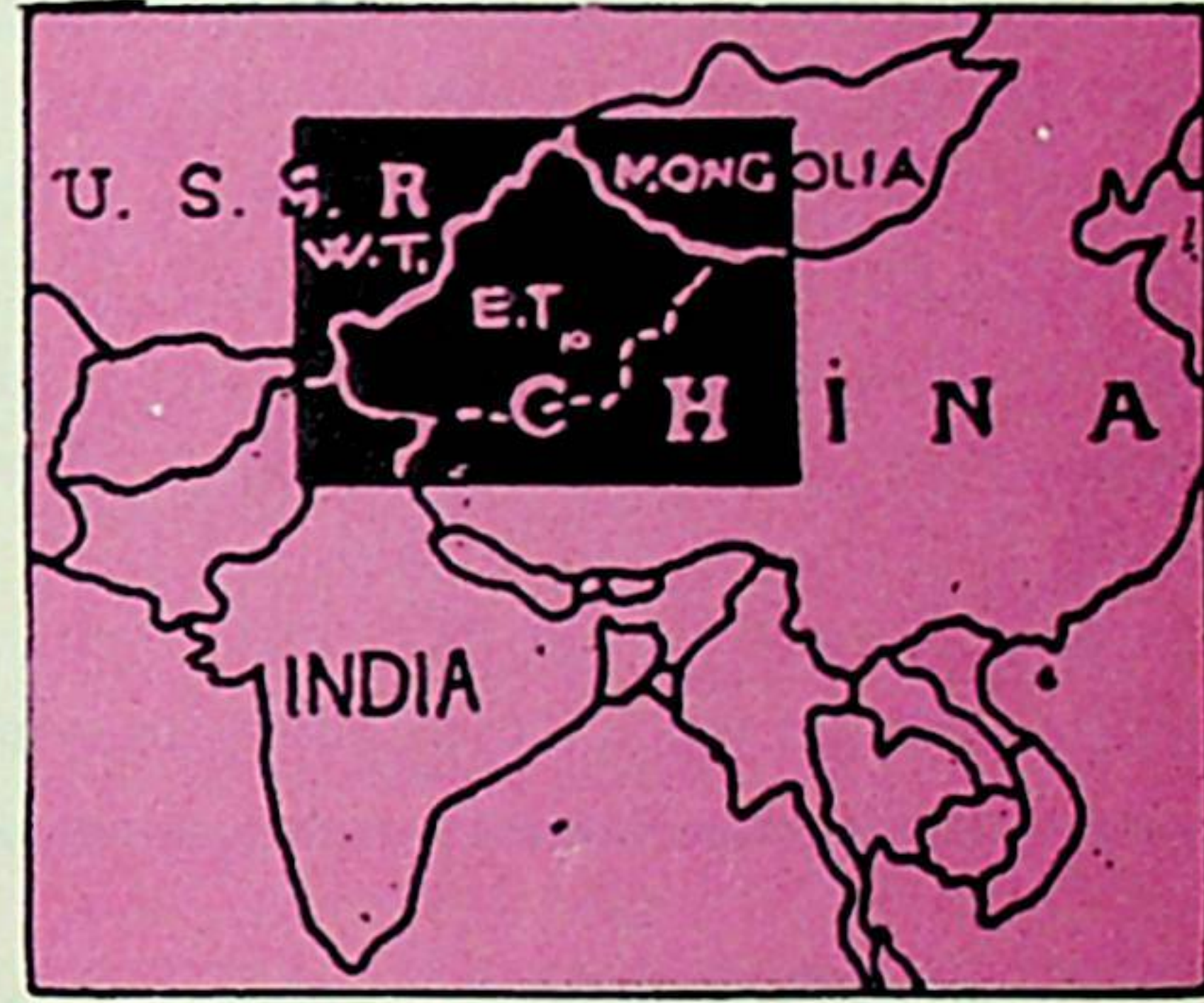
Doğrudan doğruya Rus Federe Birlik Cumhuriyeti bünyesine alınan bu özerk cumhuriyet, özerk bölge ve ulusal mıntukalar Rusluğun Rus olmayan halkları, milletleri bölerek, kuşatarak kendi bünyesine katma ve sindirme ameliyesini ve öz Rus toprağı, vatani haline getirmeği hedef

aldığı coğrafyayı nasıl tasarruf edip yekpare bir blok haline getirdiğini, nasıl genişletip geliştirdiğini pek göze çarpıcı olarak göstermektedir.

Rus nüfusunun % 20'si Rus olmayan diğer birlik cumhuriyetlerinde imtiyazlı yönetici denetici unsur kolonileri oluşturmuştur.

**Ukrayna** (603.700 km.kare genişliğinde 50.9 milyon) Slav kökenli bir cumhuriyetleridir.

Ruslar bütün S.S.C.B. nüfusu içinde % 50 nisbeti temsil ederler. Üç slav cumhuriyeti oluşturan slavların S.S.C.B. toplam nüfusu içinde nisbetleri % 70'e yakındır.



15 birlik cumhuriyeti'nin 6 sı Türk-İslam kökenli halklara ait ve nüfus çoğunluğunu bu halkların teşkil ettiği, anılan halkların kadim yurtları üzerinde kurulmuş cumhuriyetlerdir:

Azerbaycan, Türkmenistan, Özbekistan, Kırgızistan, Kazakistan, Tacikistan.

İlk beş birlik cumhuriyeti Türk dilli, Türk soylu, Türk şuurlu halkların kuruluşlarıdır. Bu birlik cumhuriyetlerinin Türk halkları müslümandır.

**Tacikistan** halkının bir bölümü Türk diline ve Türk soyuna mensuptur. Çoğunlukta olan Tacikler Farsça konuşurlar.

Türkmenistan, Özbekistan, Kırgızistan, Kazakistan, Tacikistan deyimlerinin siyasi tarih ve



coğrafya ilminde bir yeri ve kıdemi bulunmamaktadır.

Bu beş cumhuriyetin toprakları Batı Türkistan topraklarıdır.

Sovyet rejimi, Sovyetler Birliğinde özellikle Türk milliyetini, Türklük şuurunu silmek istediğinden coğrafya kitaplarından, atlaslardan, ansiklopedilerden 'Türkistan' kelimesini çıkartmış, kullanılmasını yasakladığı gibi Batı Türkistanı suni idari bölgelere ayırarak kabile cumhuriyetleri oluşturmuş, bu kabilelere ahiren Rus kimlik ve benliği vermek üzere geçici olarak aşret veya boy adını siyasi kimlik karnesi olarak dağıtmıştır.

Sovyetler Birliğinde Türk-İslam halklarının toplam nüfusu Sovyet istatistiklerine göre birlik nüfusunun % 17.2 si seviyesindedir. Gerçekte Türk-İslam kültür dairesinde bulunan, Türk şuurunu taşıyan halkların % 20 nisbetini aşkın olduğu ve doğal artış oranlarının daha yüksek olması sebebiyle Türk-İslam halklarının S.S.C.B. yapısında nisbetlerinin ve ağırlıklarının önem ve etkilerinin daha da yükseleceği anlaşılmaktadır.

**1991 ve 1992 YILLARINA AIT  
ABONE ÜCRETLERİNİ  
GÖNDERMEYİ  
UNUTMAYINIZ...**

\*\*\*

**DERGİMİZE ABONE OLUNUZ  
ABONE BULUNUZ.**

\*\*\*

**YILLIK ABONE ÜCRETİMİZ :  
24.000 TL.DIR.**

\*\*\*

**YURT DIŞI ABONE ÜCRETİ :  
20 USA DOLARDIR.**

\*\*\*

**ABONE ÜCRETLERİNİ  
POSTA VE BANKA HAVALE-  
SİYLE DERGİ ADRESİMİZE  
GÖNDEREBİLİRSİNİZ.**

*Doğu Türkistan Araştırmaları Merkezi*  
Tel: 524 41 21

# NÜFUS MESELESİ VE DOĞU TÜRKİSTAN

**Abdülhamit AVŞAR**

Basın Yayın Yüksel Okulu Mezunlu

Siyaset Bilimciler devleti tanımlarken asli unsurlardan biri olarak "nüfus"u kaydederler. Yani bir toprak parçası üzerinde yaşayan insanlar, o toprak parçasının vatan olabilmesinde en önemli faktörlerden biridir. Tarih öyle olaylarla doludur ki, fethedilen, ele geçirilen toprakların o milletler açısından vatanlaşabilmesi ancak, nüfuslarının çoğalmasına bağlı olarak gerçekleşebilmiştir. Bunun en bariz örneklerinden biri biz Türkler'iz.. Pek çok bölgeye hakim olmuşuzdur ama bugün vatan diyebileceğimiz yerler nüfusumuzun ekseriyette bulunduğu yerlerdir. Bu sebeptendir ki, devletler hakim oldukları topraklar üzerinde, kendi milli nüfuslarının çoğalması için her türlü yola başvurmışlardır.

Öte yandan günümüz dünyası çok hızlı bir değişim içinde bulunmaktadır. Daha düne kadar ayrılmaları, dağılmaları imkansız yakın görülen devletler çatırdamakta, ortaya yeni sınırlar çıkmaktadır. Burada da en önemli hususun "nüfus" olduğu inkar edilemez. Öyle ki, hiçbir tarihi bağlantıları olmadığı halde, Rusya Fed. Bşk. Boris Yeltsin, sırf çeşitli cemiyetlerdeki Rus nüfusuna dayanarak oralarda hak iddia edebilmekte, sınırların yeniden çizilmesi gerektiğini ileri sürebilmektedir.

"Nüfus", dünya kamuoyunun kurtuluş mücadelesine destek vermesinde de önemli bir unsur olmaktadır. Diğer taraftan, bugün büyük mücadelelerle öz yurtlarına dönme hakkını kazanan Kırmıllı kardeşlerimiz, Kırmıllı'daki nüfuslarının azlığından dolayı, dönme hakkının elde edilmesinden daha zor bir problemle karşı karşıyadırlar.

D. Türkistan açısından da "nüfus meselesi" en önemli sorunlardan biridir. Ama, bir başka boyut ta: Gerçek nüfusumuzu dünyaya duyuramamak şeklinde...

Dış dünyadaki muhtelif kişi ve kuruluşlarca değişik rakamların söylenip yazıldığı bu önemli konuda ortak bir mutabakatın sağlanmasının zoruri hale geldiğini önemle hatırlatarak, D. Türkistan'daki nüfus durumuna geçmek istiyorum.

Devamı : 32 . sayfadadır.



# DOĞU TÜRKİSTAN'IN 1949-1984 ARASINDAKİ NÜFUS DEĞİŞİMİ

## II. BÖLÜM

*Bu yazı,  
dergimizin geçen  
sayısında aynı başlıkla  
yayınlanan  
Çinli yazar  
Yuan Qing-Li'nin  
yazısında değindiği  
Doğu Türkistan'ın Nüfus  
Durumu hakkındaki  
görüşlerine bir cevap  
niteliğini taşımaktadır.*

**İSMAİL CENGİZ**  
Doğu Türkistan Göçmenler  
Derneği Gen. Sek.

I. Bölümünü geçen sayımızda (No:2(30) hiçbir müdahalede bulunmadan yayınladığımız **Yuan Qing-Li** adlı Çinli araştırmacıya ait makalede Doğu Türkistan'ın demografik yapısı üzerine belirtilen görüşler ve istatistiki bilgiler her ne kadar tam manasıyla gerçekleri yansıtmaktan uzak olsa da, bu Çinli araştırmacının bilhassa istatistiki rakamlar üzerinde yaptığı yorum ve teşhisler; Çin'in Doğu Türkistan üzerindeki asimilasyon politikasının varlığını ortaya koyması ve Çin yönetiminin Doğu Türkistan hakkındaki propandaya dayalı bir takım görüşlerinin çürütülmesi açısından son derecede önemlidir.

Mesela

Birincisi :

Çinli yazar araştırmasında; Çinli göçmenlerin Doğu Türkistan'a yerleştirilmesinde güdülen amacın, "*--nüfus yapısını dengelemekten öte, eskiden Han (Çinli) yerleşim bölgesi olmayan, nüfusunun % 90'undan fazlasını Müslümanların oluşturduğu bu bölgeyi tam olarak kontrol altına almaktır ve Doğu Türkistan'a olan göçün esas sebebi de budur...*"(1) diyerek;

A) Çinliler'in iddia ettiği gibi Doğu Türkistan'ın eskiden Çin toprağı olmayıp, bir Türk yurdu olduğunu,

B) Çinli göçmenlerin yerleştirilmesindeki amacın Çinli idarecilerin ifade ettiği gibi bölgenin kalkınması ve nüfus yapısının dengelenmesini değil, aksine bölgenin kontrol altında tutulmasının yani asimilasyona tabi tutulmasının amaçlandığını ifade ederek Çin yönetiminin propandasını, fikirlerini çürütmüştür...

İkincisi:

Yine Çinli araştırmacı makalesinin bir bölümünde Doğu Türkistan'da ortalama ölüm hızının binde 6.45 olduğunu belirtmiş, ancak bu oranın "*--Çinli nüfusun az, Türk nüfusun çok olduğu Kaşgar bölgesinde 12.06'ya yükseldiğini, diğer taraftan Çinli nüfusun çok olduğu Ka-*

1) Doğu Türkistan'ın Sesi Dergisi "Doğu Türkistan'ın 1949-1984 Arasındaki Nüfus Değişimi" No:2(30) Sh:9'da 2. paragraf



ramay'da ise bu oranın 2.17'ye düştüğünü...,"(2) ifade etmekle;

A) Çin yönetiminin adil davranmadığını,

B) Bölgedeki Türkler'in ikinci hatta üçüncü sınıf insan muamelesi gördüklerini,

C) Çinli göçmenlerin yoğun olduğu bölgelerde sıhhi tesis ve elemanların fazla olduğunu, Türk nüfusunun yoğun olduğu Kaşgar, Yarkent, Hoten vs. gibi bölgelerde ise yeterli sıhhi tesis ve elemanların olmadığını ve Türkler'in kendi kaderlerine terkedildiklerini ortaya koymuş, böylece Çin yönetiminin gayri-insani tutumlarını net bir şekilde sergilemiştir.

#### Üçüncüsü:

Makalenin bir başka bölümünde ise Çinli yazar Doğu Türkistan'a yerleştirilen Çinli göçmenlerin kimliklerine değinerek; "--Çok sayıda Çinli tutuklu ve siyasi suçlunun (yani katillerin, hırsızların, serserilerin) "işgücü reformu", "işgücü eğitimi" gibi bahanelerle Doğu Türkistan'a yerleştirildiklerini..." (3) ifade etmiştir. Böylelikle;

A) Çin yönetiminin bölgeye yerleştirilen Çinli göçmenlerin çoğunluğunun işgücü sahibi, kalifiye ve teknik elemanlardan olduğu şeklindeki görüşlerini çürüttüğü gibi,

B) Çinli göçmenlerin bölgenin kalkınması amacıyla değil, bölgenin kontrolü ve Çin nüfusunun artışı amaçlandığı ortaya çıkmıştır...

#### Dördüncüsü:

Çinli yazarın makalesinde değindiği diğer önemli bir husus daha var ki o da; Doğu Türkistan ile Çin arasındaki birbirine benzemeyen kültür farkıdır... "--Pekin ile Ürümcü arasındaki 3000 km.lik mesafe sadece fiziksel bir mesafenin ötesinde çok büyük kültürel farkları da temsil ettiğini..." ifade eden Çinli yazar devamla, "--Doğu Türkistan nüfusunun çoğunluğu Müslümandır. 1949 yılına kadar Doğu Türkistan kültürel bakımdan Çin'den çok uzak olmuştur. Bu farklılığın neticesinde 1945 yılında İli'de Uygurlar tarafından kurulan "Doğu Türkistan Cumhuriyeti"dir. Çin Hükümeti

Doğu Türkistan'ı her zaman çok hassas bir bölge olarak kabul etmiştir..."(4) şeklinde görüş bildirmiştir. Bu da;

A) Doğu Türkistan'ın kesinlikle bir Çin toprağı olmadığına,

B) Yalnız 1944'de değil 1876 ve 1933 yıllarında bölgede kurulan Türk Cumhuriyetlerinin varlığı, bu bölgedeki Türk toplumunun Çin idaresini tasvip etmediğine işaret etmektedir...

#### Beşincisi:

Ayrıca yazar makalesinin birçok yerlerinde;

"--Bölgeye çok sayıda askerin yerleştirildiğini ve bu askerlerin aileleriyle beraber verimli topraklara yerleştiği..."(5)

"--Göçmenler hakkında elimizde ayrıntılı bir bilgi olmadığı..."(6)

"--Doğu Türkistan'ın insanların göç etmesi için teşvik edildiği bir bölge olduğu..."(7)

"--Nüfus yapısı hakkında yeterince açıklama yapılmadan yalnız değerlerin verildiği..."(8) ve;

"--Ekonomik ve politik sebeplerden dolayı bölgeye daha büyük göçlerin olma ihtimalinin hala var olduğu..."(9).....

şeklindeki görüşleri, bugün Doğu Türkistan'ı Çinli göçmenler yoluyla çok büyük bir tehlikenin beklediğini göstermektedir...

Çinli yazar Yuan Qing-Li'nin makalesinin en sonunda değindiği can alıcı, dikkate değer bir nokta vardır ki, Doğu Türkistan'a yönelik Çinli göçmen politikasındaki gizli gerçeği tek bir cümle ile dile getirmektedir: "--Doğu Türkistan Yerel Hükümeti, bölgeye kendi kendine gelenlerin ve tutukluların göçlerini durdurmalı-

2) A.ğ.m. D.T.S.Dergisi sh:12'de 2. paragraf

3) A.ğ.m. sh:16'da 4. paragraf

4) A.ğ.m. sh:17'de 5. paragraf

5) A.ğ.m. sh:18'de 3. paragraf

6) A.ğ.m. sh:19'da 2. paragraf

7) A.ğ.m. sh:19'da 6. paragraf

8) A.ğ.m. sh:19'da 7. paragraf

9) A.ğ.m. sh:21'de 4. paragraf



*dır...''-Doğu Türkistan, Çinliler'in bu tür kişileri süreceği bir merkez olmamalıdır...'' (10)*

\*\*\*\*\*

İşte böylesine önemli gerçeklere temas eden Çinli yazar Qing-Li makalesindeki yorumlarıyla Çin yönetiminin görüşlerini çürüttüğü gibi Çin yönetiminin Doğu Türkistan konusunda bilhassa göçmen yerleştirme politikasında yalnız yolda olduğunu da işaret etmiş ve Doğu Türkistan'daki Müslüman Türk halkının haklılığını gözler önüne sermiştir.

Ancak makalesindeki yerel yönetimin istatistik raporlarından aldığı belirttiği nüfus yapısı ile ilgili rakamların hiç birisinin gerçeği yansıtmadığı da ayrı ve üzerinde önemle durulması gereken bir hakikattir. Nitekim yazar da bu konuda yeterli bilgilerin olmadığını, verilen değerler hakkında yeterince açıklamada bulunulmadığını, sayım sonuçlarında hatalar ve yanlış hesaplamalar olduğunu ve sayım sonuçlarının yıllar sonra açıklandığını (mesela 1964 sayım sonucu 1983'de resmen açıklanmıştır) itiraf etmiştir.(11)

Tüm bu itiraflara, yanlış hesaplamalara rağmen Çinli yazarın makalesine aldığı yapılan üç sayıdaki rakamların resmi bilgiler ifade etmesi bizim için dikkate değer bir olaydır.

Aşağıda maddeler halinde belirttiğimiz görüşlerimizi okuduğunuzda Doğu Türkistan'ın nüfus yapısı ve Çin yönetiminin Doğu Türkistan'a yönelik nüfus sayımı hakkında yapılan planlamayı ve yanlışlıkları göreceğiniz gibi saklanan ve Çin yönetimini tedirgin eden gerçeklere de vakıf olacaksınız ümidindeyiz.

## NÜFUS SAYIMLARIYLA İLGİLİ GERÇEKLER

### Birincisi:

Çinli yazar resmi kaynaklara dayanarak 1949 yılında Doğu Türkistan'ın nüfusunun 4.333.000. ve bunun da Çin nüfusunun yüzde birinden bile az olduğunu belirtmektedir. Bu rakam tamamıyla hayali olup, o devirde masa ba-

şında gelişigüzel ve tahmini olarak hazırlanmıştır ve gerçeği yansıtmaktan uzaktır.

### Çünkü:

1.) 1949 yılı Ekim ayında bölge, Çinlilerce işgal edilmiştir. İç savaş ve bölgedeki Türkler'in Çinliler'e karşı silahlı mücadelesi devam etmektedir. Böylesine kargaşanın ve başıbozukluğun hakim olduğu bir devre de Avrupalı sistemde bir nüfus sayımının yapılması mümkün değildir. Ayrıca nüfus sayımı için gerekli idari teşkilatlar oluşturulmamış ve tüm yerleşim bölgelerindeki evlere bizzat gidilmemiştir. Sadece bölgedeki askeri makamların merkezi idareye bildirdikleri kaba-taslak rakamlar yukarıdaki rakamı oluşturmuştur.

2.) O dönemde yurtları işgal edilen, özgürlük dahil tüm milli ve sosyal hakları ellerinden alınan Müslüman -Türk halkı, Çinliler'e olan kinlerinden dolayı "Çinli oluruz", "çocuklarımızı ellerimizden alacaklar", "kızlarımızı götürecekler" korkusuyla Çinli askeri yetkililere doğru bilgi vermemişlerdir.

3.) Ayrıca Doğu Türkistan'ın şehir, kaza, kasaba ve bir kısım köylerinde oluşturulan askeri idareler bölgenin nüfusunu tesbit için oluşturdukları masalara sadece 15 yaş üzerindeki kişileri çağırmışlar, bunlara nüfus cüzdanı vererek kaydetmişlerdir. Yani 4.333.000. rakamına, göçebe olarak yaşayanlar, silahlı mücadeleyi sürdürenler ve kayıt olmaktan çekinenler kaydedilmediği gibi 0-15 yaş grubu da yüzde seksen oranıyla dahil edilmemiştir. (nüfus cüzdanı verilmemiştir.)

4.) Halbuki 1949'daki nüfusa dahil edilmeyen 0-15 yaş grubu Doğu Türkistan nüfusunun yaklaşık %30'dan fazlasını teşkil etmektedir ki bu da o dönemde 2 milyon kişiye tekabül etmektedir. Nitekim Çinli araştırmacı da bu nokta da birçok ayrıntının hala bilinemediğini ve nüfusun yaş yapısı konusunda hataların var olduğunu vurgulamıştır.

10.) A.g.d. No:2(30) Sh:21 3. paragraf

11.) A.g.d. No:2(30) Sh:15'de 3. ve 4. paragraf



Bu dört maddelik izahatımız 1949'daki 4.333.000 rakamının gerçeğe ilgisi olmadığını ortaya koymuştur sanırım.

## İKİNCİ HUSUS :

Çinliler tarafından açıklanan resmi nüfus sayımları gerçeği yansıtmadığı gibi çelişkilerle de doludur. Bölgedeki Türk nüfusunu az göstermek gibi) siyasi amaç güdülerek gelişigüzel açıklanan rakamların gerçeği yansıtmamasından dolayı bölge nüfusu hakkında da değişik görüşler ile sürülmüştür.

Bir örnek vermek gerekirse; yukarıda 1949 yılı için belirtilen rakam 4.333.000 iken yine bir başka Çin resmi kaynağında aynı yılda (1944-1949) yıllarında Doğu Türkistan'ın nüfusu 4.000.000. olarak verilmiştir. Yine bir başka kaynak ise 1933 yılında Doğu Türkistan'ın nüfusunu 4.360.000 olarak göstermiş ve bu nüfusun 3.924.000'ni Türkler'in oluşturduğunu ifade etmiştir. China Hand Book'a göre (12) 1943 yılında (ya ni 1949'dan 6 yıl önce) Doğu Türkistan'ın nüfusu 4.380.020'dir. Halbuki yazarın kaynak olarak aldığı diğer Çin kaynağı 1949'da ülke nüfusunun 4.333.000 olduğunu belirtmektedir. Aynı dönemlerde 1947'de ülkede 4.873.608 insanın yaşadığı belirtilmektedir. (13)

Bir Çin kaynağı 1949'da ülkede 4.333.000 kişinin yaşadığını söylerken diğer bir Çin Kaynağı olan China Year Book'da 1929 yılında yani 1949'dan 20 yıl önce ülkede 4 ile 6 milyon civarında insanın yaşadığı ifade edilmektedir. (14)

Eğer bu rakamları dikkate alacak olursak 1949 yılına kadar hiç bir artışın olmadığı veya artan nüfusun eksildiği görülecektir ki, yazar dostumuzun bu hususu izah etmesi zor olsa gerek.

Diğer kaynaklara bakacak olursak ülke nüfusu;

1876'da 4.799.700 (15)

1946-48 döneminde M.Emin Buğra'ya göre 10.000.000 civarında (16)

30.7.1953'de Çinli göçmenler dahil olmak

üzere 4.875.000 (17)

1956'da Godfrey Lias'a göre takriben 8.000.000. (18)

1959'da 5.810.800 (19),

1.10.1965'de ise 7.200.000 (20) gibi çeşitli rakamlar zikredilmiştir.

Görüldüğü gibi nüfus sayımındaki çelişkiler yalnız Çin resmi yayın organları arasında değildir. Batılı kaynakların verdiği rakamlar arasında da çelişkiler mevcuttur. Ancak batılı kaynakların verdikleri rakamlar ile Çin kaynaklarının rakamları arasında çok büyük farklar vardır.

Mesela 1929 yılında en az 4.000.000. insanın yaşadığı belirtilen Doğu Türkistan'ın nüfusu 1949 yılında 4.333.000. olarak gösterilmiştir. Yani 20 yıl içinde sadece 333.000 gibi son derece komik bir rakam artışı söz konusudur. Halbuki yazarın da ifade ettiği gibi Doğu Türkistan'ın yıllık nüfus artışı 3.9'dur. 1949'dan sonra Çinli göçmen sayısındaki artışı hesaplamazsak Türklerde yıllık artış oranı % 2.5 civarındadır. Buna göre ülke nüfusunun 1929 rakamına göre 1949'da 7.000.000.nun üzerinde olması gerekirdi.

12.) China Hand Book 1937-1943 Sh:1 Bak: C.W. Hostler. "Doğu Türkistan Türkleri" Doğu Türkistan Dergisi No:38 Sh:42-46

13.) İsa Alptekin. Doğu Türkistan Davası Sh:48

14.) China Year Book 1935 -Novy Vostok XXXVI Moscov 1929 Sh:106

15.) M. Atıf. "Kaşgar Tarihi" İst. Sh:11

16.) M.Emin Buğra D.Türkistan'a Dair. Türk Kültürü Dergisi No:21 Sh:91

17.) İ.Musabay. "Doğu Türkistan'ın Nüfusu" Türk Kültürü Dergisi C.VII No:79 Sh:499

18.) Muslim in China Sh:127

19.) İ. Musabay A.g.m.

20.) İ. Musabay A.g.m.



## RAKAMLARIN

## DEĞERLENDİRİLMESİ :

Kaşgar Tarihi'ni yazan Mehmet Atuf'ın o dönemde Doğu Türkistan'da bulunan Osmanlı sultanlarının verdikleri bilgilere dayanarak belirttiği 1876 yılına ait 4.799.700 rakamının nasıl ve ne şekilde ortaya çıktığı hususunda bir fikir yürütmek zor. Tahmin yürütülmüş olabilir ama gerçeğe yakın bir rakam olduğunu söyleyebilmek mümkün. Bu rakamı baz alarak günümüze doğru bazı dönemler için(1876-1910) yıllık % 3, 1910-1920 dönemi için % 2, 1920-1970 dönemleri için % 1 ve 1970-1990 dönemi için yıllık % 2 artış ile hesaplama yaparsak bugün Doğu Türkistan nüfusunun 33.024.246'ya ulaştığı görülür. Bu da bize Doğu Türkistan'da bugün 28 milyon ile 30 milyon arasında Türk'ün yaşadığını gösterir.

Çinli yazarın hiç dikkate almadığı bir diğer sayım sonucu vardır ki, Doğu Türkistan'da yapılan eksik ve yetersiz olmasına rağmen ilk nüfus sayımı girişimidir. Bu sayıma göre Tablo : 1'de

**Tablo : 1**

Uygurlar	3.374.717
Kazaklar	930.195
Kırgızlar	64.625
Özbekler	16.219
Tatarlar	10.888
Sulanlar	7.920
Mongollar	63.327
Çinliler	241.029
Tacikler	15.277
Tunganlar	108.029
Şibeler	16.043
Mançular	6.214
Beyaz Ruslar	24.646
<b>TOPLAM</b>	<b>4.879.598</b>

görülebileceği üzere ülkenin toplam nüfusunun 4.879.598 olduğunu gösteren çizelge, 1933 yılında Doğu Türkistan'daki Çinli genel vali Şin Si Sey tarafından o devirdeki hamileri olan Ruslar'ın bir projesi üzerine mahalli polisler vasıtasıyla ahaliye zorla dağıtılan nüfus cüzdanları ka-

yıtlarından hareket edilerek başkent Ürümqi'deki Çin-Vu-Çu yani Siyasi Polis Umum Müdürlüğü tarafından masa başında 1946 yılında düzenlenmiştir.

Bugünkü Çin resmi makamlarının nüfus değerlendirmelerine kaynak teşkil eden bu son derece gülünç rakamların yer aldığı "nüfus sayımları", hiç bir surette kaynak olamayacağı bariz bir gerçektir.

Çünkü mesela tablo 1'deki istatistik cetvelinin dayanağını teşkil eden olay olan 1938'deki nüfus cüzdanı dağıtımı zoraki ve gelişigüzel yapılmış ve 15 yaşından küçük olanlara da nüfus cüzdanı verilmemiştir. Buna ilave olarak da Çin idaresinden hoşnut olmayan halkın büyük kısmı türlü yollarla bu nüfus cüzdanı mükellefiyetinden kendilerini kurtarmışlardır. Çünkü o devirde ilk defa uygulanan bu nüfus cüzdanı alımı olayı halka göre dini ve milli kimliğin inkarı demektir. Ayrıca o yıllarda Doğu Türkistan'ın hiçbir bölgesinde emniyet ve istikrar olmadığı gibi raporun hazırlandığı dönemde Çinliler'den, Türkler'den ve Ruslar'dan oluşan yeni bir rejim kurulmuştu. Dolayısıyla ülke çok önemli siyasi çalkantılar içerisinde olduğu bu dönemlerde sadece idari hadiselerle ilgilenmek durumunda olduğundan nüfus sayımı meselesi hiç kimsenin hatırından geçmemiştir.

Ancak buraya kadar görüşlerini derlediğim o devirdeki (1946) Doğu Türkistan Eyalet Hükümeti'nin yüksek dereceli üyesi olan Mehmet Emin Buğra'nın Ürümqi'de olduğu zaman 1945 yılının Ekim ayından 1949 yılı ortalarına kadar geçen süre içinde ülkenin bütün mahalli idarelerindeki aydın memurlara talimat göndererek son derece zor olmasına karşılık imkan olduğunca modern nüfus sayımı usulüne uymak suretiyle birkaç defa yaptırdığı araştırma ve denemelerde elde edilen sonuca göre Doğu Türkistan'da 1949 yılı başlarında yaklaşık 8.500.000. insanın yaşadığı sonucu elde edilmiştir. Aynı tarihte (1949) toplanmış olan Çinli polis memurlarına göre ise ülkenin nüfusu 5.300.000. küsur olarak ifade edilmiştir. (21)

21.) İ. Musabay A.g.m.



Tablo : 2 DOĞU TÜRKİSTAN'IN YILLARA GÖRE NÜFUS ARTIŞI (Bin)

Yıl	1949	1959	1969	1979	1989	2000	%si
<b>Toplam</b>	<b>8.500.</b>	<b>10.880.</b>	<b>13.928.</b>	<b>18.880.</b>	<b>24.047</b>	<b>30.000</b>	<b>100.0</b>
Uygur	7.012.	8.976.	11.491.	15.575.	19.860.	24.740	82.50
Kazak	975.	1.251.	1.601.	2.171.	2.670.	3.440.	11.50
Kırgız	65	76.	97.	132.	177.	205.	0.70
Özbek	16	21.	28.	37.	50.	50.	0.20
Tatar	11	14.	18.	24.	35.	45.	0.15
Tacik	15	20.	27.	36.	48.	60.	0.20
Beyaz Rus	24	30.	42.	56.	75.	90.	0.30
Tungan	108	130.	167.	225.	300.	360.	1.20
Çinli	240	304.	389.	526.	675.	830.	2.80
Diğer	30.	58.	68.	97.	157.	180.	0.45

Netice olarak bütün bunlar gösteriyor ki odalara kapanarak siyasi düşünceler ışığında hazırlanan raporlar, Doğu Türkistan'ın nüfusunun ne kadar olduğunu anlayabilmek için kesin bir kaynak mahiyetini taşıyan birer vesika olmadığı gibi gerçeğin hasıraltı edildiği bir asimilasyon göstergesidir.

O halde Doğu Türkistan'ın gerçek nüfusu nedir, nasıl tesbit edilecektir?

Bu sorunun kat'i cevabını objektif olarak düşünecek olursak yine yukarıdaki sebeplerden dolayı vermek mümkün olmamakla birlikte 1949 yılında yapılan araştırmalar neticesinde ortaya çıkan 8.500.000. rakamını kaynak alarak % 5 yılma payı ile 1991 yılında Doğu Türkistan nüfusunun ne olduğunu söyleyebilmek mümkündür.

Şöyle ki : 1949'da ülkede yaşayan insan sayısı 8.500.000'dur. Türkler'in yıllık nüfus artışı % 3 olarak bilinmektedir. Ancak Doğu Türkistan'ın coğrafi yapısı göz önünde tutularak bu rakam düşük tutulmuş ve yıllık % 2.5 artışla günümüze değin tablo:2'de görüleceği üzere bir hesaplama yapılmıştır. Bu teknik hesabımıza göre Doğu Türkistan'ın 1991 yılındaki nüfusu : 25.261.525.dir. Ve bu rakamın yaklaşık % 95.i Türk'dür. Ancak ülkenin 1949 yılında işgalinden sonra bugüne değin ülkeye yaklaşık 6.000.000. Çinli göçmeni de hesapladığımızda Doğu Türkistan'da bugün 31.000.000.nun üzerinde insanın yaşadığı ortaya çıkmaktadır.

Her yıl ortalama % 2.5 ila % 3 artışla 2000 yılında Doğu Türkistan'da Türk nüfusunun 30.000.000.na ulaşacağı görülmektedir.

Çinli araştırmacının da belirttiğine göre son Çin Dahili raporlarında Doğu Türkistan'a gönderilen yıllık göçmen sayısı 200.000. olarak tesbit edilmiştir. (22) Bugün 6 milyon civarında olan Çinli göçmen sayısı 2000 yılında 10.000.000. milyon olacağı görülmektedir.

Bu rakamı da dahil ettiğimizde 2000 yılında Doğu Türkistan'ın genel nüfusu; 40.000.000.na ulaşacaktır.

Ancak dahili raporlar her zaman için kağıt üzerinde kalmıştır ve göstermelidir. Çin yönetiminin Doğu Türkistan için 2000.li yıllarda hedeflediği nüfus; 100.000.000. milyondur. Yani önümüzdeki 10 yıl içerisinde bölgeye yaklaşık 50 milyon Çinli göçmen yerleştirilmek istenmektedir.

Gaye Doğu Türkistan Türklüğünü kendi topraklarında azınlık haline getirmek ve böylece asimile olmalarını kolaylaştırmaktır.

Ancak Doğu Türkistan Türklüğü komşu kardeş Cumhuriyetlerin (Özbekistan, Kazakistan, Kırgızistan vs) ve insanlığın da desteğini yanına alarak Çin'in bu emellerini yok edecek ve tüm Çin'e demokrasinin gelmesi için önderlik edecektir.

22.) Yuang Wing Li A.g.m. D.T.S Dergisi sh:17



## BAŞKALDIRININ SEMBOLÜ : BAŞLIK (DOBBA)

Kızıl Cin'in Aşamadığı Engel :

DOĞU TÜRKİSTAN  
MİLLİ BAŞLIKLARI

## II. BÖLÜM

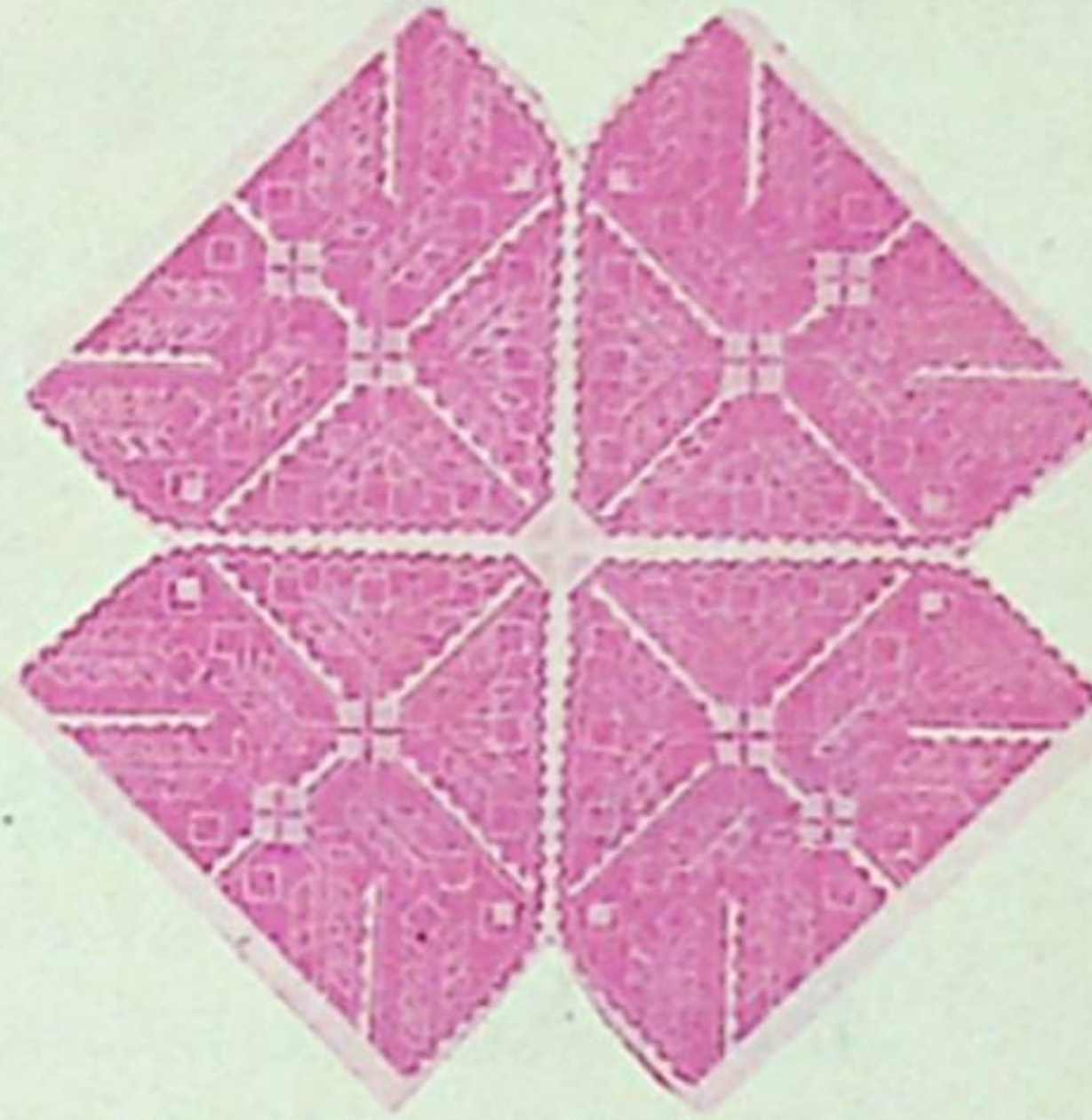
Derleyen : Baran DURAL

Doğu Türkistan'ın artık simgesi haline gelmiş olan Milli başlıklar çok çeşitlidir. Her ilin kendine has işleyiş farkı, (ana model hariç) değişik denebilecek birçok başlık türleri vardır. Mesela Hoten vilayeti bayan başlıklarıyla, Kaşgar şehri ise erkek başlıklarıyla (badem dobba) ünlüdür.

## Hoten'deki

## Dobbalar :

Ülkenin güneyindeki ipek ve halısıyla ünlü Hoten vilayetine giderseniz gözün üze çarpacak ilk şey Hotenli kadınların başlıklarını süsleyen eşsiz dobbalar (başlıklar) olacaktır. Hotenli ustalar bu herbiri bir diğerrinden güzel olan bayan şapkalarını özel nakış tarzı ve geometrik değişken şekiller işleyerek yapıyorlar. Bu başlıkların



genel şekli ortada düz, kenarları dışarı doğru kavis çizmek şekliyle çıkıntılı olarak tesbit edilmiş "Hoten Ustaları Federasyonu"na...

Hoten bayan başlıkları ülkenin hemen her yerinde satılıyor ve yurt dışına ihraç ediliyor. Ayrıca Çin ihraç mallarının el sanatları dalında son oniki yıldır adından en çok söz ettirenin Hoten bayan başlıkları (dobbaları) olduğu Sanayi Odası dökümanter çalışmalarlarıyla tasdik edilmiş durumda.

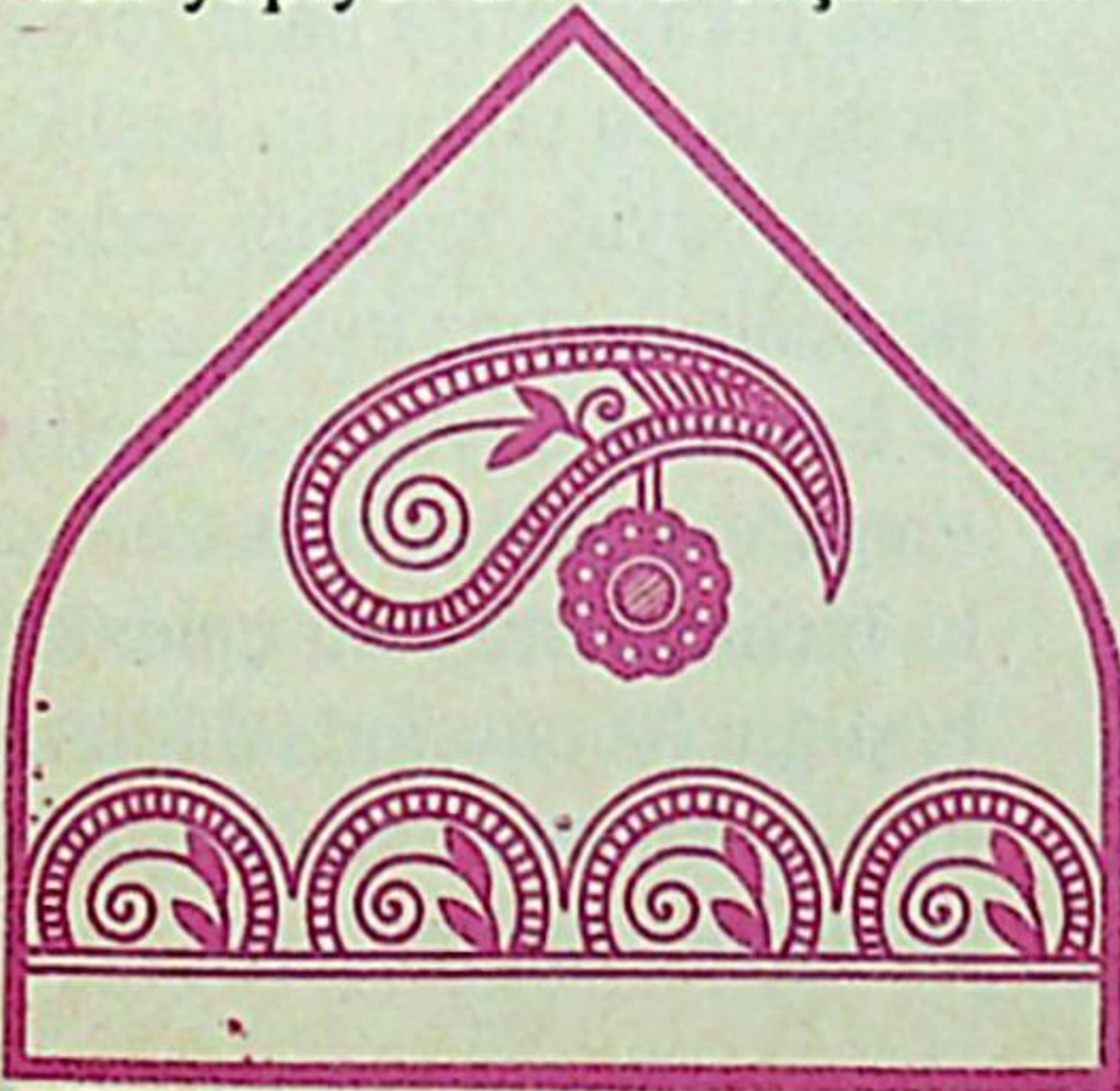
## Kaşgar'daki

## Erkek dobbaları

Yine ülkenin güney-batısında yer alan kültürüyle, tarihiyle, konumuyla ünlü olan Kaşgar şehri aynı zamanda erkek başlıklarıyla da ünlüdür.

Kaşgar'ın bu ünlü erkek başlıkları "badem" tarzında yapılmış ve iki bölüme ayrılmıştır. Bu şapkaların siyah arka yüzlerinin üstüne sadece bu yöreye has özel beyaz nakış çalışması yapılmış ve üst tarafı özel olarak dört köşeden yükseltilmiştir.

Genelde yüksek makam sahibi, kültürlü kişilerce giyilen "Badem" türü başlıklar son zamanlarda illegal milli direniş kuvvetlerince (mücahidlerce) giyildiği için burada başlıklar iki türde yapılıyor. İkinci türü teşkil eden ve ideolojik bir yapıya dayanmayan başlıklar sadece vatandaşlar tarafından giyiliyor. Anlatıldığı kadarıyla ideolojik badem motifli başlıklar giymenin bedeli bundan daha yedi-sekiz yıl öncesi hapis ya da sürgünmüş.





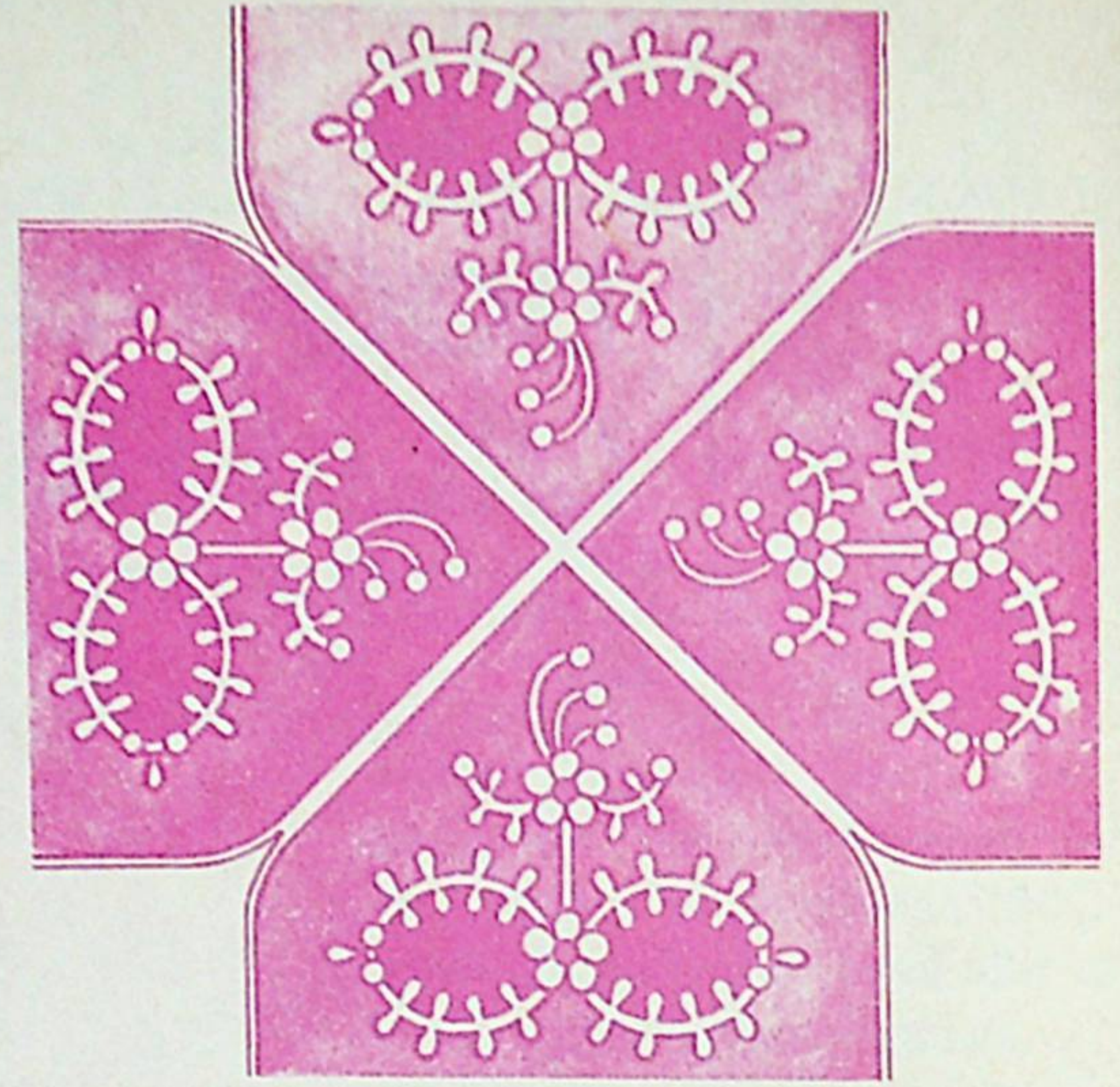
Bu yüzden sembolize olan özelliğinden dolayı Doğu Türkistanlılar bu güzel başlık türünü yaşatmak ve kuşaktan kuşağa aktarmak için değişik amaç bir badem motifli başlık (dobba) yapma kararı almış ve ortaya ideolojik olmayan badem türü başlıklar çıkmıştır. Eski badem türü başlıklar ise yine mill direniş kuvvetlerinin üniformalarının bir parçası halinde kullanılmakta...

## Romantik

### Başlıklar...

Türkistanlının ideolojik başlıklar kadar sevip sevdikleri bir başka başlık tipi var ki, bu şekil başlıklar Doğu Türkistanlı'nın romantik yönüne ışık tutuyor.

Kaşgar'da ustalar tarafından ortaya çıkarılmış ve başlıkların üzerine altın-gümüş yaldızla yazılmış, eski Türkistan edebiyatı ürünlerini simgeleyen şekillerle bezenmiş, sadece Türkistan'ın değil batı dünyasının da övgüsünü kazanmış bu romantizm kokan başlıklar, hemen her Türkistanlı kadının gardrobunda mevcut.



## Boncuk Motifli

### Başlıklar :

Bir başka bölge ise boncuk motifli bayan başlıklarıyla ünlü.

Hatta ülkenin kuzeyinde yer alan bu Altay bölgesinin pek çok köyü boncuk desenlerinin adlarını almış.

Boncuk motifli başlıkların en büyük özelliği başlıkların tepesine yerleştirilen boncukların yapılışı ve yerleştirilişindeki özen ve dikkatli işçilik...

Bu tür başlıkları hazırlayan ustalar başarılarını eserlerindeki "basitle özgürlüğün" birleşmesinin tam olarak verilmişinin ürünü olarak anlatıyorlar. Ustalar bu başlıklarda ana motifin tabiat olduğunu ve başlığın üzerindeki her boncuğun tabiatın bir güzelliğini temsil ettiğini söylüyorlar. Ayrıca boncukların arasındaki renk

cümbüşünün de herşeyin yegane sahibi, gerçek ışığı Allah-u Teala'yı temsil ettiğini anlıyoruz ustaların sözlerinden...

## Turfan'daki

### Başlıklar :

Doğu Türkistan'ın kuzeydoğusunda yer alan tarihi Turfan şhrinde yapılan "Turfan Başlığı=dobbası" diye adlandırılan başlıklar ise bir başka yöresel başlık türü.

Doğu Türkistan'ı 17. yüzyıldan sonra ziyaret eden hemen her edebiyat adamının mısralarına, hikayelerine hatta romanlarına konu olmuş bu başlıkların en büyük özelliği sade bir perdenin üzerine ince bir motifle başlayıp büyüyerek gelişen rengarenk çelenk motiflerindeki birlikteliktir. Bu çelenkler, başlığın ön tarafında düğümlebilir ve bu noktada kuşbakışı baktığınız zaman "barış" işare-





ini görebilirsiniz.

Turfan bölgesi, Doğu Türkistan'ın en rahat hayat şartlarına sahip topraklarından biridir. Bu rahatlık başlık motiflerine de işlenmiş... Çünkü bölgenin başlıklarında insanı rahatlatan, huzur veren bir hava var.

## İli (Gulca)

### Başlıkları :

Basit ancak ufak çapta karartmalarla süslü başlıkların yapıldığı bir sınır şehri olan İli (Gulca), coğrafi yeri itibariyle motiflerini yabancı ve değişik kültürlerle karıştırmış ve ortaya çok değişik başlıklar çıkmış.

#### Çinlerin Hazırlattığı

#### Anti-tez Başlıklar

## Hami (Kumul)

### Başlıkları :

Çin'in nüfusca hakim oldukları bölgelerde ise ortaya gerçekten çok karmaşık motifli başlıklar çıkmış. "Hami Başlığı" diye adlandırılan başlıklar da bu türün örneği. Bu tür çalışmaların ortak özelliği desenlerdeki ve renklerdeki karmaşıklık. Genelde Çin halkının beğendiği renkler ve desenlerin ağırlıklı olduğu bu başlıkları yapan ustalar bizzat devlet tarafından destekleniyor.

Bu tür başlıklarda meşhur Çin porselen motifleri daha yumuşatılarak motif olarak kullanılmış. Ayrıca tabiattaki bütün renkler karıştırılarak bir renk

cümbüşüyle bu motifler desteklenmiş. Buradaki amaç Çin kültürüyle bezenmiş Hami (Kumul) başlığıyla, Doğu Türkistan'ın diğer yörelerine ait milli başlıklar yan yana getirildiğinde dikkati çekecek başlığın Çin başlığı olmasını sağlamak...

Ayrıca dobbaların yanısıra Çinliler bugün Anadolu insanının giydiği "kep" ve "şapka"ları da bölgede yaygınlaştırmış bulunmaktadır.

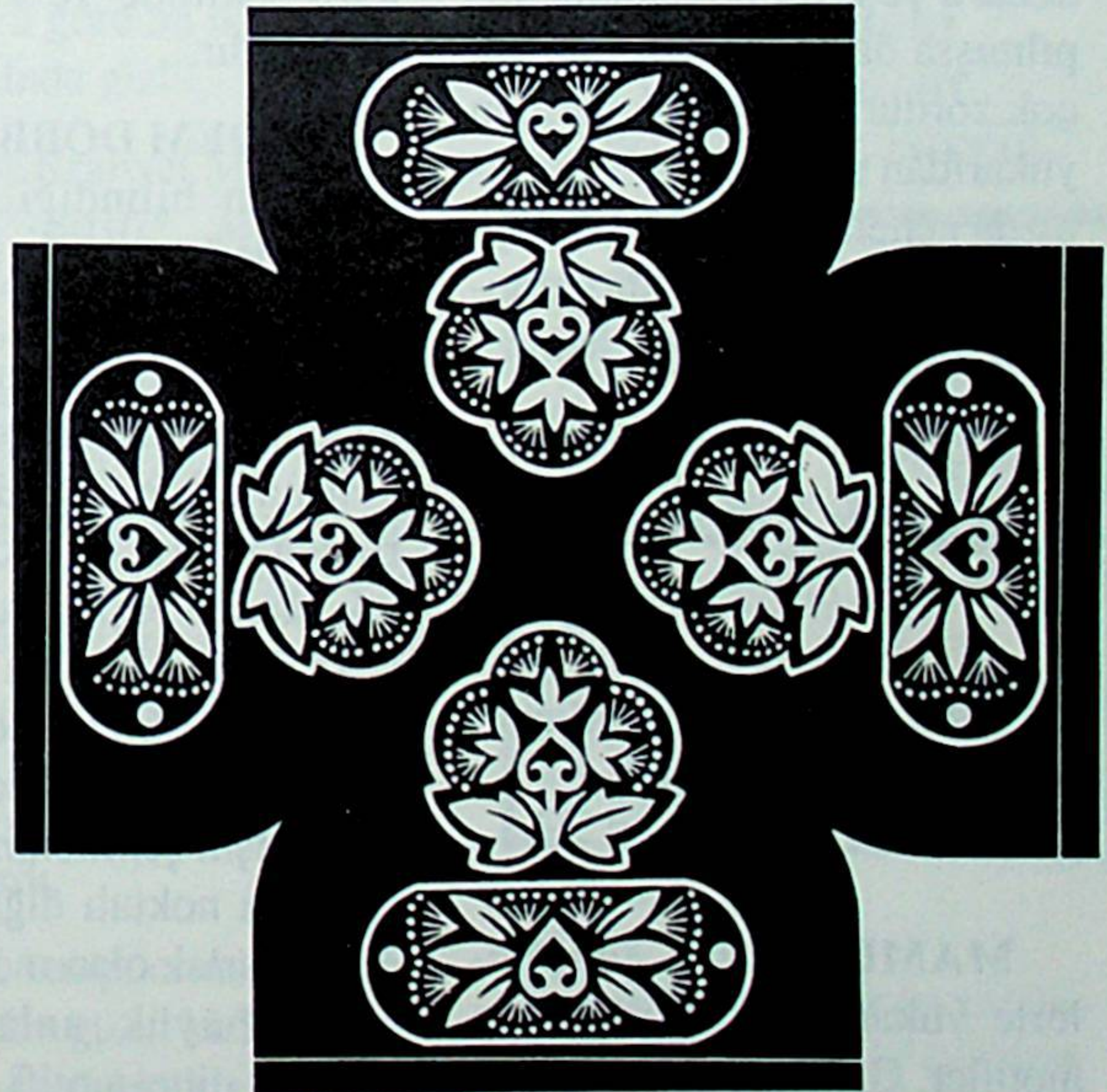
Çinliler milli başlıkların halk üzerindeki birleştirici etkisini yok etmek gayesiyle sun'i başlık türü oluşturmuşlar. Özellikle hükümete tamamen bağlı merkezlerde memurlar ve Çinli bayanlarca kullanılan çapı on santimetreden küçük olan tabak şeklindeki eski Çin porselenini hatırlatan ve hiçbir pratik yanı olmayan bu sun'i başlıklar sadece 'aksesuar' olsun diye kullanılıyor. Tabii devlet te bu türü özendirici olduğu için destekli-

yor. Ancak bu tür sun'i başlıkları kullanan Türkler'in sayısı oldukça az. Çünkü Türk halkı bu tür başlıkları giyenlere hain ve düşman gözüyle bakıyorlar. Hatta bu uğurda ölümle sonuçlanan kavgalar dahi oluyor.

**İster yaşlı olsun ister genç yedisinden yetmişine bütün Doğu Türkistan kadınları başlık aracılığıyla bu kutlu direnişe gönül vermişler...**

\*\*\*

**Küçük çocuklar, mini-mini bebekler, başlık motifli kundaklar içinde büyüyüp, filizleniyor ve herbiri ondördünü geçer geçmez kendini, bu çılgıncasına kasıp kavuran sevdanın içinde buluveriyor...**





## Teknik

### Bilgiler

Endüstri alanında ara başlıklara ayırmak istenilirse başlıkları: nakış örgü, kare, levreli nakış, boncuklu kare, altın, gümüş, saten, kareli mısra, kareli kakma ve karma teknik olarak ayırabiliriz. Başlıklar genelde bu tekniklerin biri üzerine katlama, birleşme, işçilik ve mesa ayrılıklarıyla çeşitlendirilir.

### Başlık Yapımı :

Genel olarak başlık yapımı ise şöyledir.

Önceden hazırlanmış üçgen kumaşın dört kenarı ortada birleştirilip, dikilir. Ondan sonra şekil farklılığı kullanılır (ki bu sanat isteyen taraftır) ve siyah kadifeyle başlık çevrelenir. Bu tür başlıklar katlanıp taşınabileceği gibi esnek ve dayanıklıdır da. Bu türden ayrı olarak beş kenarlı ve kroşeli başlıklar yapılmışsa da bunlardan bulmak çok zordur. Başlığa yukarıdan yukarıdan aşağı bir göz attığınızda genelde simetrik bir ölçü dizisini izleyen dört ditto motifin ağır bastığını göreceksiniz.

### Başlık Şekilleri :

Şekil kompozisyonlarını ise şöyle belirleyebiliriz.

**MAMPU:** Tekli gelişmelerle yukarı doğru yükselen motifler, Genellikle kare levreli

ve saten başlıklar bu şekilde yapılır. Buradaki ölçü dört kenarın üstündeki motif veya motiflerin şeritli bir motifle beraber yukarı doğru tırmanmasıyla sağlanır. İyice örülmüş, bağlantı yerleri açıkça belli olan bu motiflerin arkası siyah bir renkle gölgelenir ve böylece çarpıcı bir imaj yaratılır.

**SEME:** "KİMAM" motifi diye de adlandırılır. Dağınık motiflerin birbiriyle damar ya da şerit tekniğiyle bağlanmasıyla olur. Arka taraftaki motiflerin arasındaki uyumu sağlamak için başarılı ustalar bu teknikte yapılan başlıkların ön-arka yüzünde büz-kırığı damar yahut nokta-şerit mani-motifleri kullanırlar. Bu tomotifte yapılan başlığa gökyüzündeki o güzelim yıldızlara ya da her biri bir ülküyü andıran fikir bahçesindeki yeni açan çiçekler görüntüsünü verir. Bu motifin bir diğer ayrıcalığı ise kalın, kare şeklinde ve katlanamaz oluşlarıdır.

**BADEM DOBBA:** Badem ağacının bilindiği gibi oval meyveleri vardır ve bu meyvelerin özel bir kısmı hilal biçimindeki ay durumundadır. Bu ağacın tohumları ise ilaç diye kullanılır. İşte tüm bu özelliklerinden dolayı bu motif izlenerek yapılan başlıklara "SAKINCALI" başlıklar da denir. Bu motif hilal biçimindeki şekli temel olarak kabul ederek üstüne değişik şekillenmeler çizer. Bir başı noktalı diğer bölümü ise yuvarlak olan motifin arkasında büyük anlamlar yatar. Dört ditto-motifi birbirleri-

ne başkuyruk sırasıyla eklenir ve daire şeklini aldığı da görülür. Genelde kendine güvenen erkekler tarafından giyilen bu başlık, Doğu Türkistanlılar arasında bir gurur simgesidir. Siyah nakışla süslü olan bu başlıklar değişik renklerle daha da güzelleştirilen arka yüzüyle insana çok çekici gelmektedir. Doğu Türkistan'da yalnız ve yalnız direnişçilerin giydiği bu başlıklar Orta Asya'nın diğer bölümünde en çok giyilen başlık şeklindedir. Hilal/in tek çıkış noktası olarak alındığı bu başlıkta, amaç hilale ulaşmaktır. Hilal bağımsızlık, özgürlük ve Müslüman-Türk iktidarının simgesidir. Baş ve kuyruk birleşimi ise karşısındaki düşmanların çokluğunu gösterir. Doğu Türkistan'lı çok zor yapılan bu tür başlıkta her zor elde edilenin çok değerli olduğunu ve eninde sonunda tüm zorlukların aşılıp özgürlüğe ulaşacağını anlatmak istemektedir.

**ÇAPRAZ MOTİF:** Bu teknik çapraz şekilli motiflerin asterisk ve kare tarzda hazırlanmış diğer motiflerle kaynaştırılmasıyla elde edilir ve çapraz motiflerle kare-asterisk şekiller simetrikler. Çapraz motiflerde karışık desenin üstündeki renkli çalışmalar hakimdir. Bu şekli "mampu" kadar sade olmasa bile yine de diğerlerine göre daha az desenli fakat korkunç derecede uyumludur. Sanatçılar bu türün daha çok moda değer veren kesim tarafından kullanıldığı için diğer giyim eşyalarıyla uyuşması açısından fazla desenli yapılmadığını belirtiyorlar.



## "Başlık", Türkistanlı için Bir Sevdadır..

Şunu kesinlikle ifade etmeliyiz ki; ister yaşlı olsun ister genç yedisinden yetmişine bütün Doğu Türkistan kadınları başlık aracılığıyla bu kutlu direnişe gönül vermişler... Küçük çocuklar, mini-mini bebekler, başlık motifli kundaklar içinde büyüyüp, filizleniyor ve herbiri ondördünü geçer geçmez kendini, bu çılgıncasına kasıp kavuran sevdanın içinde buluveriyor... Gerçek usta, başlığını tamamen tabii malzemelerle hiçbir yapma boya ve alet kullanmadan kendi hazırladığı boya ve aletlerle yapıyor. Başlığı hazırlarken adeta kendinden geçiyor. Eğer bir kadın evde yemeği yetiştiremediği veya bir kız okuluna gitmediği için azar işitiyorsa bilin ki o da bu başlık yapımının sevdasındandır.. Ve o gün o kadar dalmıştır ki sanatına, bütün dünyayı unutturmuştur.

Çin kaynaklarını verdiği bilgiye göre Doğu Türkistanlı kadınların yaklaşık yüzde doksanı faal olarak ya da ek uğraş mahiyetinde "başlık" işinin içinde.

Başlık işinde ustalığını kanıtlamış bir Müslüman-Türk kızı çalışmalarında ana kaynak olarak tabiatı seçtiğini ve bir esere başlamadan evvel yaklaşık üç aylık bir çalışmaya devresi geçirdiğini söylüyor. Ayrıca tabiatla gördükleriyle yetinmediğini söyleyen genç sanatçı, "tabiatla gördüğü ile fenni den-

geyi karşılaştırdığını ve bu muhakemenin sonunda ortaya iki türde eser çıkabildiğini" belirtiyor.

"-Eğer" diyor, "-çalışmam ve incelemelerim birbirini tutarsa yani gözümle ilim birleşirse ortaya son derece mantıklı, sade fakat güzel bir çalışma çıkıyor. Ancak incelemem fenni dengelerle zıtlığa düşerse burada işe benim fantezi dünyam yani sevdalarım giriyor ve ortaya olağanüstü şekillerle süslü psikolojik bir eser çıkıyor..."

Uzmanlar Doğu Türkistanlılar'ın başlık yaparken çok zor iki sanat türü olan "epiterbolizm" ve "hiberbola" tekniklerini beraber kullandıklarını ve bu bileşimin çok önemli bir gerçeği gözler önüne serdiğini söylüyorlar. Çin'in yarattığı sun'i başlıkların sahteliği ve gerçek başlığın ise Doğu Türkistanlılar'a ait olduğu gerçeği uzmanlara göre bu iki tekniğin kullanımında gizli.

İngiliz Kraliyet Müzesi yetkilileri; "-Başlık, Müslüman Türkler'in'dir. Çünkü bu iki sanatın bir arada kullanılması zaman ve sanata sahiplik ister. Yani Doğu Türkistanlı Müslüman Türkler başlığı hep almış hem de güçlendirmiş olamazlar. Bu iki sanatın ...mı sanata sahiplik ister" diyerek Kızıl Çin'in bu oyununa itibar etmeyeceklerini açıkça belirtiyorlardı.

Çiçek bahçelerinden dağlara, kırlardan güzel kızlara, fikirlerden uğradıkları zulümlere

kadar tüm içtenlikleriyle yepyeni bir dünya, özgür bir dünya oluşturmuşlar Doğu Türkistanlılar bu başlıklarında. Ve Çin sanatını çalan hırsız damgasını sildirerek kültürel platformda büyük zafere ulaşmışlardır.

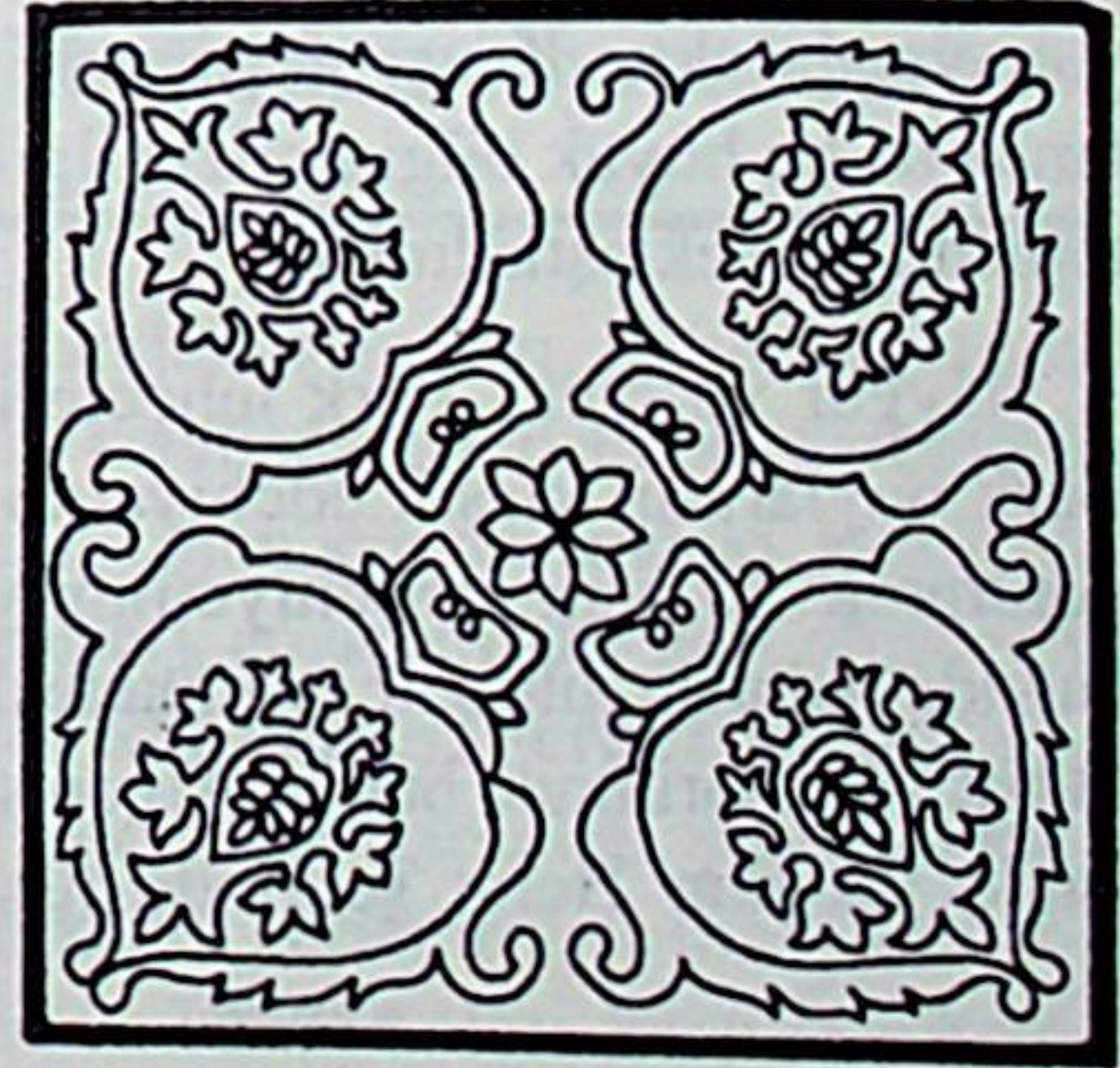
Genelde kendine güvenen erkekler tarafından giyilen "BADEM DOBBA", Orta Asya'nın diğer bölümünde en çok giyilen başlık şeklidir.

\*\*\*

Hilal/in tek çıkış noktası olarak alındığı bu başlıkta, amaç hilale ulaşmaktır. Hilal bağımsızlık, özgürlük ve Müslüman-Türk iktidarının simgesidir.

\*\*\*

Baş ve kuyruk birleşimi ise karşısındaki düşmanların çokluğunu gösterir.



NOT :

Bu yazı ile ilgili resimler ve bilgiler Sn. İsmail Cengiz'in arşivinden alınmıştır. B.Dural



# ALİŞİR NEVAİ'NİN MEŞHUR DESTANI "FERHAT İLE ŞİRİN" ÜZERİNE

**Nuraniye HİDAYET \***

Ne mutlu bir rastlantıdır ki, 1991 yılı, Büyük Şair-düşünür Yunus Emre'nin doğumunun 750. yıldönümü olduğu gibi, aynı zamanda Şair-Bilgin Ali şir Nevai'nin de doğumunun 550. yıldönümüdür. Bu nedenle ben, bu büyük şairimiz ile ilgili bir tebliğle, "Yunus Emre Sevgi Sempozyumu"na katılmayı uygun gördüm.

Türk Ansiklopedisi ve başka kaynaklarda da vurgulandığı gibi, Alişir Nevai Uygur Türklerindedir. Ancak, başta Özbek Türkleri olmak üzere, Orta Asya Türkleride Alişir Nevaiyi benimsemekte ve kendilerinden saymaktadırlar. Nitekim önümüzdeki sonbaharda Özbekistan'da Nevai hakkında bir anma toplantısı ve uluslararası düzeyde bir bilimsel sempozyum yapılacaktır. Keza, geçtiğimiz günlerde Afganistanda da bu büyük bilginimizle ilgili, uluslararası bir toplantı gerçekleştirilmiştir.

Uygur ve öteki Türk lehçeleriyle konuşan tüm Türk boylarının klasik edebiyatını yüksek seviyeye götürerek 15. asır medeniyetinin yükselişine büyük katkıda bulunan ulu şair ve mütefekkir Alişir Nevai 9 Şubat 1441 tarihinde bugün Afganistan sınırları içerisinde yer alan Herat şehrinde dünyaya gelmiştir.

\*\*\*\*\*

Bu çalışmamda, Ali şir Nevai'nin hayatı ile ilgili

\* D.Türkistanlı Yüksek Lisans Öğrencisi

bilgilerin dışında önemli destanlarından biri olan "Ferhat ile Şirin" hakkındaki görüşlerimi sunmayı amaçlıyorum.

Meşhur Destanlar toplamı "Hamse":(Hamse, Arapça beş anlamındadır.)

Nevai'nin Hamse'si, doğu destancılığı alanında, 12. Asırdan bugüne kadar, gerçek bir şaheserdir. Adından da anlaşılacağı gibi, eser, beş destandan oluşmaktadır.

Ashında, "Hamse Edebiyatı"nın yaratıcısı, Azerbaycanlı büyük şair Genceli Nizami'dir. Nizami (1141-1203) dünyaca ünlü "Hamse" sini yarattıktan sonra, özellikle doğulu şairler arasında Hamse yazmak adeta moda haline almıştır. O kadar ki, bir şair kendisini kanıtlamak için, mutlaka bir Hamse yazmanın gerektiğine inanmıştır. Ancak, Nizami (ki, 1991 Unesco kararına göre, doğumunun 850. yıldönümü münasebetiyle dünyaca anılacak büyük sanatçılar listesinde bulunmaktadır.)'den sonra yazılan Hamse'lerin sanat değeri, Nizami'nin seviyesine ulaşabilmiş değildir.

14.ncü asıra gelince, ünlü şair Emir Hursav Dehlivi (1) Nizami'nin yolunu izlemiş ve başarılı da olmuştur. 15. asırda ise büyük şair Alişir Nevai ünlü Hamse'sini yaratmıştır. Nevai, bedii yaratıcılıkta iyi bir deneyim kazanmış ve kısa bir süre sonra da "Hayret-ül Ebrar" =İyi Kişilerin hayranlığı), "İskendername", "Behramname", "Leyla ile Mecnun" ve "Ferhat ile Şirin"den oluşan mensnevilerle "Hamse"yi edebiyat dünyasına armağan etmiştir. Nevai bu eserlerinde, önceki doğu klasikleri arasında yer alan ve yaygınlaşan geleneksel efsanelerden yararlanmış ve etkili olaylarla pek çok kahramanlar yaratmıştır. Ayrıca önemli tarihsel olayları da edebi bir maharetle aydınlatmıştır. Böylece Nevai doğu destancılığında en ön sırada yer almıştır.

Nevai'nin Hamse'sini oluşturan destanlarda konu edilen hikayelerde, zalim hükümdarlara olan nefretini, cahil ve gericileri tenkidini, adalet, edep, ahlak, vefa, dostluk, sadakat, dürüstlük içeren konular temel teşkil etmiştir.

Nevai, "Hayret-ül Ebrar"da :

"Köngli kişi hoşluğudın hoş gerek  
Nahoş eğer bolsa muşevveş gerek  
Ademi erseng dimegil adamı  
Aniki yok el gamıden gamı"



Türkçe anlamı :

*"Sevinçli halkın sevincinden sevin*

*Halk sevinçli olmasa,*

*senin gönlün de sevinmesin.*

*Eğer esen insan olmak istiyorsan,*

*Halkın sorununa aldırmayanları insan sayma."*

Gibi fikirleri ortaya koyarak, insancılık ve toplum çıkarlarını korumayı ileri sürmüş ve bencil, halkı düşünmeyen hükümdarlara olan nefretini ifade etmiştir. Nevai, halkı kandıranları tenkid eden, halkı cealete karşı uyandırmayı amaçlayan, kendisi çalışmayıp diğer çalışanların sırtından geçinenleri "Hatem" adlı hikayesinde dile getirmiştir. Hikayede eli açıklığıyla tanınan Hatem ile yoksul ve yaşlı bir oduncunun sohbeti yer almaktadır. Nevai'nin Hatem'e göre, hayatını çalışarak kazanan yaşlı oduncunun daha faziletli olduğu görüşünü, yazdığı şu satırlarda görebiliriz :

*"Bir derem almak çekiban dest reng*

*Yahşirak andinki birav berse genç*

*Sen dağı çekkil bu tiken mehnetin*

*Tart mağıl hatemi tay minnetin"*

Türkçesi :

*"Kendi alın terinden kazanan bir kuruş*

*Başkalarının vereceği hazineden uludur.*

*Sen de bu dikenlerin zorluğunu gör ki*

*Hatemtay'dan asla minnet görme..."*

Bir damla sudan güneşi görebildiğimiz gibi, yukarılardan Alishir Nevai'nin ne kadar ulu bir insan olduğunu anlayabiliriz.

Asıl konum olan, Ferhat ile Şirin destanına gelince; Nevai'nin bu destanını okuduğumuz an, onun kaleminin ne kadar güçlü olduğunu ve destanlarını yaratırken her zaman bir yenilik ortaya koymaya çalıştığını görebiliriz. Nevai'nin "Ferhat ile Şirin" destanındaki başarıları esas alarak aşağıdaki kimi özelliklerden anlayabiliriz :

1.) Destan, kompozisyon tarzındaki yazılışı, olayların birbirleri ile olan bağlantılarının en iyi şekilde anlatımını sağlamıştır. Bütün destan, giriş bölümleri de dahil, 46 bölümden oluşmaktadır. Bu bölümde destandaki önemli bir olay hikaye kılınmıştır. Öyküler

birbirleriyle yakından ilişkilidir. Böylece destanın kompozisyon şeklindeki kuruluşu değer kazanmaktadır. Destandaki şahıslar olaylardaki bağlılıkların sürdürülmesiyle benlik kazanmaktadır. Böylece tipik karakterler ortaya çıkmaktadır. Şairimiz, Ferhat ile Şirin'in hayatını mükemmel yazarak, destanın konusunu yavaş yavaş aydınlatmaktadır. Ferhad'ın okuyup bilmesi, Cihannâme'nin sırrını bilmek için Yunanistan'a gitmesi, döndüğünde Cihannâme'de Şirin'i görüp aşık olması, kendisi için inşaa edilen yapıların oluşumundaki türlü hüner ve meslekleri öğrenmesi gibi olaylar, onu bizim gözümüzde akıllı, uyanık, bilgili, güçlü ve yaratıcı bir şahıs olarak canlandırmıştır. Hüsrev ile olan mücadelesi hakkındaki tasvirler, onu yüksek faziletli, büyük bir insan olarak tanımamızı sağlamaktadır.

**Uygur ve öteki Türk lehçeleriyle konuşan tüm Türk boylarının klasik edebiyatını yüksek seviyeye götürerek 15. asır medeniyetinin yükselişine büyük katkıda bulunan ulu şair ve mütefekkir Ali Şir Nevai, Türk Ansiklopedisi ve başka kaynaklarda da vurgulandığı gibi Uygur Türkleri'ndendir. Ancak, başta Özbek Türkleri olmak üzere, Orta Asya Türkleri de Alishir Nevai'yi tıpkı Yunus'da olduğu gibi benimsemekte ve kendilerinden saymaktadır.**

2.) Nevai, destandaki şahısları, bütün başarıyla yaratmıştır. Her şahıs kendine özgü belli bir karakterle karşımıza çıkmaktadır. Onun için destandaki karakterler kendi dünya görüşleri, amaçları, dış görünüşleriyle birbirlerinden ayırt edilebilirler. Ferhat yaratıcılığı, akılcılığı, yakışıklılığı; Şirin güzelliği, şeskatı, sadakati, kabiliyeti ve görkemli görüntüsüyle bize canlı insan duygusunu verir ve bizim onlara karşı duyduğumuz sevgiyi arttırır.

Destandaki Hüsrev, hiyleci bir kadın; Şiroya gibi olumsuz karakterler ise zalim, düzenbaz ve kısaca çok kötü insan tipini canlandırır. Nevai, destandaki her şahıs için kendine özgü dil kullanarak, onların iç dünya-



larının ortaya konulmasına özen gösterir.

3.) Nevai, Ferhat ile Şirin'de hikayeyi yaratmaklı lirik ifadeler kullanmak suretiyle olayları birbirleriyle bütünleştirmesiyle, kendi fikirlerinin olaylara aksettirilmesiyle, şahıslara duyduğu sevgi veya nefreti vurgulamasıyla dikkat çekmektedir. Bir yanda, şahısların yaşam biçimlerini yazmakta, öte yandan kendi isteklerini ifade etmektedir. Keza Nevai destanda, kendisinin lirik duygularını eser veya epizotun başlangıcında, olayların arasında, eser ve epizot sonunda lirik giriş, lirik dönme ve lirik sonuç tarzında vermiştir. Mesela;

"Manga çün taliyi ferhunde kevkep

Bu evic özre bisat etdi murettep

Melek evvel peri birle süpürdi

Felek encüm sır şikidin suurdi"

Türkçesi :

"Yıldız gibi parlayan şansım

Bu şyüksek tepede bana yer hazırladı

Önce melekler geldi ve temizledi

Gökteki yıldızların gözyaşları akdı"

gibi birçok örnekler verebiliriz.

4.) Şair destanda muhitin çeşitli görüntülerini, tabiat manzaralarını çok güzel tasvir etmiştir. Bu nedenle Nevaüi'nin tasvir sanatında da çok başarılı olduğunu söyleyebiliriz. Şair destanın 9. bölümünde eşsiz bir usta ressam gibi, yılın dört mevsimini mükemmel bir biçimde gözler önüne sermektedir. Bu bölümünü okuduğumuz zaman, sanki bir yılın bütün mevsimleri adeta yaşar gibi oluyor ve bu güzellikleri yudum yudum içebiliyoruz. Mesela kış mevsimini şöyle tasvir etmektedir :

"Savurdi çün şecer bergini serser

Suning simabini dey kıldı mermer

Ileva dağı bulutdın keydi sırcap

Bulut dağı havağa saçdı simap"

Türkçesi :

"Sert rüzgar ağaç yapraklarını uçurdu

Soğuktan sular buz oldu, mermere dönüştü

Gökyüzü bulutlardan gri bir kürk giydi

Bulutlar yeryüzüne inciler saçtı..."

Şair bu tür tasvirleri yaparak okurunu konunun içine dahna çok çekmekte, şahısların iç dünyasını ortaya koyup, okuyucu üzerinde güçlü etkiler bırakmaktadır.

5.) Nevai, Ferhat ile Şirin'de halk ağız icadından çok iyi faydalanmıştır. Bu, şairin çeşitli olayları ifade ederken, bedii fanteziden ustalıklarla yararlandığını gösterir. Mesela; Ferhad'ın ejderha ile güreşi, Ehremen adlı vahşi deveyi yenmesi, Iskender tılsımını açışı, Sokrat adlı hekim ile karşılaşması, Cihanname'de Şirin'i görüşü, denizde tehlike ile karşılaşması ve sonunda kurtulması gibi olayların ifade edilmiş şekilleri, halk rivayetlerine ve efsanelere çok benzeyen özelliklerdir. Bu özellikler çok mükemmel olduğu için okuyucu, destanla daha candan ilgilenmektedir.

6.) Nevai, şahısları yaratışta olsun, olayları anlatırken veya kendi lirik duygularını yansıtırken benzetme, mübalağa, sıfatlama gibi mecazi anlatımlardan büyük ölçüde yararlanmıştı. Mesela;

"Ketürdiler bu henki bad paymay,

Ravan mindi şefek gülgünide ay."

Türkçesi:

"Şirin'in rüzgar gibi hızlı atını getirtti.

Şirin ata bindiğinde sanki gül renkli şafak

üstünde ay doğmuş gibi oldu..."

Nevai, Şirin'in ata binmesini, şafaktaki ay'a benzetmiş;

"Çuçıktı yelge gül bergi teridek

Felek rehşige mihri haveri dek"

Türkçesi:

"Şirin, yeni açılmış bir gül gibi ılık rüzgarda

uçuyor gibi ata bindi..."

Bu sanki, nurlu güneşin

gök atına binmesine benziyordu..."

gibi mısralarla Şirin'in ata binmesini rüzgarda uçan gül demetine, güneşin göğe götürülmesine benzetilmektedir.

Yukarıdaki örneklerden, Alishir Nevai'nin zengin bir tefekküre sahip bulunduğunu, edebiyatta ve bediiyatta kemalete ulaşan söz sanatkarı olduğunu görebiliriz.

Sonuç olarak; Alishir Nevai'nin yıllar boyu yaşayacak olan kültür yansıtıcısı olduğunu söyleyebiliriz.



# Sovyetler Birliği'ndeki Son Gelişmeler ve Türk Cumhuriyetleri'nin Durumu

## Bodrum-Yalıkavak'ta Düzenlenen Uluslararası Toplantı Tebliğleri ve Sonuçları

Daha düne kadar bir ucu Balkanlar'dan Sibiryaya düzlüklerine, bir ucu Karadeniz'den Kuzey Buz Denizi'ne kadar uzanan geniş topraklar üzerinde birbirinden farklı onlarca etnik grubun bir arada yaşamak zorunda olduğu Sovyetler Birliği ile teokratik bir düzen içinde ülkeyi tek başına yöneten Komünist Partisi dağılmış ve ortaya hiç beklenmedik bir sonuç çıkmıştır:

Tek partili sistem yerine çok partili bir sisteme bırakmış, teokratik düzen de yerini demokratik düzene terketmiştir.

Bununa da kalınmamış, Rus olmayan Cumhuriyetler teker teker bağımsızlıklarını elde etmişler, birçoğu ilan etmiş, bir kısmının ise bağımsızlıkları tanınmıştır.

Amerika'nın, batı dünyasının, Rusya'nın ve elbette Türkiye'nin beklentileri, planları, hesapları alt-üst olmuş, dünyanın dengesi değişmiştir.

\* İşte Sovyetlerdeki tüm bu ilginç ve önemli gelişmeleri değerlendirmek,

\* Oluşan yeni problemleri tartışmak,

\* Geçmişin kısa bir muhasebesini yaparak gelecekte muhtemel olacakları tesbit etmek,

\* Sovyetlerdeki Türk Cumhuriyetlerinin şu anki pozisyonlarını değerlendirerek çıkış yolu bulmalarında yardımcı olmak,

\* Ve Türk Cumhuriyetleri ile diğer yeni oluşan Cumhuriyetlerin Türkiye ile oluşturacakları işbirliğinin nasıl, ne şekilde olacağı konusunda fikirleşmek

....gibi son derecede önemli, tüm dünyayı bilhassa ülkemizi yakından ilgilendiren hususları görüşmek amacıyla 16-19 Eylül tarihleri arasında başkanlığını Prof.Dr. Aydın Yalçın'ın yaptığı Yeni Forum Dergisi'nin yönetiminde bir toplantı düzenlendi.

Bodrum'un Yalıkavak mevkiinde "Çevreye Saygılı" sloganı ile çalışan Clup Monakus'da Sovyetlerdeki Cumhuriyetlerden gelen temsilcilerin katılımıyla düzenlenen uluslararası nitelikteki bu toplantıda (kollokyum'da) Sovyetler Birliği'nin karanlık noktalarını aydınlatan, geleceğe ışık tutan açıklayıcı ve doyurucu tebliğler sunuldu, tartışmalar yapıldı.

Ancak genelde Türk Cumhuriyetleri'nin hürriyete hazır ama geleceğe hazır olmadıkları; diğer Rus olmayan Cumhuriyetlerin ise hem hürriyete hem de geleceğe hazır oldukları ortaya çıkan bu toplantı da ana hatları ile ifade edecek olursak aşağıdaki konular görüşüldü:

1. Sovyet Cumhuriyetlerinin bağımsızlık



## problemleri

2. Cumhuriyetlerin tam manasıyla iktisadi, siyasi ve askeri bağımsızlığa geçişleri
3. Cumhuriyetlerin bağımsızlıklarının tanınması
4. Bağımsızlıklarını elde eden ve ilan eden Cumhuriyetlerin çoğulcu demokratik düzene geçişleri
5. Cumhuriyetlerin dış dünyaya açılması
6. Cumhuriyetler arasında mevcut olan ve var olabilecek problemler
7. Cumhuriyetler arasında olması gereken ilişkiler
8. Cumhuriyetler arasında yeniden oluşturulması düşünülen birliğin veya federasyonun yada konfederasyonun biçimi
9. Mevcut sınır ihtilafları, bunların çözüm şekli
10. Rusya Cumhuriyeti sınırları içinde bulunan özerk bölgeler, muhtar cumhuriyetler ve dolayısıyla Tatar, Başkurt vs. etnik unsurlar meselesi
11. Bağımsızlığını ilan eden Cumhuriyetlerin Rusya Cumhuriyeti ile ilişkileri
12. Bağımsızlığını ilan eden Cumhuriyetlerin Moskova ile ilişkileri
13. Cumhuriyetlerde mevcut Rus askerlerinin çekilme meselesi
14. Cumhuriyetlerdeki nükleer tesisler, başlıklar ve konvansiyonel silahlar meselesi
15. Cumhuriyetler arasında iktisadi işbirliğini sağlayıcı bir ortak pazarın kurulması
16. Cumhuriyetlerin serbest piyasa ekonomisine geçişleri
17. Özel sektöre tanınacak imkanlar ve yabancı sermaye yatırımı ve garanti meselesi
18. Türkiye'nin girişimiyle oluşturulması düşünülen Karadeniz Ekonomik İşbirliği'nde karşı-

## laşılan sorunlar

19. Cumhuriyetler arasında pasaport-gümrük-transit geçiş-vergi gibi olması muhtemel ticari ve ulaşım engelleri ve bunların getireceği sorunlar
20. Sovyetlerde Çevre kirliliği ve ekolojik dengelerin bozulması meselesi
21. Cumhuriyetlerde "alkolizm bağımlılığı" meselesi
22. Hızla değer kaybetmekte olan para birimi Ruble'ni kontrol altına alınması
23. Cumhuriyet üyelerinin eşit katılımıyla oluşturulacak yeni bir Merkez Bankası teşkili
24. Cumhuriyetlerin yeni para birimine geçmeleri
25. Cumhuriyetler arasında iktisadi, ticari ve askeri alanlarda yeni düzenlemeler yapılması ve geçmişteki yatırımların dengeli şekilde Cumhuriyetlere pay edilmesi
26. Mevcut tekelleşmenin ortadan kaldırılması
27. Devlet mülkiyetinin yeniden düzenlenmesi ve özelleştirmeye geçiş meselesi
28. Bağımsızlıklarını ilan eden Cumhuriyetlerde mevcut Rus askerlerinin çekilme meselesi
29. Ruslar'ın gelecekte muhtemel askeri müdahalesi veya devralma meselesi
30. Cumhuriyetlerde savunma sisteminin yeniden gözden geçirilmesi
32. Mevcut yasaların yeniden düzenlenmesi
33. Cumhuriyetlerde mevcut yabancı etnik unsurların durumu
34. Cumhuriyetlerin dış dünyaya karşı siyasi sorumluluklarının ve dış politikasının tesbiti
35. Sovyetler Birliği'nin imzaladığı veya taraf olduğu uluslararası anlaşmaların durumu
36. Cumhuriyetlerin mevcut uluslararası ticari, iktisadi, siyasi ve askeri bloklara girmesi ve-



ya yeni bloklar oluşturması

37. Cumhuriyetlerin komşu ũlkelerle olan ilişkilerinin şekli

38. Ermenistan ile Azerbaycan, Tataristan ile Rusya, Kırım ile Ukrayna arasındaki problemler

39. Amerika ve Batı Dũnyasının Cumhuriyetlere y¶nelik g¶rüşleri

40. Ermenistan, Gũrcistan, Kafkasya, Azerbaycan, Ukrayna ve Baltık ũlkeleri ile diğer Cumhuriyetler ile ilgili Tũrk dış siyasetinin yeni den dũzenlenmesi

41. Tũrkiye'nin uluslararası platformda Cumhuriyetler ile ilgili (bilhassa Tũrk Cumhuriyetlerine y¶nelik) takip edeceği yeni siyaset

42. Tũrkiye ile Tũrk Cumhuriyetleri arasında kurulacak ilişkinin ilkeleri

43. Tũrkiye'nin Tũrk Cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarını tanıma meselesi

44. Tũrk Cumhuriyetleri arasında AET benzeri "Tũrk Ortak Pazarı" oluşturulması

45. Tũrk Cumhuriyetleri arasında Avrupa Topluluğu AT gibi Tũrkiye ve Kıbrıs'ın da katılacağı "Tũrk Cumhuriyetleri Topluluğu"nu oluşturmak

46. Tũrkistan Cumhuriyetlerdi arasında Azerbaycan'ın da katılacağı bir iktisadi işbirliğinin tesbiti

47. Tũrk Cumhuriyetlerinin bağımsız-egemen devletler sifatuyla bir federasyon veya Konfederasyon çatısı altında toplanması

48. Tũrkistan Federasyonu'nun teşkili meselesi

49. Tek Bir Tũrk Devleti'nin teşkili meselesi

50. Tũrk Cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarını tanıma konusunda Amerika'nın ve Batı Dũnyasının tutumları

.....

Kısa başlıklarla 50 maddede topladığımız konular ũzerinde yoğunlaşan Clup Monakus Kollokyumu'nda sunulan tebliğler ise sırasıyla şunlar :

\* Tũrk Demokrasisinde Çağdaşlaşma, Kũltürel Değişme, Laiklik ve Din /Prof. Dr. Nur Vergin

\*Tũrkiye'de Demokrasinin Kuruluşunda Milletlerarası Ortamın Rolü /Prof. Dr. Ali Karaosmanoğlu

\*Tũrk Demokrasisinin Ekonomik ve Sosyal Temelleri /Prof.Dr.Aydın Yalçın

\*Kollektivist Bir Sistemden Piyasa Ekonomisine Geçişin Problemleri /Prof.Dr. İsmet Ergũn

\*Ekonomik Liberalizasyonda Makro-Dengelerin Sũrdürũlmesinin ¶nemi /Prof.Dr.Melih Celasun

\*Piyasa Ekonomisine Geçişte Tũrkiye'nin Tecrũbeleri /Prof.Dr. Sũbidey Togan

\*Sovyetler Birliği'nde Piyasa Ekonomisine Geçiş Sũreci /Prof.Dr. Vladimir Zouev

\*Estonya'da Toprakların ¶zelleştirilmesi /Dr. Ivar Raig

\*Piyasa Ekonomisine Geçişte Merkez Bankası ve ¶zelleştirme /Dr. Elena Leontjeva

\*Tũrk Demokrasisinin Kuruluşunda Anayasal Gelişmeler /Prof.Dr. İsmet Girilli

\*Ukrayna'da Siyasi Reform / Dr. Serhij Holovaty

\*Tũrk Dũnyasında Dil ve Kũltür Birliği ve Gaspıralı İsmail Bey /Prof.Dr.Mehmet Saray

\*Tataristan:Hukuksuz muhtariyetten gerçek Egemen Devlete /Prof.Dr.Mirfatih Zakiyev

\*Eski İpek Yolundan Yeni Barış Yoluna /Doç.Dr.Timur Kocaoğlu

\*Azerbaycan Milli Harekatının İlk D¶nemleri /Prof. Sũleyman Eliyarlı

\*Sovyet Sisteminde Reform İhtiyacının Dıo-



ğuşu / *Rinat Muhammediev*

\*Türkistan'ın Bazı Problemleri /*Dr. Baymirza Hayit*

\*S.S.C.B.de Türkler ve Türk Birliği'nin Sorunları /*Muhammed Salih*

\*Bugünkü Özbekistan'ın Ekonomik ve Siyasal Problemleri /*Enver Kasımoğlu*

\*Tataristan ile Kopmuş =Olan Bağların Yeniden Kurulması /*Medina Melikova Gabdulhakovna*

\*Azerbaycan'da alfabe Mücadelesi /*Prof.Dr. Hamid Zeynelabidinoğlu*

\*Alfabe üzerinde Azerbaycan'daki Tartışmalarda Ortaya Çıkan Engeller /*Doç.Dr.Hüsameddin Mehmedov*

\*Sovyet Ekonomisinde Merkezle Azerbaycan İlişkileri /*Prof.Dr. Teysmur Veliyev*

\*Azerbaycan Milli Servetlerinin Yağmalanması /*Yasin Aslan*

\*Orta Asya'dan İzlenimler /*Graham Fuller*

\*Soljenitsin'in Tezi: SSCB'nin Bağımsız Devletlere Bölünmesinde Bir Tezin Yeri /*Doç.Dr.Mayıs Alizade*

\*Piyasa Ekonomisi ve SSCB'nin Dış Ekonomik İlişkilerinin Yeniden Yapılanmasında Azerbaycan'ın Yeri /*Prof.Dr. Inkilab Alibekov*

\*Azerbaycan: Türkiye ile SSCB arasında İktisadi Köprü /*Prof.Dr. Oktay Efendiev*

Toplantıda tartışılan tebliğleri genelde özetlemek gerekirse :

\* Sovyetlerde 70 yıldan bu yana son derecede dramatik gelişmeler olmuştur...

\* Bilhassa son yıllarda şok tedavisi yapan olaylar yaşanmıştır...

\* Politik iklim tamamiyle değişmiştir...

\* Eskiden olduğu gibi federal bir yapı altında Cumhuriyetlerin birleşmesi ve tek merkezden idaresi fikri çürümüştür...

\* Sovyetlerde bundan böyle geriye dönüş mümkün olmayacaktır...

\* Rus askerlerinin Cumhuriyetlerden geri çekilmesi gerekmektedir...

\* Hür Dünya ülkeleri Sovyet Cumhuriyetlerinin çoğulcu demokratik düzene ve Piyasa Ekonomisine geçişlerinde destek sağlamalıdır...

\* Cumhuriyetlerin bağımsızlıkları Amerika ve Batı Dünyası tarafından çifte standart uygulanmadan kabul edilmelidir...

\* Moskova Cumhuriyetlerin siyasi ve askeri özgürlüklerini de tanımalıdır...

\* Cumhuriyetlerin içindeki yabancı etnik unsurların sorunlarına çare bulunmalıdır...

\* Türkiye Sovyetlerdeki yeni oluşuma bilhassa Türk Cumhuriyetlerine daha gerçekçi şekilde yaklaşım göstermelidir...

\* Türkiye ile Ermenistan arasında sıcak ilişki kurulmalıdır...

\* Cumhuriyetler Özel sektöre ve yabancı yatırımlara güven vermelidir...

\* Türk Ortak Pazarı Oluşturulmalıdır...

\* Türk Dilinin zenginliğinin bir göstergesi olan lehçeleri muhafaza ederek ortak bir yazı alfabesi konusunda çalışmalar yapılmalıdır...(vs.)

## ÇİN'DE İSLAMİYET VE TÜRKLER

İsmail Cengiz - H.B. Gayretullah

Fiatı : 15.000 TL.

Ödemeli olarak gönderilir.

İsteme Adresi :

İ.Cengiz P.K. 35 Beyazıt-İstanbul



Geçen sayıdan devam

Niyaz kız bu sene ondört yaşına bastı. Bu yaştaki bir çocuk, küçük sayılmazdı. Bu yaştaki bir Türk kıza herkesin kötü isteklerine boyun eğmez, kabullenemezdi.

Niyaz Kız, dişlerini sıkıp dudaklarını büktü :

"-Görüşürüz! Her geçen zaman bir ölümdür... Anne ve babamdan, il ve yurdumdan ayrıldım. Benim için yerin altı da bir, üstü de birdir..." dedi.

"-Ham düşünme. Türk kızını bilmeden, tanımadan mantıyı (çöçüreyi) (1) çiğ sanıyorsunuz. Can veririz, hiç bir zaman verilmeyiz... Sizin gibilerle deyişerek, tartışarak haddinizi bildirmek için yaşamak gerek" dedi.

Sonra birden korkarak uykudan uyanır gibi silkinerek;

"-Bilgisiz ata, baba. cahil, kara gönüllü yurttaşlarımızın kötülüklerinin suçlarını bizim gibi güçsüz-günahsız öksüzler çekmektedir. Bugün bizim gibi öksüz, yoksul zavallılar yabancıların kötü ve kaba isteklerinin oyuncuğu olarak yaşamak zorunda bırakıldılar. Ben bugün ondört yaşımı dahi doldurmadan, kötülerin elinden kendimi, namusumu kurtarmak için çırpınmaktayım. Beni kurtaracak birisi şöyle dursun, benim bu acıklı durumumu anlayan, soran da yok?.. İl'im ve yurttaşlarımız gamsız, hissiz, vurdum duymaz ve hayvan gibiler. Bilgisizlik, cahillik bizi böyle yaptı.."

Güzel zarif başını ipek gibi yumuşak iki eli arasına alıp sıkı sıkıya tutarak saatlerce ağladı. Güya bütün hırsını, öcünü saçlarından almak ister gibi... Sonra tatlı tatlı hislenerek kendi içtenliğiyle defalarca aynı şarkıyı söylemeye başladı:

# NİYAZ KIZ

( II. BÖLÜM )

Yazan :

*Mesut Sabri BAYKUZU\**

*Niyaz Kız, yabancı diyara ayak basarken*

*Ben doğup oynayıp ösen (büyüyen)*

*Kızıl gül gibi bağlar kaldı...*

*Yüksek-yüksek pek hoş*

*Yakut taşlı dağlar kaldı...*

\*\*\*

*Geyik maral sürü sürü*

*Koşup oynadığı dereler kaldı...*

\*\*\*

*Dağ bağrında oynayan ziplayan*

*Kuzucuklar, taylar kaldı...*

\*\*\*

*Yüksek dağın yan bağrında*

*Sular akar geniş koynunda*

*Kuşlar öter her tarafında*

*Yeşil yeşil kırlar kaldı...*

*Koşa koşa akan sular*

*Pırl pırl çoşar akar*

*Gümüş gibi parıldayan*

*Baldan tatlı sular kaldı...*

\*\*\*

*Su kenarında şıldırdayıp*

*Selam edip baş eğişip*

*Ben yetimi uğurlayan*

*Leyli-Mecnun dallar kaldı...*

\*\*\*

*Sessiz sokak aydın gece*

*Bulak boylap bahçe bahçe*

*Yıldız sayar tan'a kadar*

*Oynayıp geçen zaman kaldı...*

\*\*\*

*Saçını yolup kanlar yutup*

*Mihribanım ilim kaldı...*

*Bir gözü kan, bir gözü yaş*

*Duacım yurdum kaldı...*

\*\*\*

*Çöller ara garip başım*

*Kurumuyor gözde yaşım*

*Ahiretlik arkadaşım*

*Sevgili ağam kaldı...*

\*\*\*

*Kaldı yurdum, kaldı tahtım*

*Kaldı benim hür cennetim*

*Düşman elinde kara bahtım*

*Altın beşik yurdum kaldı...(2)*

.....

Bu derin düşünceler ile bugün ne kadar yol katettiğini, nereye vardığını, nereye ulaştığını bilemedi Niyaz Kız. Hatta at arabasının sarsıntı ve sallantısını dahi duymamıştı. Birden kendini bir gürültüpatırtı içerisinde kalmış al, yeşil giyimli iki ayak üzerinde durarak sallanan insanlar arasında buldu. O anki uyuşukluk kaygısının fazlalığından mı yoksa yüz güne yakın bir yolculuğun ezikliğinden mi ileri gelmişti bilemedi. Bir sürü kalabalığın içinden kendine doğru ilerleyen 3-4 ufak ayaklının ortasında yürüyüp epey tartaklanarak uzun

\* Dr. Edebiyatçı. Cumhurbaşkanı. 1949'da şehit edildi.

(1) Hamurdan yapılan yemek  
(2) Ötkür'ün şiiri. Bu beyitler Tahir-Zöhre veya Klasik Uygur Operalarının ahengine (bestesine) uygun yapıldı.



ve büyük bir avludan geçip her tarafı kapkara islenen ve is kokan bir eve girdiler. Burada Kargalık'taki yiğidin annesiyle tanıştırmak istediler. Bu merasimi Niyaz Kız, bakışlarını yere indirerek geçiştirdi. Niyaz Kız'ın bu peri kızın buraya gelmesiyle, kalede dedikodu çoğaldı.

Kimileri Niyaz Kız'ın gözlerinin normalden daha büyük olduğunu söylüyor, kimileri ise niye öyle büyük ve siyah diyorlardı. Bazısı

"-Kirpikleri pek uzun, kaşları alınmış, düzeltilmiş, daha genç ve evlenmeden kaşlarını düzeltilmiş. Bu olmayan, yakışmayan bir durum. Bu işin içinde bir iş var" dediler. Kaşı, gözü, burnu hakkında her çeşit düşünceler ileri sürmüştü, Kale halkı... Ama boyu hakkında bir şey söyleyememişlerdi.

"-Boyu çok güzel ve ince, zarif (matur). Böyle boy, kolay kolay görülmez" diyerek söylediklerine kendileri de pişman olarak etraflarına bakınmışlardı. Çünkü bu sözü duyanların kıskançlık ve sert çıkışlarından korkar, ürkerlerdi.

Çarşıda ve kalede dedikodu çoğalırken, biz ev içindeki düşünce ve olaylara gelelim.

Evin büyük hanımı yani Kargalık Beyi'nin annesi olan kocakarı daha başka düşünüyordu:

"--Oğlumun bu kızı taa buralara kadar göndermesinde bir istek, bir dileği yok değildir. Doğru, oğlum mektubunda "yaşlılığında sana yardımcı olsun, işlerini görsün" diye gönderdim, demiş, doğru amma!... Yetişkin bir genç kız, devamlı olarak benim yanımda, hizmetimde duramaz. Bir gün değilse, bir gün evlenir. Evlendirmeden sürekli tutmak yine olmaz. Evlendirmeden olmaz. Evlendirirsem, oğlumun gönlü varsa ne yapmalı? İşte zorluk burada. Neyse bir müddet bekleyelim. Neler olur görelim. Zaman elbette bir şeyler gösterir" diye düşündü ve herşeyi zamana bıraktı.

\*\*\*

Aradan iki sene geçti. Niyaz Kız onaltı yaşına bastı. Geçen bu zaman zarfında Kocakarı kızın oğlu hakkındaki düşüncesini, oğlunun kız hakkındaki isteğini öğrenmek için Niyaz Kız'ı bir kaç defa sualleriyle sıkıştırdı. Bir keresinde kocakarı,

"--Oğlumun tanıyor musun?" diye sordu.

"--Tanımıyorum" dedi, hiç görmediğini söyledi. Kocakarı,

"--Bu ne demek?" diye kızdı!

"--Seni, benim oğlum göndermedi mi?" diye sordu.

"--Birisi gönderdi amma! Sizin oğlunuz mu, başkası mı iyi bilemedim, anlıyamadım" diye cevap verdi!

"--Acayip sözler bunlar" diye sesini yükselterek, korkutarak,

"--Sen oğlumun görmedin mi?" diye bağırdı.

"--Sizin oğlunuzu tanı mıyordum, nasıl olup "tanıyorum" diye söylerim. Sizin oğlunuz kim?" diye söylendi.

--Bu besleme, benim oğlumun tanıdığı halde tanımazlığa geliyor. Zaten kötü bir kız olduğu belli", diye söylendi.

"--Benim oğlum Kargalık'ın Beyi (Sencan'ı). Seni bana O gönderdi" dedi.

"--Kargalık'ın Beyi sizin oğlunuz mu? Ben onun sizin oğlunuz olduğunu nerden bileyim?"

"--Sen O'nu gördün mü?"

"--1, 2 defa gördüm.

"--Nasıl iyi mi? Sağlığı iyi mi?" diye sordu.

"--Duruşu iyi, sağlık ve tazeliğini bilemedim, fark etmedim" diye cevap verdi.

"--Komik söz, komik iş! Görmüşsün amma iyi ve sağlığını anlıyamamışsın" diyerek sinirlendi,

kızdı.

"--Kızmayın Lu tetey (Büyükhanım), çünkü dikkat etmedim, dikkatli bakmadım. Hem de ben onu gördüğümde dikkat edecek, bakacak durumda değildim! Ben onun önüne yarı ölü bir durumda getirdiler" dedi.

"--Ya ikinci defa gördüğünde?"

"--İkinci defa gördüğümde yine öncekinden farklı bir durumda değildim. Çünkü bu defa kaçan ve yakalanan bir suçlu idim. Onun için yerden başımı kaldırıp bakmadım, bakamadım. Aldığımız terbiye, öğütler gereği hiçbir zaman biz bir erkeğe dikkatle bakmayız. Bakarsak büyük bir manevi suç işlemiş olacağız." dedi.

Kocakarı uzun uzun sual soracaktı, fakat işin içinden çıkamadı. Başka sorunlar çıkmasından çekindi. Çok kurcalayamadı. Suali durdurdu. Hem de böyle bir kızın oğlu hakkında bir fikri olduğuna kanaat getiremedi. Böylece sözü kesti, sonraya bıraktı.

Aradan günler aylar geçti. Bu arada yine bir kaç defa sorguya çekti. Hiçbir şekilde Niyaz Kız'ın oğluna karşı gönlü ve gözü varlığını anlayamadı. Şaşı. Çok düşündü. "Nasıl anlamalı?" dedi. Herçeşit harekete başvurdu, yine olmadı.

Ortaya başka kadınları koydu, sordurdu, bir netice alamadı.

"Gönlü olmayan bu kızı oğlu için niçin saklasın? Bu evdeki erkeklerden beğendiği, gönlünün çektiği birisi var mı? Varsa hiç çekinmeden söylesin. Ben isem kendi anası, kendi sütümü vermemiş isem de inek sütü verip, büyüttüm" diye söylettirdi.

"--Hiç kimse de gönlüm yok. Ben şimdilik evlenmeyeceğim. Evlenmek benim düşüncem de yok. Benim durumumda olan bir öksüz beslemenin işi değil" dedi.

Devamı gelecek sayıda.



## Kazakistan Cumhurbaşkanı NAZARBAY İSTANBUL'DA YÜZLERCE TÜRKİSTANLI TARAFINDAN KARŞILANDI

Cumhurbaşkanı Sn. Özal'ın daveti üzerine ilk dış gezisi olan Türkiye'ye gelen Kazakistan'ın dinamik Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbay, İstanbul Atatürk Havaalanında Doğu Türkistan Vakfı ile Doğu Türkistan Göçmenler Derneği'nin ortaklaşa düzenlediği törenle yüzlerce Doğu Türkistanlı göçmen tarafından Gökbayrak ve Albayraklarla karşılandı ve aynı şekilde ülkemizden uğurlandı.

Uygur, Kazak, Kırgız, Özbek Türkleri'nden oluşan Türkistanlı hemşerilerimizin milli giysileriyle hazır bulunduğu karşılama töreninde Nazarbay onuruna kurbanlar kesildi.

Türkiye'deki Doğu Türkistan göçmenleri adına Vakıf Başkanı Sn. Em. Gen. Rıza Bekin Bey ile Dernek Başkanı Sn. Abdülveli Can Bey, Nazarbay'a "hoşgeldiniz" diyerek Kazak Halkı ve Türk Dünyası için verdiği demokratik ve insancıl mücadeleden dolayı şükranlarını ifade ettiler.

### Demokrasi Plaketi takdim edildi.

Daha sonra Doğu Türkistan Göçmenler Derneği ile Doğu Türkistan Vakfı tarafından Sayın Nazarbay'a altın kaplamalı, gökbayrak ile albayrak'ın ve Doğu Türkistan Devlet Arması'nın yer aldığı iki ayrı "Demokrasi Plaketi" takdim edildi. Kendilerine Doğu Türkistan'daki Türkler'in durumu hakkında bilgi verildi. Ayrıca Kazakistan Kültür Bakanı onuruna Dernek Bşk. Abdülveli Can bir yemek verdi.



D. Türkistan Vakfı ve Demek Başkanları ile yöneticileri Nazarbay'ı beklerken görülüyor.



Doğu Türkistan Vakfı Bşk. Gen. Rıza Bekin, Sn. Nazarbay'a hoşgeldin derken...



Doğu Türkistan Göç. Derneği Bşk. Abdülveli Caen, Sn. Nazarbay ile görüşürken...



Doğu Türkistan Göçmenler Derneği ile D. Türkistan Vakfı'nın organize ettiği "Nazarbay'ı Karşılama Töreni"ne "Doğu Türkistan" yazılı pankartı ve "Gök-bayrak" ile katılan hemşerilerimizden bir grup görülüyor. Dernek Gen. Sek. İsmail Cengiz, Nazarbay'ın yalnız Kazakistan'a değil Türk Dünyasına mal olmuş bir lider olduğunu ve bu özelliğini koruması gerektiğinin bilinmesini ve bu hususun Nazarbay'a iletildiğini ifade etti.



## ALMAN TV.Sİ ZDF'DE DOĞU TÜRKİSTAN HAKKINDA ROPÖRTAJ YAYINLANDI

Batı Almanya'daki temsilcilerimizden araştırmacı Kazım Gültepe'nin verdiği bilgiye göre Alman TV.si 2. programı olan ZDF'de Ocak 1991'de yayınlanan Doğu Türkistan hakkındaki 20 dakikalık ropörtaj'da Doğu Türkistan'da yaşayan insanların Türk halkından olduğu vurgulandı.

Ezan sesiyle başlayan program'da 1949 yılında camilerin tamamen tahrip edildiği, şimdi ise bir kısmının tamir edildiği belirtilerek İslamiyetin halk üzerindeki önemine değiniliyor ve Kaşgar pazarı'nda seyyar olarak çok ilkel şekilde dişcilik yapanların görüntüsüyle sona eren programda özetle şunlar söyleniyor :

"--Uygurlar, bir Türk halkıdır. İslam ise onların herşeyidir. Doğu Türkistanlı kadınların vazgeçilmez giysisi ipektir. Yemek yaptıkları ocaklar aynen Anadolu'daki gibi... İpek kozası kaynatan kadınlar çok ilkel aletlerle çalışıyorlar. Ancak karınlarını doyurabiliyorlar. Çocukların kılık kıyafeti ise yürekler acısı. Güzel Uygur kızları halk oyunları oynuyorlar müzik eşliğinde... Marco Polo 700 yıl önce Doğu Türkistan için <zengin ve mutlu insanlarla doludur ve bura halkı musikiyi çok sever> diyor. Doğu Türkistan bir otonomidir. Ancak herşey Çin'in çok sıkı kontrolü altındadır. Doğu Türkistan'a Türkistanlıların ümit ettiğinden çok daha fazla Çinli yerleşti. İslam dininin esaslarını uygulamak halen çok

zor. Çünkü İslam'ın Uygurlar'a enerji verdiği Çin yönetimince bilinmeyen bir olaydır. Yaşlı nur yüzlü bir ihtiyar Kaşgar pazarının bir köşesinde ilahiler okuyor, halk etrafını çevirmiş dinliyor. Çünkü Uygurlar'ın büyük bir bölümü (bilhassa güneyde yaşlılar) okuma-yazma bilmez. Bazı yerlerde para karşılığı mektup yazarlar var. Halen büyük ağaç tokmaklarla kağıt hamuru döğüp, kağıt yapıyorlar..." diye devam eden programda son olarak Kaşgar Pazarı ve önemi anlatılıyor.

## ALMAN TV.si 3 SAT'da TÜRKLERLE İLGİLİ BİR PROGRAM GÖSTERİLDİ

Almanya - Kazım Gültepe:

Çin bayrağı üzerine cami resimleri motif edilmiş olarak başlayan programda spiker, Rusya'daki prestorika'nın oralarda da yankı yaptığını söylüyor ve yüzleri peçeli kadınlardan görüntüler vererek "--*Bu insanlar Mekke'ye Pekin'den daha yakındırlar*" diyor... Bir Cuma namazından görüntüler geliyor ekrana. Ve burada hiç kimsenin kameraya bakmak istemediğini, konuşmak istemediğini söyleyen spikerin bir sorusu üzerine oldukça yaşlı caminin imamı "*Kültür ihtilali'nde camilerimiz kapatıldı. Oysa bu Anayasa'ya aykırı idi ve bize söz de verilmişti.*" diyor. "*Doğu Türkistan'da dini tedrisat yapan okul var mı?*" sorusuna ise "*Ürümçi'de bir İslam Enstitüsü var. Kaşgar'da da bir İslam Merkezi var. Ancak çocukların buralara gel-*

*mesi, din dersi görmesi yasak. Ancak büyükler isterlerse gelebilir*" cevabını veriyor.

Bazı dini serbestilerin getirildiği, ancak dini propagandanın şiddetle yasak olduğu, bazı evlerin çatısında ve camilerde hilal asılı olduğu ve bunun Uygurlar için Kızılyıldız'dan daha önemli olduğu görüntülerle vurgulanan programda Çinli Müslümanlar (Dünganlar) ise "*Yönetim bize sadece din özgürlüğü versin, başka bir derdimiz yoktur*" diyorlar.

Doğu Türkistan Türkleri'ndeki bu uyanma, Pekin'e Yakup Beğ zamanındaki korkulu rüyayı hatırlattığını ve bu nedenle son on yıl içerisinde Doğu Türkistan'a Pekin tarafından 3 milyon Çinli göçmenin yerleştirildiğini söyleyen Alman yorumcu'nun görüşüğü Doğu Türkistan'ın Genel Valisi (!) ise; "*Buradaki ayaklanmaların dış kaynaklardan geldiğini biliyoruz*" diyor ve inanılması güç bir külhanbeyi hareketlerle konuşuyor ve ekliyor : "*Onlar ayaklandırınsınlar... Biz her ayaklanmayı acımasızca bastıracağız*" diyor.

Şubat 1991'de yayınlanan ve 25 dakika süren program, Doğu Türkistan'ın başkenti Ürümçi sokaklarında devriye gezen Çin askerleriyle son buluyor...

## TEŞEKKÜR

Alman TV Kuruluşu Yetkililerine Doğu Türkistan meselesine gösterdikleri ilgiden dolayı Türkistanlılar adına teşekkür ederiz.



## DOĞU TÜRKİSTAN'IN KIZIL ÇİN EMPERYALİSTLERİNCE İŞGALİNİN 42. YIL DÖNÜMÜ PROTESTO EDİLDİ...

Istanbul'daki Doğu Türkistan Göçmenler Derneği yazılı açıklaması ile Kayseri'de faaliyet gösteren Doğu Türkistan Kültür ve Dayanışma Derneği ise düzenlediği bir basın toplantısı ile Doğu Türkistan'ın Kızıl Çin ordularınca işgalinin 42. yılını protesto etti.

Dernek başkanı Mehmet CANTÜRK basın mensuplarına ve davetlilere Doğu Türkistan'ın tarihi, coğrafyası, siyasi ve iktisadi durumu hakkında bilgi verdi. Doğu Türkistan Türklüğü'nün son yüzyılda Rus ve Çin emperyalizminin iş birliği sonucu büyük ızdırap ve zulümlere maruz kaldığını belirtti.

Çinliler'in sosyalizm kisvesi altında milletlerin eşitliğinden her zaman söz ettiklerini, gerçekte ise işgalci Çin idaresinin tam bir şovenist ve sömürge politikası takip ettiklerini örneklerle dile getirdi.

Son yıllarda Doğu Türkistan'daki Çin işgal idaresinin bu ülkenin Türk ve İslam kimliğini değiştirmek için devamlı olarak Çin'den göçmen getirmekte olduklarını ifade eden Dernek Başkanı Cantürk; Çin'in yeni diktatörü Cüce Deng'in bu yüz yılın sonuna kadar Doğu Türkistan'a 100 milyon Çinli yerleştireceklerini söylediğini bildirdi.

Ayrıca, Türkler'e DOĞUMU YASAKLAMA uygulaması tatbik ettiklerini, yeni doğan Türk çocuklarını KARA NÜFUS ilan ettiklerini, onlara vatandaşlık

hakkı vermeyerek insanlık suçuna bir yenisini daha eklediklerini belirtti.

Çinliler'in Atom Deneme Tesislerini Doğu Türkistan'ın Lop-Nor bölgesine kurduklarını, radyoaktif zehirlenmeyi ve kirlenmeyi önleyici hiç bir önlem almadıklarını, son yıllarda Çinliler'in yaptıkları atom denemeleri sonucu toplu ölümlerin meydana geldiğini, kanser türü ve sebebi bilinmeyen bir çok hastalıkların çok yüksek oranda arttığını ifade etti.

Doğu Türkistan'da Çin işgal idaresinin tam bir devlet terörü ve orta çağ vahşetini andırır bir gayri insani siyaset uyguladıklarını bildiren Cantürk; "*Çinli işgalcilerin bu insanlık dışı korkunç vahşeti devam ettiği takdirde bir kaç yıl sonra Türk-İslam çehresinin yok olup gideceğini, bunun milli, dini ve insani sorumluluğunun bu Çin vahşetine sessiz ve seyirci kalan Türk, İslam ve Hür Dünya kamu oyuna ait olacağını*" ifade etti.

Çeşitli ajans ve gazete temsilcilerinin, Milletvekili adayları ve Öğretim üyelerinin katıldığı toplantı, daha sonra sohbet şeklinde devam ederek toplantıya katılanlar tarafından Çin Halk Cumhuriyeti hükümeti Doğu Türkistan'a yönelik bu baskıcı rejiminden ve asimilasyon politikasından dolayı sert bir şekilde kınandı ve Doğu Türkistan'a yönelik Çinli göçmen akınının durdurulması istenildi.

## ÇİN CUMHURBAŞKANI YARDIMCISI DOĞU TÜRKİSTAN TÜRKLERİNİ AYRILIKCI HAREKETLERE KARŞI UYARDI

Çin Cumhurbaşkanı yardımcısı Vang Cin, Sovyetler Birliği'nde başarısızlıkla sonuçlanan darbe girişimi sırasında Doğu Türkistan'a yaptığı 9 günlük inceleme gezisi sırasında Ürümqi'de yaptığı konuşmada "Ordu ve halkı Komünist Partisi etrafında toplanmaya ve sosyalizm yolunu takip etmeye" çağırdı. Çin'in kapitalist liberalizme kesinlikle karşı olduğunu belirten Vang, "ancak sosyalist reformların ve açık-kapı politikasının sürdürüleceğini" söyledi.

Doğu Türkistan'ın ancak sosyalizmle mutlu bir geleceğe sahip olacağını belirten Vang üstü kapalı olarak Doğu Türkistan halkını Çin aleyhtarı hareketlere karşı uyardı.

Başkan Yardımcısı burada halka gözdağı vermek için Çin Hükümetinin 3 nisan 1989'da Doğu Türkistan'da meydana gelen Çin karşıtı ayaklanmayı başarılı bir şekilde bastırıldığını hatırlatmayı da ihmal etmedi.

Batılı uzmanlar "Çin yöneticilerinin Sovyet Cumhuriyetlerinde esmekte olan hürriyet ve bağımsızlık rüzgarlarının Doğu Türkistan'a da sıçramasından büyük kaygı içinde olduklarını" söylüyorlar.

Bu arada siyasi açıdan istikrarlı olduğu söyleyen Çin Hükümetinin Doğu Türkistan'daki kuvvetlerini de hazırol durumuna geçirdiği haber veriliyor.



## OLÇAS SÜLEYMAN : "DOĞU TÜRKİSTAN TÜRKLERİ'NİN KENDİ KÜLTÜRLERİNİ İSTEMESİ, YÜREKLERİNDE VOLKAN GİBİ KAYNAYAN BİR DUYGUNUN TEZAHÜRÜDÜR..."

ABD Hükümetinin yetkilileri ile görüşmelerde bulunmak için Amerika'ya giden Kazakistan'ın liderlerinden Olcas Süleyman, Georgetown Üniversitesi'nde yaptığı konuşmasında, Gorbaçov'un "parçalanmayalım" tezini savunmasına rağmen, Dünya Türklüğü'nün kültürel ve ekonomik konularda birleşerek, birbirine yardım etmesinden ürken Amerika Dışişleri Bakanlığı'nın yetkilisine verdiği sert cevabı ile, büyük puan topladı.

Türk milletinin Ege sahillerinden Pasifik Okyanusuna kadar yayılan bir saha içerisinde kendi ana dili Türkçe ile okuyup yazdığını ve 200 milyona yaklaşan Türk milletinin aynı kültürü yaşadığını kaydeden Olcas Süleyman, dünyanın Sovyetler'de ve Avrupa'daki

"Slav" kültür birliği etrafında birleşmesinden büyük endişe duyduğunu ve korktuğunu söyledi.

Dünya Türklüğü'nün artık uyandığını ve Moğolistan'da yaşayan 1 milyon Kazak'ın Anavatana doğru yola çıkmaya hazırlandığını ve bu arada Çin'de yaşayan Doğu Türkistan Türkleri'nin Çin Hükümetinden kendi kültürlerine bağlı olarak yaşamak istedikleri yolunda bazı isteklerde bulduklarını belirten Süleymanoğlu; "Biz Çin'de ve Moğolistan'da yaşayan Türkleri Kazakistan'a davet edecek bir çağrı veya harekette bulunmadık. Bu hareket oralarda yaşayan Türkler'in kendi içlerinden gelen ve yüreklerinde volkan gibi kaynayan bir duygunun tezahürüdür" şeklinde konuştu.

Kaşgar Tarihi'ni yazan M. Atıf Bey, Türkiye'den Doğu Türkistan'a vazifeli olarak giden Ko lağası İsmail Hakkı ve Kasım Bey'in tahminlerine dayanarak 1876'da Doğu Türkistan'ın nüfusunun 4.799.000. olduğunu söyler. (1) D. Türkistan konusunda selahiyetli bir bilgin olan Swen Hedin daha 1930'da D. Türkistan nüfusunun 6.400.000. olduğunu kaydeder. (2) Godfrey Lias "Muslim in China" adlı eserinde 8.000.000. olarak belirtirken, M. Emin Buğra Bey ise 1949'da 10.000.000. kişinin yaşadığını söyler.(3) Bir başka araştırmacı ise, 1950'de D. Türkistan'da 10.000.000. Türk'ün yaşadığını kabul ederek her yıl % 3 artışla 1990 yılı itibariyle bu rakamın en az 28.6 milyon olduğunu tesbit etmiştir. Ancak yazara göre, bugün Doğu Türkistan'da en az 30 milyon Müslüman Türk yaşamaktadır. (4) Biz de aynı kanaatteyiz.

Elbette, sömürgeci açısından işgal altında tuttuğu topraklardaki yerli nüfusun mümkün olduğu kadar az gösterilmesi onun menfaatinde. Ancak biz sömürgeciyle aynı gözlükle bakamayız ve bakmamalıyız.

Bir diğer açıklığa kavuşturulması gereken husus da şudur: Nüfus kalabalığının tek başına yeterli bir etken olmadığı, önemli olanın aktif ve mücadeleci insanların varlığı olduğu; bunun için nüfusun şu ya da bu rakamda belirtilmesinin o kadar önemsenmemesi gerektiği görüşü... Evet, bu görüş bir açıdan doğrudur. Ancak unutulmamalıdır ki, gerek dünya kamuoyunun daha çok ilgi göstermesinde, gerek o dava için mücadele eden insanların manen moral olarak destek bulmasında nüfusun etkisi büyüktür. Hiç kimse, hiçbir kuruluş veya Devlet, bir çırpıda siliniverecek bir topluluğa destek vermek istemez. Çünkü, her ne kadar dinamik bir azınlık olsa da bu azınlığın hitap edeceği, arkasından sürükleyeceği insanlara ihtiyacı vardır: Bu da elbette onlarla aynı hisleri paylaşan, aynı kökten ve inançtan gelen insanlardır yani öz nüfuslarıdır.

Öyleyse bizde Çin'in gerçek dışı rakamlarını bırakıp, hakiki nüfusumuzu dünya kamuoyuna benimsetmeye çalışmalı, hep bir ağızdan aynı rakamı söylemeliyiz.

Her Kütüphanede Bulunması Gereken  
BAŞVURU KİTABI

## İSLAMİ TERİMLER SÖZLÜĞÜ

Öğretmenlere ve öğrencilere indirimli 25.000  
TL karşılığı ödemeli olarak gönderilir.

İsteme Adresi :

İ.Cengiz. P.K. 35 Beyazıt-İST.

1.) M. Atıf Bey. "Kaşgar Tarihi" İst. II.1300, s.11.

2.) Öztuna, Yılmaz. "Türkiye Tarihi" C.1 s.101

3.) Buğra, M. Emin. "Doğu Türkistan'a Dair" Türk Kültürü Dergisi c.II s.95 (Burada dikkat edilmesi gereken nokta Sn. Buğra'nın o dönemde D.Türkistan Hükümetinde çok önemli bir görevde bulunduğu ve nüfusla ilgili en doğru tesbiti yapabilecek konumda olduğudur. Ayrıca bu rakama Çin'in diğer bölgelerinde yaşayan Salurlar, Sarı Uygurlar gibi Türkler dahil değildir.

4.) Çataltepe, Sipahi. D.Türkistanın Sesi Dergisi No:26 s.9



ئېستە... ئۆتتى ئوتتۇز يىل كۈتۈش بىلەن بىستاقەت  
سۈرگۈن خاڭلار، زىندانلار بولدى مىنىڭ ماكاكىم  
ئانا مەسۇنىگەن يۆرەكتە ئەقىدەڭ بار ھەر سا ئەت  
كەڭ ئوكىيانلار ئارقىدا بولغاندىمۇ جاھانم  
بىراقلاردىن قارايمەن بەخت تىلەپ دىيارم  
ئۇندا قالغان قەرداشلار، ئۇندا قەلبىم پارمىسى  
دىيارىم سەن ئىلىمگە تۇتاش سەن سەن خۇمارم  
بۇسۇڭ بۇنى توستا لىماس كەڭ ئوكىيانلار ئاراسى  
يا ئاغام سەن يا ئىنىم، مەن بارا مەن قوينۇڭغا  
قېرىندىشىم ئۆيىگە بارغان كەبى شادىمەن  
بەخت قونسۇن بېشىڭغا، مۇبارەكباد تويۇڭغا  
كامال تاپقىن دىيارم - ئۆزبېكىستان جانجان!

ئادىلاندى شەھرى - ئاۋستىرالىيە

1 - سىنىپتە بىر 1991 يىلى.



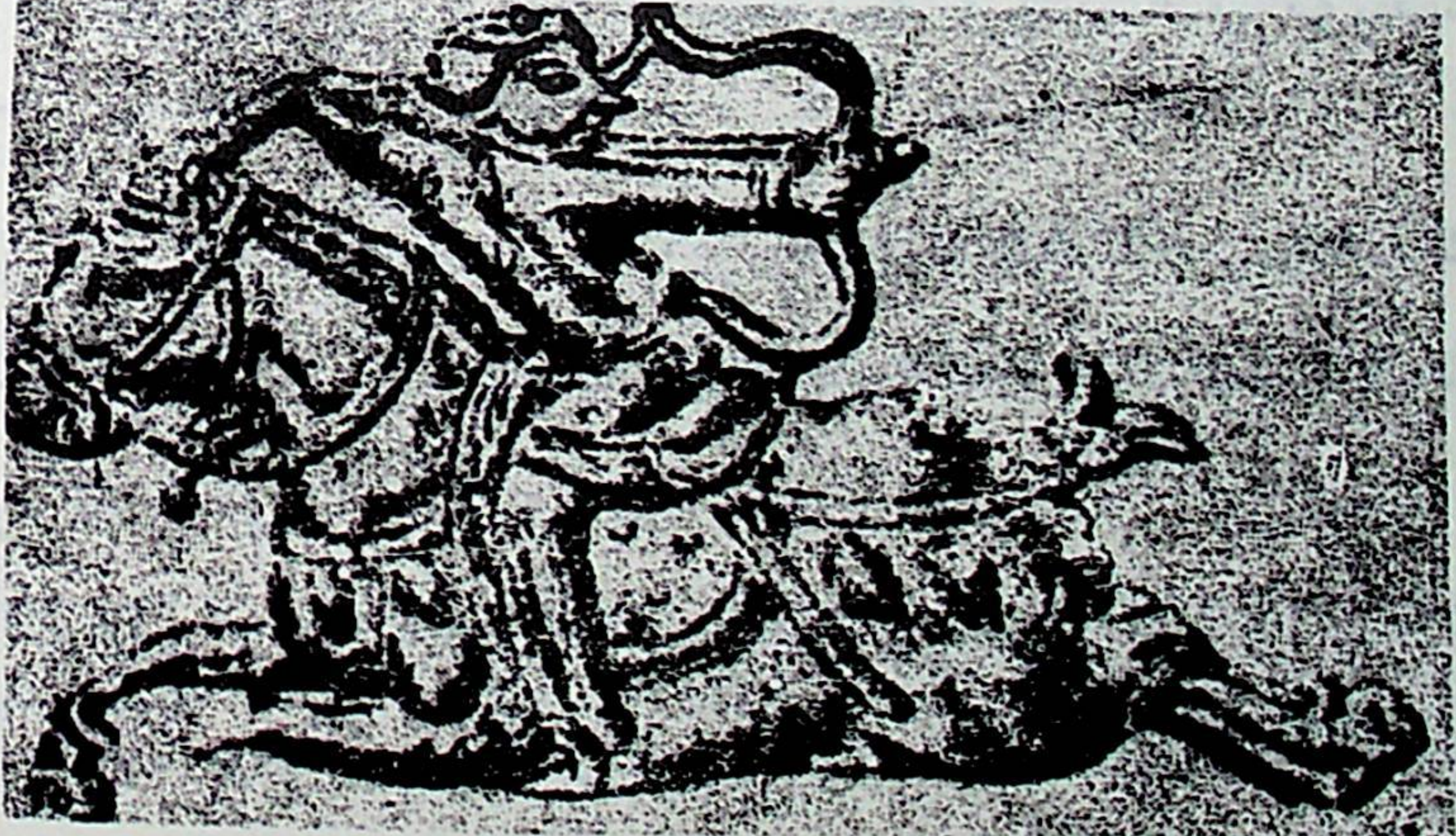
## ئۆزبېكىستانغا سالام

ئەخمەت ئىگە مېھرىسى.  
«ئۆزبېكىستان مۇستەقىللىق ئىلان قىلدى.»  
— گىزىت خەۋەرى.

ئۆزبېكىستان-ھۆرستان ئەژدا تىلارنىڭ ماكانى  
سالام ساڭا يراقتىن ئەرەك كۈنۈك مۇبارەك  
ئاۋازىڭنى ئاڭلىدىم تاشتى قەلبىم ئارمانى  
كەڭ ئالمەگە ياڭرىغان جەسۇر ئۇنۋانىڭ مۇبارەك  
مەن شاتلانماي نىمىشكە، فېرىندا شىمىز بىرتۇققان  
مەرت بوۋىلار تەڭ ئىچكەن بىردەريانىڭ سۈيىنى  
مىنىڭ - سىنىڭ دىشمەي بىردەسقا ئىچەم بولغان  
ئۆتكەن قارا ئەسىرلار كۆيەب ھەسرەت كۈيىنى  
تىلىمىز بىر، دىلىمىز - يىرىمىز دەك بىر تۇتاش  
تۆتكەن يۈزلەپ ئەسىرلار تارىخىمىز گۆۋاسى  
ئافراسىياپ، ئوغۇزنىڭ ئەسلى بىز ئارقىرىداش  
ياڭرىار بۈگۈن بۇلاقتا ئۇلار بەرگەن دۇئاسى  
تۇغۇلسا مەۋتارىمدا ئىللىق كۆردۈم قوينۇڭنى  
ئاشيان قىلدىم باغرىڭنى، كۈلۈپ تۆتكەن تۇرت باھار.  
ئۆز ئالامدەك مىھرىبان قارشى ئالدىڭ ئوغلىڭنى  
ھازىرغىچە قەلبىمدە شۇسۇيگۈنىڭ ئوتى بار



ھۆكۈمدارلار بۇلۇپ ئۆتكەنلىكىنى شۇنداقلا بۇ يۈك جاھانگىرلارنىسى  
 يەڭگەن «تومىرس خاتۇن ۋە» «سىيا ترا خاتۇن» غا ئوخشاش  
 ئايال ھۆكۈمدارلار بۇلغا نىلىقىنى ئاڭلىدۇق. لېكىن بۇقا يىلاق-  
 لارنىڭ ھەممىسى ئەجىبە-ئەجىبە بۇلۇپ ئۇلارنىڭ تەپسىلى تارىخ  
 -مىزنى يېزىش ۋە زىچلىرى ئەمەس. مىللى تارىخلىرىنى يېزىپ  
 قالدۇرۇش ئادەتى قەدىمقى تۈركلەردە يوقمىدى؟ ۋە ياكى بار  
 بولسىمۇ يۇقالغانمىدى؟ كۆپ ئېھتىكى، قەدىم تارىخىمىز ھە-  
 ققىدە بۇگۈنگىچە ئىلىم دۇنياسىدا قەدىمىي مىللى ئەسەر نىڭ  
 ئۆزىنى كۆرسەتكىنى يوق. بار-يوق ۋە سىقەلىرىمىز ئەجىبە-ئەجىبە  
 نىڭ رىۋايەتلىرى ۋە ئازغىنە بىر ئاركىئولوگىيەلىك ماتېرىياللار  
 دىن ئىبارەت بۇلۇپ بەك قىسقا ۋە ئۇزۇك. شۇنىڭ ئۈچۈن ئەڭ قەدىم  
 دەۋرلاردىكى بۇ يۈك تۈرك دەۋلەتلىرى ھەققىدە تىلەك ۋە پارلاق بىلىم  
 ھەيكەلدەك ئىلىم دۇنياسىدا ئۆزىنى كۆرسىتىپ تۇرىمۇ ئۇنىڭ  
 تەپسىلى ئەھۋالىنى ۋە ۋاقىئەلىرىنى ئىلمىي يول بىلەن تامامەن  
 دىگۈدەك ئورتىغا قۇيۇش مۇمكىن بولمايۇ تىدۇ. كەلگۈسىدىكى ئىلىم  
 تەكشۈرۈشلەر ۋە ئاركىئولوگىيەلىك كەشپىياتلارنىڭ بۇ ساھىبدا  
 كۆپ پائىدەلىقە لۇما تىجىرىشتا چوڭ ئۈمىت بار. (ماۋامى بار)



ئەپكىلى ۋەلا  
 لىتۇنسىر لىق «ئا تىلىق ئۇچى»  
 ئا لىتۇنسىر تىپىلىغا نىئا -



يۇقارقى رىۋايەتتە يەنە تەلەپپۇز مەتبەئەسى ئارقىلىق ئىلان قىلىنغان.  
 يىلغا نەقە قىتئەت شۇكى؛ مىلادىدىن كۆپ ئۇزۇن ئەسىرلەر بۇرۇنقى  
 مەغلەبلەردىن باشلاپ ئاساسى مەركىزى شەرقىي تۈركىستان بولغان  
 مەلۇم تۈرك يۇرتىدا بىر ۋە يەنە بىر قانچە دۆلەتلەر قۇرۇلغان.  
 ۋە دۆلەتلەر نىڭ قۇرغۇچىلىرى نىڭ «تۇران» «تەسكىت» «ساقا»  
 «ماسا جىت» دېگەن ھەرخىل ئىسىملار بىلەن ئاتالغانلىقىنى  
 مىران، يۇنان ۋە ھىندۇستان نىڭ قەدىمقى رىۋايەتلىرىدىن  
 مەلۇم ۋە شۇندا قىلماقچى تىلارنى قۇرغۇچى خەلقىنىڭ بىر لەشكەن  
 پېتىنوگرافىك ئىسمىنىڭ «تۈرك» بولغانلىقى ئەڭ كۈچلۈك دەلىل  
 رىۋايەت ھىندۇستان ۋە كەشمىر ۋە سىقىلىرى ئورتىغا قۇيماقتا.  
 يەنە ئىران ۋە يۇنان تارىخچىلىرى نىڭ ئەسەرلىرىدىن تۈرك  
 ۋە لىتىنىڭ مىلادىدىن ئىككى مىڭ يىل بۇرۇن بار بولغانلىقىنى بىلىپ  
 قالدۇق. بۇلار نىڭ ئۈستىگە «ئاسىيا تارىخچىسى» تۇرۇپلا قالماي  
 يەنە ھادۇرخان ۋە مەھمۇد قەشقىرى نىڭ قوشۇمچە ئىزاھاتلىرى  
 يۇقارقى ھۆججەت ۋە ۋە سىقىلىرىنى قۇۋەتلەيدۇ. شۇنىڭ بىلەن  
 تېرەككى. بۇگۈنگە قەدەر يۇقارقى ھۆججەتلەرنى رەت قىلىدىغان  
 ھېچ بىر رىۋايەت ۋە ياكى ئاركىئولوگىيەلىك قاتناش ئورتىغا  
 ئېلىنمىدى.

يۇقارىدىكى قاتناشلاردىن، تارىختا ئەلگە دەپنە قىلىنغان  
 ئورتا ئاسىيا تۈركلىرى تەرەپىدىن قۇرۇلغانلىقىنى ئىشەنچ  
 بىلەن ئاتالغان سۇرەلەيمىز. بۇدۆلەتلەرنىڭ بېشىدا، ئاسىيا  
 بوقاخان، ئالىپ ئەرتوڭگا، بەگلەر بېگى، پىران، تىرايانا  
 ۋە تاسىيە، ماداياس، ئۆمۈركەز ۋە خاقان شۇلارغا ئوخشاش



سەۋەپسىزلا ۋا يىتىپ كېتىشى ئېقىلغا ئۇيغۇن بۇلىمىغان بىر  
ھەركەت. ئەلبەتتە، ئىسكەندەر نىڭ قا يىتىپ كېتىشىدا مۇھىم  
بىر سەۋەپنىڭ بارلىقى لېكىن بۇنىڭ ئىسكەندەر نىڭ تەزكىرە -  
سىنى يا زغۇچىلىرىنىڭ بۇ سەۋەپنى قەستەن يا زىمىغا ئىسلىغى  
نى ھەرقانداغ بىر تارىخىي پەرق قىلالايدۇ. چۈنكى بۇ يېڭىلىمىش  
نىڭ سەۋەپنى يېزىش بۇ بۇ يۆك جاھا نىڭ ئىززەت ۋە غۇرۇرى  
غا تىگىدىغان ئىلىقتىن بۇنىڭغا جاسارەت قىلالمىغان.  
تارىخچىلار نىڭ دىققىتىنى جەلب قىلغان بۇ مەجھۇل سەۋەپ  
نى دىۋان لوغا تۈرك ناھا يىتى ئۇچۇق كۆرسۈتۈپ بىرىدۇ. يىسە ئى  
خاقان شۇنىڭ ئۈستىلىق بىلەن ئىشلەنگەن بىر سوقۇش تاكتىكىسى  
بىلەن ئىسكەندەرنى بۇ يۆك بىر مەغلۇبىيەتكە ئۇچراتقا ئىلىقىرى  
ۋە ئىسكەندەر نىڭ ئۆز ئەسكەرلىرىنى پۈتۈنلەي يوقلىشتىن ما قىلاپ  
قىلىش ئۈچۈن سۇلھى قىلىش ۋە چاققان قا يىتىپ كېتىشتىن باشقا  
چارىسى قا لىمىغا ئىلىقىنى دىۋاندىن ئاڭلىدۇق. بۇھۇجەتتىن  
دىۋاندىكى رىۋايەتلىرىنىڭ تىلىمى قىمەتكە ئىگە ئىكەنلىكىگە  
كۆرۈلۈدۇ. بىرغىنە كەمچىلىكى بۇر يۋا يەتلەر نىڭ قىسقىچە بۇلىشى  
چۈنكى دىۋان بىر لۇغات كىتابى بۇلۇپ بۇر يۋا يەتلەرنى بىر سۆز  
نىڭ مەنىسىنى چۈشەندۈرۈپ كېلىپ، مۇمكىن قەدەر قىسقىچە  
مىساللەر بىلەن يېزىپ ئۆتكەن. دىۋاندىكى ئا پراسىيا پەرىيە  
سى بولسا، ئا پراسىيا پىنىڭ تۈرك تارىخىدا نەقەدەر بۇ يۆك بىر  
شەخسىيەت ئىكەنلىكىنى ۋە ئۇنىڭ پاجىئىلىك ئۆلۈمىنىڭ تۈرك  
مىللىتىنىڭ ھەرقايسى تەبەقىسىدە قەدەر چوڭقۇر تەسىرات  
يارا تىقا ئىلىقىنى گەۋدىلەندۈرۈپ كۆرسۈتۈپ بىرىدۇ.



ئۇنۋانىنى بىلەن ئاتا لىغا نىلىقىنى كۆرىمىز.

ئۇ بۇ لىغا زى باھا دۇر خانىنىڭ رىزا يىتى بىر ئەنئەنىۋى  
 ساھىبە تىلىك بۇ لۇپ ئېنىق بىر تىارىخى ۋە سىمىلىق قىممىتى يۇق.  
 لېكىن ئەڭ قەدىمقى چاغلار دە تۈركلەر نىڭ بۇ يۈك دۆلەتلىەر  
 قۇرغان نىلىقى ھەققىدىكى مەلۇماتلارنى تەكىد لەشكە يارايدۇ.  
 «تەلىق اخابار» رىۋايەتلىرىنى زامانىۋى قايىناقلەر  
 دىن ئاتا لىغا نىلىقىنى يازغان بولسىمۇ بىز بۇ قايىناقلەرنى  
 بىلىمىگە نىلىكىمىزدىن ھازىرچە بۇنىڭغا باھا بىرەلمەيمىز.  
 «دىۋان لىفتا التۇرك» نىڭ رىۋايەتلىرىگە كەلسەك؛ ئاپراسىيا  
 پىنى، ئاتىلەسىنى ۋە مۇھىم تۈرك شەھەرلىرىنى ئىسكەندەر  
 گە قارشى تۈرك خاھاننىڭ مۇۋاپىقىيەتلىك مۇداپىئەسىنى  
 ئاڭلىتىشتا بەكمۇ جانلىق ۋە ئېنىق ماتېرىياللارنى بىرىدۇ.  
 ئىران، ھىند، يۇنان ۋە باشقا يات قايىناقلەردىكى تارىخ  
 مىزغا ئاتىلدى رىۋايەتلىرىگە مىللى بىر تۇس بىرىپ مەلۇماتلىرى  
 قۇۋەتلىدۇ. ئاپراسىيا پىنىڭ «خاھان ئالىپ تەرتۇڭكا» -  
 «بەگلەر بىخى» دىگەندەك نوقۇل تۈركچە بۇلغان ئۇنۋانلىرى  
 نى كۆرسىتىپ بىرىدۇ. ئىران رىۋايەتلىرىدە ئاپراسىيا پىنىڭ قىزى  
 ھەرنىكىس دەپ ئاتالغان، دىۋان دىن بۇنىڭ ساپ تۈركچىسىنىڭ -  
 «دواز قاتۇن» ئىكەنلىكىنى ئۈگەندۈك. دىۋان بۇلار دىن باشقا  
 كۆپ ھەقىقەتلىرىمۇ بىزگە ئايدىڭلاشتۇرۇپ بەردى، ئىسكەندەر  
 نىڭ تۈركىستان دىن قايتىپ كېتىشىنىڭ ما قۇل بىر سەۋەبىنى  
 مەيلى ئىران، يۇنان ۋە باشقا قايىناقلەر بۇلۇن ھىچ  
 كۆرسەتمەستىن ئۆتۈپ كېتىدۇ. مۇنداق بىر ھەرىس ۋە تويماس  
 بىر جاھاڭگىر نىڭ شۇنچە غەلبەلار زامانىۋا تىقان مەيدا دىن



دېگەن كىلىمەنىڭ تەلەپپۇزى «قانلىق» ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىۋېتىپ بىرىشى ئىلىم دۇنياسىدا چوڭ بىر خاتالىق تۈزۈتۈش-تەلەپپۇز ئاچقۇچ ماھىيىتىدا خىزمەت قىلماقتا. بىرۋاقىتلىق بۇ ئىلىم دىنى يالغۇز «كاشىكا» سۆزىنىڭ ئەسلى تەلەپپۇزىنى كۆرسۈتۈپلا قالماستىن سەنسىكرىتچىدە بۇنىڭغا ئوخشاش «شىكا-سۆزى بىلەن ئايلانغان تۇرانچە ئىسىملارنىڭ ھەممەسىدە «شىكا» نىڭ ئەسلى تەلەپپۇزى «ق» ياكى بۇنىڭغا ئەڭ يېقىن ئاھاڭداش «ك» ئىكەنلىكىنى ئۈگۈتۈدۈ.

ئافغانىستاننىڭ «تارىخىي ئاسىيا» سىدا ئەتراپىدا بىر نىڭ ئەسلى ئىسمى بولغان ئىكەنلىكىنى يېزىشى تارىخ ساھىسىدە چوڭ ئەھمىيەتكە ئىگە. چۈنكى بەزى تارىخچىلار ئاپراسىيا دېگەن سۆز ماددە سۆزبۇلۇپ تۇرانچە (تۈركچە) سۆز ئەمەس دېگەننى ئالغان سۈرمەكتە. بۇنىڭدىن ئاپراسىيا بىر تۈرك خاقانى ئەمەس ماددىلارنىڭ پادىشاھى ئىدى دېگەن سۆزگە ئىسپات قىلماقچى بولغانلار بار. تارىخچى ئاسىيا بىزگە شۇنى كۆرسىتىپ بەرمەكتە: بۇ بۈيۈك تۈرك خاقانىنىڭ ئىسمى بولغان ئىدى. ئىراننى ئىستىلاقلانغان چاغلاردا «ماد» تىلىدا «بۈيۈك» دېگەن مەنادىكى «ئاپراسىيا» سۆزىنى ئۆزىگە بىر تۇنۇغان قىلىپ ئالغان بولسا كېرەك. ماد تەزكىرە نامىلار دەۋرى ئىران تارىخىدا بۇ ئۇنۋاننى بىلەن ئاتا قىلىپ ئەسلى ئىسمى بولغان ئۇنۋان تۇنۇتۇلغان. شۇنداقلا ئاپراسىيا پەرىسىيەدىكى قارىغاندىمۇ ئاپراسىيا پەرىسىيە ئىسمى بىلەن ئاتالغانلىقىنى ئىسپات قىلىپ بېرىشقا «ئالما» ئەرتۈكىگە بۆيۈك ھۆكۈمدار دېگەن مەنادىكى «بەگلىرى» دېگەن



ئۆز ئىسەنلەردە «ئىسكىت» لارنى ئىككى مەدەنىيەت دەپ -  
 تەرىپلەيدۇ. ھەر دۇتۇس باشلىق يۇنان تارىخچىلىرى ئۆز ئىسەن-  
 لىرىدە ئىسكىتلارنى شۇچاغلاردىكى مىللەتلەر ئارىسىدا با تۇر-  
 لۇقتا بۇلغىنىدەك ئىلىم، مەدەنىيەت ۋە سەنئەتتىمۇ يۈكسەك  
 بولغان ئىلىملىرىنى ۋە ئىران پادىشاھلىرى بىلەن ئوقۇتما-  
 ق ئۈچۈن ئىسكىتلاردىن ئوقۇتقۇچىلار كەلتۈرگەنلىكىنى يازدۇ.  
 ئودىسا، كىيۋ، مۇسكۇۋا ۋە لېنىنگراد مۇزەلىرى دە بۇلىسا  
 ئىسكىتلارنىڭ يۈكسەك مەدەنىيەتلىرىنى كۆرسىتىدىغان قېمەت-  
 لىك ئىباركىمۇ لوگىك ھۆججەتلەر بىلەن تولۇپ - تاشىدۇ. كېيىنكى  
 يىللەردە ئېلىپ بىرىلغان ئىباركىمۇ لۇگىك تەكشۈرۈشلەر ئىسكىت-  
 مەدەنىيەتنىڭ تارىخى مىلادىدىن مىڭلارچە يىل بۇرۇن ئىكەنلىكىنى  
 ئىسپاتلاپ بىرىدۇ. مىلادىدىن كېيىنكى يۈز ئەللىگىنچى يىللىرى يېزى-  
 يىلغان با تىلامىيۇس جۇغراپىيەسى ئىسكىت مەملىكەتىنى غەربتە-  
 تۇنى دەرياسى شەرقتە ئىسماۋۇس (ئالتاي تاغلىرى) بىلەن  
 چىكرا لانغا ئىلىملىرىنى كۆرسىتىدۇ.

ھىندۇستان رىۋايەتلىرىنىڭ قىممىتى يۇنان رىۋايەتلىرىنىڭ  
 كىمىن تۇۋەن ئىسەن، چۈنكى بۇ رىۋايەتلىرى ئىباركىمۇ لۇگىك ھۆججە-  
 تلىرى ماھىيەتتىكى ئىكەن. خۇسۇسەن، مىلادىدىن بۇرۇنقى ھىندۇدىنى  
 نىڭ مۇقەددەس كىتابلىرى، ئۇدە يېپۇر خانلىرىنىڭ شەجەرەسى،  
 كابل بۇل خانلىرى شەجەرەسى ۋە كەشمىر تەزكىرە نامىسى قاتار-  
 لىق مۇقەددەس يازما ھۆججەتلەردە ئىسكىت، ساقاۋ ۋە قۇشخاننى  
 بىلەن تۇنۇلغان خەلقلەرنىڭ ھەممەسى بىر «تۇرۇشكا» يەنى  
 تۈرك ئىرقىدىن ئىكەنلىكى ئېنىق كۆرسىتىلگەن ۋە ئىلىم دۇنياسى-  
 سىغا يېڭىلىمەس بىر ۋەسىقە تېپىپ بەرگەن. بىرۈننى ئىككى كىشىگە



# شەرقى تۈركىستان تارىخى

مەھەممەت ئىمان بونىرا

بۇ كىتاب ۋە تەن ۋە مىللەت ئۈچۈن

جېنىنى ۋە مىلىنى ئايىمىغان ۋە تەنپەرۋەرلەرگە بېغىشلاندى

بېشى ئۆتكەن سائىدا :

ئىككىنچى: - دۇنيا دا ئەڭ قەدىم كىلاسك تارىخ كىتابى

لاردىن ھىساپلانغان يۇنان مەنبەلەر ئىدىن ئېلىنغان يۇقارىقى رىۋايەتلەر ئىگمۇ ئىران رىۋايەتلىرىدىن ئېلىنغان رىۋايەتلەرگە ئۇيغۇن بولغانلىقى كۆرۈنۈدۇ.

ئۈچۈنچى: - ھىندۇستاننىڭ مىلادىدىن ئەۋۋەل يېزىلىپ بۇكۇن

كىچىك ساقلانغان كەلگەن مۇقەددەس كىتابلىرى ۋە ھەممەت زىكىرىلىرىدىكى ۋە سىمىقلار مۇيەنە بۇ رىۋايەتلەرگە ئۇچۇق شائىت بۇلۇدۇ.

يۇنان رىۋايەتلىرى بولسا ئىلىم دۇنياسىدا تارىخى

ھۆججەتلەر قاتارىدا بىلىنمەكتە بولغان كىلاسك تارىخى

ئەسەرلەرنىڭ مەھسۇلىدۇر. بۇ ئەسەرلەر مىلادىدىن ئەسەرلەرچە

بۇرۇن ياشىغان مەشھۇر ئالىملاردىن ھەرودوتوس، كىتسىياس

ۋە ھىنۇفانىلار تەرىپىدىن يېزىلغان.

بۇندىن باشقا قوشۇمچە رىۋايەتلەر مۇباراقەدىمىقى

يۇنان تارىخچىلىرىدىن ھۇمۇرۇس (مىلادىدىن بۇرۇن 850 نچى يىلى)

نىڭ ئىلمىدا ۋە ئودىسا دېگەن ئەسەردە، مىلادىدىن

بۇرۇن توققۇزۇنچى ئەسىردە ياشىغان ھىسپۇدوس ۋە مىلادىدىن

بۇرۇن بەشىنچى ئەسىرلەردە ياشىغان ئىشىل ئىسىملىك شائىرلار



شەرقىي تۈركىستان ئاۋازى

چىسى بولۇپ خەلىقىمىزنىڭ قەلبىدە چۇڭقۇر ئورون ئالماقتا  
چۇنكى كۈننى ئېتەك بىلەن تۇسقىلىنى بۇلمايدۇ!

شەرقىي تۈركىستان ئاۋازى

TERCİHİNİZDE  
HAKLISINIZ

31 Aralık 1990 tarihi itibariyle  
TOPLADIĞIMIZ FONLAR  
400 MİLYAR

1990 yılında "Katılma Hesabı" sahiplerine  
DAĞITTIĞIMIZ KÂR  
80 MİLYAR

GÜVENİNİZLE  
BÜYÜYORUZ



"Faizsiz Sistem"

FAİSAL FİNANS KURUMU

GENEL MÜDÜRLÜK  
Kemeraltı Cad. No 46  
Tophane-İSTANBUL  
Tel: 151 65 20 (20 Hat)  
Fax: 145 56 33  
Telex: 25 694 Rn tr

ANKARA ŞUBESİ  
Atatürk Bul. No 60  
Kızılay-ANKARA  
Tel: 117 44 40 (3 Hat)  
Fax: 117 44 43

İZMİR ŞUBESİ  
Cumhuriyet Bul. No 64  
Konak-İZMİR  
Tel: 19 33 94  
Fax: 19 40 02

KONYA ŞUBESİ  
Alaaddin Cad. No 24  
KONYA  
Tel: 10 72 15 (3 Hat)  
Fax: 10 63 94

BURSA ŞUBESİ  
Orhan Boğazi Sok.  
No 8  
BURSA  
Tel: 20 38 33  
Fax: 21 26 62

ADANA ŞUBESİ  
Çukurova İş. Mer.  
ADANA  
Tel: 11 01 03 (3 Hat)  
Fax: 11 68 10

SANLIURFA ŞUBESİ  
Köprübaşı Mevki 131  
Ticaret Odası Karşısı  
SANLIURFA  
Tel: 154 21  
Fax: 154 24

SAKARYA ŞUBESİ  
Çarkı Caddesi No 28  
SAKARYA  
Tel: 40191  
Fax: 40190



كېرەككى . . . . . مەملىكەت ئىچىدە سىنىپى كۈرەش تېخى تۈگەپ  
 كەتكىنى يوق، تارىيەلىك مىللەتچىلىك نەپىيا تى ئاز سان  
 لىق كىشىلەر نىڭ ئىسەدە ھىلمۇ چۈڭقۈر ساقلانماقتا . . . . .  
 تارىيەلىك مىللەتچىلىك كەپىيا تى بىر ئاز ئۆسۈپ قالدى . . .  
 ئايرىم مىللى بۇلگۇنچىلار (شەرقىي تۈركىستاندا كۈندىن كۈنگە  
 ر يۈلگىنىۋا تىغان مىللى ئازاتلىق مەفكۇرەسىنى دىمەكچى - ت)  
 مۇقۇتلاشتى . شەرقىي تۈركىستان تارىخى نىڭ چۈڭقۈر تەسىرى  
 - يېڭىباشتىن ئاشكارىلىنىشقا باشلىدى « دەپ زارلىنىدۇ .  
 ۋە مەك مەيلى گومىندا گچىلەر بولسۇن مەيلى گۇگسە تەتە -  
 چىلار بولسۇن بىرىم ئەسىردىن بىرى مۇھەممەت ئىمىن بۇغرا نىڭ  
 شەرقىي تۈركىستان تارىخى نى قوللىرىدىن كېلىشىچە چەك -  
 لەپ يېڭى ئويدۇرمىلار ئورتىغا چىقىرىپ بۇ تارىخى ئەسەر  
 نىڭ شەرقىي تۈركىستان خەلقى بىلەن يۈز كۈرۈشۈشكە قارشىلىق  
 قىلىپ كەلدى . بۇ كىتابنى ئۇقۇغان ھەتتا سا قىلغانلار نى  
 قامىدى ، ئىغىر جا زار بەردى . لېكىن بۇ دەھشەتلىك شەرقىي  
 تۈركىستان مىللەتچىلىرىنى ئىزچى كۆرەلمىدى . مۇھەممەت ئىمىن  
 بۇغرا نىڭ بۇ شانلىق ئەسەرى قولدىن - قولغا ئۆتۈپ بۇنىڭ  
 ئا ددى قۇل يا زما كۇچۇرۇلمىلىرى ، شېفنىگراف باسمىلىرى ھەتتا  
 چىنچە تەرجىمىلىرى بېسىلىپ مىڭلارچە نۇسخى تارقىتىلدى .  
 ئەللىك يىلدىن بۇيان شەرقىي تۈركىستان خەلقىنىڭ بىرىدىن -  
 بىر مىللى مەفكۇرە قاينىغى ۋە يول كۆرسەتكۈچى بۇلغان  
 شەرقىي تۈركىستان تارىخى غا مۇستەملىكچىلەر مىڭبىر باش  
 قا تۇرۇپ «رەددىيە» بەرسىمۇ يا ئىلا بىر ھەممەت كۆرسەتكۈ -



ئېلىپ ئاتا لىمىش شەرقىي تۈركىستان تارىخىنى يا زىغان...  
...گەرچە شەكلى ئوخشاش بولسىمۇ، ماھىيىتى تامەن بىردەك.  
« مۇستەقىل بۇلۇشنى تەرغىب قىلغان » دېگەن بۇلۇشۇمدا  
قاخشا پ مۇنداغ دەپ يا زىدۇ؛ پۈتۈن بۇ كىتاپقا ئىبىزە ز  
ساق، پۇرسەت بولسىلا ئۇششەرقىي تۈركىستاندىكى چوڭ -  
كىچىك ھەممىيەتلەر نىڭ ھەممىسىنى مۇستەقىل دۆلەت ئىسمى  
دېگەننى تەرغىب قىلىپ ھەممە جايدا مۇستەقىللىق، مۇستەقىللىق  
دەپ چار سالغان .

توپىلاڭغا ۋە بۇلگۇنچىلىككە قۇترىش خىتابىنى مۇستەقىللىق ھەركەت  
قىسمىدا (شەرقىي تۈركىستان تارىخىنى مۇستەقىللىق ھەركەت  
تەلىمى ئۈچۈن خىتابىنى مۇستەقىللىق ھەركەت  
ئىسمى بۇ يەردە شەرقىي تۈركىستان خەلقىدىن مۇستەقىللىق  
ۋە دىنى ئىتىقادىنى كۈچەيتىشنى تەلەپ قىلغان...  
مۇستەقىللىق ئىسمىنىڭ بۇ سۆزلىرىنى قۇترىش ۋە قايمۇقتۇرۇش كۈچى  
ئىنتايىن كۈچلۈك دېشىكە بۇلىدۇ. سىياسى جەھەتتە كۈدەك -  
تۇرمۇشتا تەجرىبىسىز ئاز سانلىق مىللەت ياش ئۆسمۈرلىرى  
ئۇنىڭغا ناھايتى ئاسان ئالدىنىپ قالىدۇ .

ماقا لىنىڭ ئاخىرىدا شەرقىي تۈركىستان تارىخى  
نىڭ قەيەردىن چىقىشى شىنجاڭدا (شەرقىي تۈركىستاندا - ت)  
چۇڭقۇر تەسىر كۆرسەتكەن ، زەھرى كەڭ تارقىلغان...  
ئۇلۇغ جۇڭگو كومۇنىست پارتىيىسىنىڭ رەھبەرلىكىدە مىللىيەت  
لار توغرا ئىنجىرا قېلىنىپ مىللەتلار باراۋەرلىك ، ئىتتىپاقلىق،  
ئورتاق راۋاجلىنىشدا غدام يولىغا ماڭدى . لېكىن شۇنى كۆرۈشمۇز



ئوقۇتقۇچىسى. ئىلىمگە ، پەنكە ۋە تارىخ ئىلىمىگە بۇتار بىر  
 رايوندىن قاراپ باھا بىرىدىغان ، يەنى قۇدۇقتىكى پىلا قىنىڭ  
 قۇدۇقنىڭ كىچىككىنە ناۋا غزىدىن ئاسمانغا قاراپ ئاسمان  
 نىڭ كەڭرۈلىكى «قۇدۇقنىڭ ناۋا غزىچىلىك» دېگىنىگە ئوخشاش باھا  
 بىرىدىغان ناۋا دەم مەزكۇر ماقالىنى بىر قېتىم ئوقۇغان ھەر  
 قانداغ كىشى بۇنى دەرھال سىزىب ئالادۇ .  
 ماقالاسى كىزىق بۇلۇمدىن ئىبارەت بۇلۇپ بىرىنچى بۇلۇمى مۇھىمەت  
 ئىمىن بۇغرا نىڭ تەرجىمىھالى ، بۇنىڭدا چىن مۇستەملىكىچىلارنىڭ  
 ئەسىرلاردىن بىرى مىللى ئازاتلىق ئۈچۈن خەلقىنىزغا يول-  
 باشىلىق قىلغان شەرقى تۈركىستان خەلقىنىڭ يۇلباشچىلىرى  
 غا ختاب قىلىشتا ناۋا تىلىنى كەلگەن ئۆچمەنلىك ، كىن ئادا-  
 ۋەت ۋە بۆھتا نىلار بىلەن تولغان سۆزلەرنى مەھەمەت ئىمىن بۇغرا  
 نىڭ شەخسىيىتىگە سەرپ قىلغان ، كۇنا مۇقام تەكرارلانغان .  
 مەھەمەت ئىمىننىڭ شەرقى تۈركىستان تارىخىنى يېزىش-  
 دىكى مەخسەسى دېگەن ئىككىنچى بۇلۇمدە مۇنداق دېيىلگەن :  
 مەھەمەت ئىمىن (بۇغرا) بۇ كىتابنى يېزىشتا مەشھۇر ئالىم بۇلۇ-  
 شنى ئەمەس بەلكى پۈتۈنلەي سىياسى مەخسەتنى كۆزلىگەن . . . . .  
 . . . . . مەھەمەت ئىمىن بۇ كىتابتا تۈركىستان قەدىمدىن تارتىپ  
 مۇستەقىل دۆلەت ئىدى دەپ داۋراڭ سالغان . . . . . قىسقىسى  
 مۇھەمەت ئىمىن بۇرۇن قولغا فورال ئېلىپ ئا تاكىغا ئۆتۈپ  
 شەرقى تۈركىستان ئىسلام جۇمھۇرىيىتى بەرپا قىلىپ مىللەتلەر  
 ئىتتىپاقى قىلىنغان بۇزغۇنچىلىق قىلىش ۋە تەننىڭ بىرلىكىنى پارچىلاش  
 (مىللى ئازاتلىق ئىتتىپاقلىرى يىمىرىش - ت ) ئۈچۈن شاپا-  
 شلىغان بولسا فورالنى تاشلىغاندىن كېيىنمۇ ، قولغا قەلەم



كىستانتا يېقىن خوشنا دۆلەتلىرىدە چىققا تىقان مۇستەقىللىق  
لىقشاماللىرىدىن شەرقىي تۈركىستاندا بىرداۋا لغۇنۇش بولۇپ  
قالارمۇ؟ دىگەن ئەندىشە چىن ھۆكمرانلىرىنىڭ ئۇيقۇسىنى  
قاچۇرۇۋەتتى. چىن دۆلەت باشلىقى مۇئاۋىنى ۋاڭجىڭ ۋە باش  
مەسلىھەتچىسى ۋاڭ ئىسناۋلار 8- ئاينىڭ 18- كۈنى ئۈرۈمچىگە  
كېلىپ مائارىپ بىلەن جىددىي يېغىنلار ئۆتكۈزۈپ كالمىدى.  
پارتىيە سىگىسالىدىن قېلىشنى تەلەپ قىلدى. شەرقىي تۈركىستان  
كۆپلەپ ئەسكەر يۆتكەپ مۇھىم جايلاردا ھەربىي  
ھالەت ئىلان قىلدى.

مانا مۇشۇنداغ بىر ۋەزىيەت ئاستىدا ئۇيغۇنلار تىقان  
شەرقىي تۈركىستان خەلقىغا تەھدىت سالىمىز دەپ مەھەممەت  
ئىمىن بۇغرا نىڭ شەخىسىگە ھايات سۆزلەرنى ئىشلىتىپ ئۇنىڭ  
تارىخى ئەسەردىكى ھەقىقەتلەرنى جېنىمنىڭ بىرچە يالغان  
غا چىقىرىشقا بىھۆدە تىرىشىپ يۇما قالايسى ئىلان قىلغان بولسا  
مۇ پۈتۈن شەرقىي تۈركىستان خەلقى مەھەممەت ئىمىن بۇغرا  
شەرقىي تۈركىستان تارىخىنى يېزىپ ئەللىگىل ئۆتكەندىن كېيىن  
مۇستەملىكىچىلارنىڭ يالغان - ياۋاھاق سۆزلىرى ۋە قاغاشلىرى  
غنا قارا ماستىن ئۆزىنىڭ شائىلىق تارىخىنى ۋە يولباشچىسى  
مەھەممەت ئىمىن بۇغرا نى يا تا بىر قېتىم تۇنۇش پۇرسىتىگە ئىرشىتى  
شۇندا قىلا كەڭ چىن خەلقى بۇچا قىچىپ خەۋەرسىز قالغان شەرقىي  
تۈركىستان تارىخىدىن بىر ئاز بولسۇنۇڭ قىلاندى.

مىن قىلە «چىيەن بوجەن» نىڭ ئىمزا مى بىلەن بېسىلدى  
چىيەن بوجەن بولسا چىنكا مۇستەپا رىيىسىنىڭ «مەركىزىي  
پارتىيە مەكتىۋى» نىڭ ماركسىزم - لېنىنىزم پەلسەپىسى



چىن ەۋكۇ مىتىنىڭ رەسمى ئورگان ژورنىلى، « ھەقىقە »  
تىنى ە مەلىيە تىنى ە زدە ش « مە رھوم مە ھە مە ت  
ئىمىن بۇ غرا نىڭ بۆيۈك ە مە رى « شەرقىي  
تۈركىستان تارىخى » غا رە ددىيە دىگە ن مە ۋزودا  
بايانات ئىلان قىلدى

1991نجى يىلى 8- ئاينىڭ 19-كۈنى ئۈرۈمچىدە چىنچە

چىقىدىغان نەۋكۇ مە ت رە مى گېزىتىسى « شىنجاڭ رىبا ۋ مەركىزى  
ھۆكۈمە تىنىڭ نەشر ئەفكارى بولغان « ھەقىقە تىنى ئە مەلىيە تىنى  
ئىزدەش » ژورنىلى ئىلان قىلغان « شەرقىي تۈركىستان تارىخى -  
مىخى » غا رە ددىيە دىگە ن ماقالىسىنى كۆچۈرۈپ باشتى. ئۇندىن  
كېيىن 8- ئاينىڭ 23 ۋە 24 كۈنلىرى مەزكۇر گېزىتنىڭ ئۈيغۇرچىدا  
ئۇدا ئىككى كۈن چوڭ سەھىپىگە بېسىلدى. بىز ژورنىلىمىزنىڭ  
بۇ سانىدا ئوقۇچىلىرىمىزغا بۇ ماقالىنى قىسقىچە تونۇشتۇرۇپ  
كىيىنكى سانلىرىمىزدا بۇ ماقالىنى تۇلۇق تېكىستى ۋە بۇنىڭغا  
قارشى رە ددىيە جاۋابىمىزنى بىرىمىز.

ئالدى بىلەن بۇ ماقالىنىڭ ئىلان قىلىنىشى ئالدى كېيىن  
دىكى شەرقىي تۈركىستاننىڭ ۋە زىيە تىگە بىر قاراپ ئۆتەيلى.  
شەرقىي تۈركىستاندا كۈن ساناب ئېقىپ كىرىپ كۆپىيىۋاتقان  
چىن كۆچمەن نۇپۇسىغا يېقىندا چىندا يۈز بەرگەن سەل ئا پىتى  
دىن قېچىپ شەرقىي تۈركىستانغا كېلىۋاتقان يۈزمىڭلارچە چىن  
كۆچمەنلارنىڭ قوشۇلۇشى شەرقىي تۈركىستان خەلقىنىڭ تېخىمۇ  
كۆپ نازارەتلىنىشىنى قوزغۇۋەتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە شەرقىي تۈركىستان -

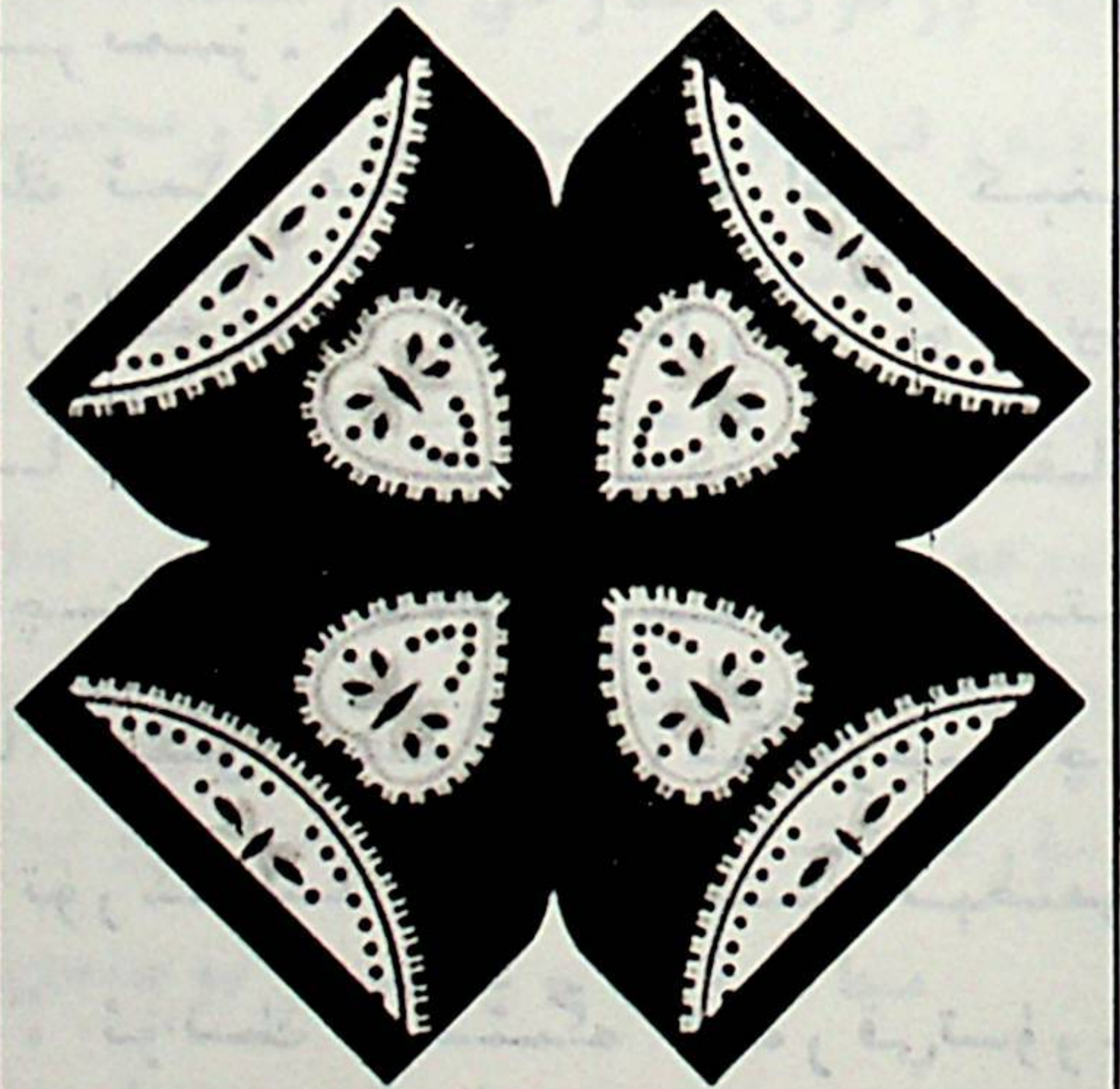
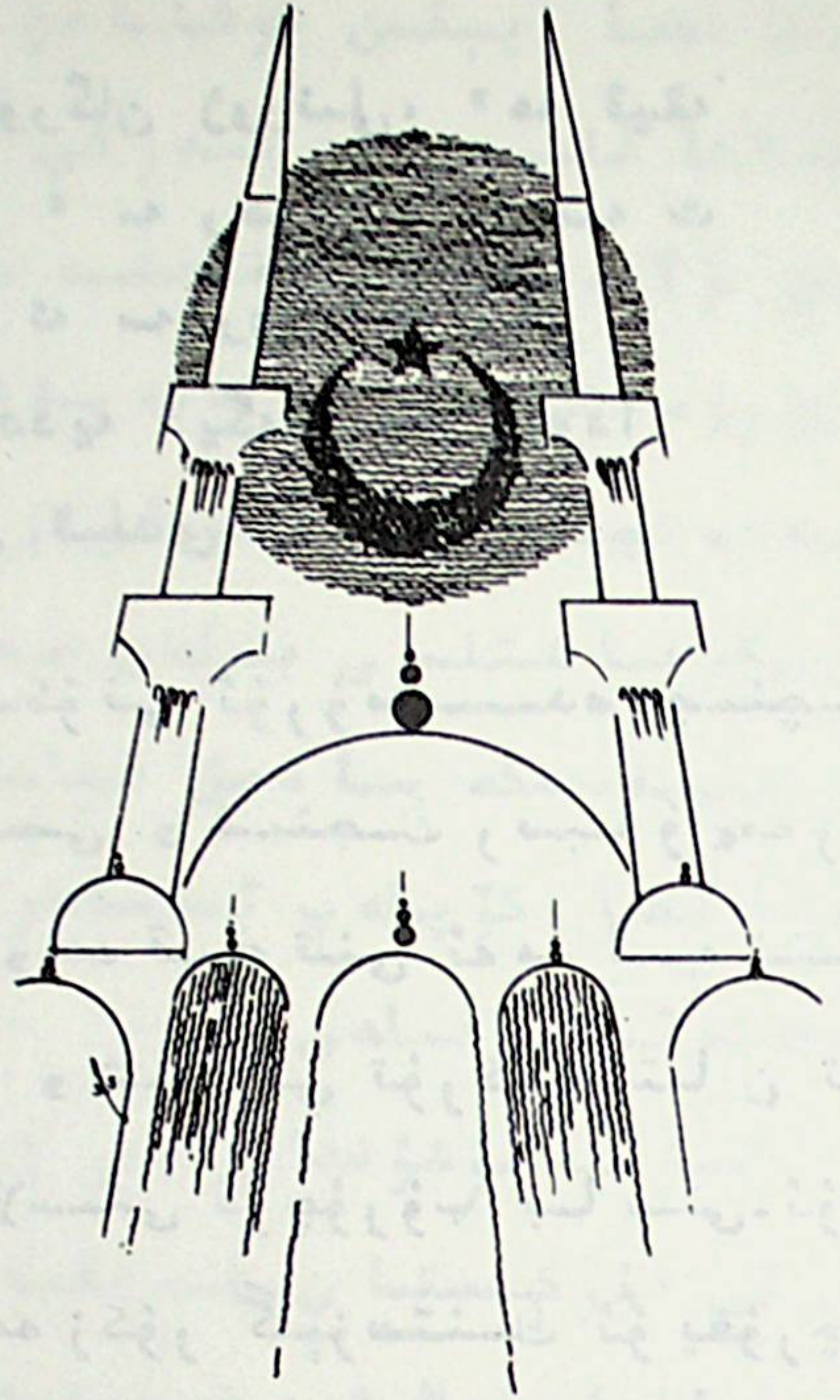


صوت تركستان الشرقية  
تصلر مرة كل ثلاثة  
شەرقىي تۈركىستان ئاۋازى  
ئوچ ئايلىق  
العدد: ۲۰ ۱۴۱۲ المجلد: ۸  
سان: 31 توم: 8: 1991

المؤسس / قورغو چىسى  
عيسى يوسف الپتيكين  
صاحب الامتياز  
رئيس الهيئة الادارية لوقف تركستان الشرقية  
محمد رضا بكين  
ئيمتياز ئىگىسى  
شەرقىي تۈركىستان دە خېي ئىدارە  
دە يىئىتى رهنىسى  
دە دە ممت رىزا بىكىن  
رئيسى التحرير / مسئول موديري  
عبد القادر رجب آهان  
الادارة / ئىشخا نىس  
Millet Caddesi No. 26/3  
Istanbul  
Tel. 524 41 21

ئىم / بهاسى  
النسخة الواحدة / بىر نوسخىسى  
حارجتوكيا / چەت ئە لگە 5 دولار  
الاشتراك السنوي / يىللىق ئابونھىسى  
حارجتوكيا / چەت ئە لگە 20 دولار  
\*\*\*\*

أوالواقف. يسمح بالاقتباس من هذه المجلة  
الضروري ان تعبرالقات المنشورة عن رأالمجلة  
ليس من بذكر المصدر.







## Türk Petrolcülüğünün Yükselişi"

ARKPETROL VE MADENİ YAĞLAR T.A.Ş.

PCAS PETROLÇÜLÜK A.Ş.

ARMARA PETROL VE RAFİNERİ İŞLERİ A.Ş.

YGAZ LİKİT PETROL GAZLARI SANAYİ VE TİCARET A.Ş.

ARMARA TRANSPORT A.Ş.

TEL TURİSTİK TESİSLERİ A.Ş.

ANGIÇ ZEYTİNYAĞ SANAYİ VE TİCARET A.Ş.

NA AĞAÇ SANAYİ A.Ş.

AS PETROL DATA ANALİZ SERVİSLERİ A.Ş.



## ***Türkp petrol***

ve bağlı şirketler grubu

50 yılı aşkın bir süredir

Türk ekonomisine

katkıda bulunmanın

kıvancını yaşıyor.

allim Naci Cad. No:100 80840 Ortaköy - İSTANBUL

t:159 00 00 (20 hat) Fax: 161 56 90 Telex: 26 064 gaz tr - 26 822 maro tr





Tarihi şehir Kaşgar'dan bir görüntü...  
Arka planda IX. asırda inşa edilmiş meşhur İdigâh Camii görülüyor...



Ezan vaktinde çocuğu ile birlikte namaza hazırlanan Türkistanlı bize milli aşkın ve imanın sönmediğini müjdeliyor...